

บทที่ 3

ภูมิหลัง ความสำคัญ และลักษณะของพื้นที่

3.1 ข้อมูลเบื้องต้นของเมืองเชียงใหม่

เมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่ ณ ละติจูด 16 องศาเหนือ ลองจิจูด 99 องศาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 310 เมตร ส่วนกว้างจากทิศตะวันตกจรดทิศตะวันออกประมาณ 138 กิโลเมตร ส่วนยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ประมาณ 428 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร 696 กิโลเมตร¹ ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปมีสภาพพื้นที่เป็นภูเขาและป่าละเมาะ มีที่ราบอยู่ตอนกลางตามสองฟากฝั่งแม่น้ำปิง มีภูเขาที่สูงที่สุดในประเทศไทยคือ ดอยอินทนนท์ สูงประมาณ 2,565.3355 เมตร อยู่ในเขตเมืองจอมทอง นอกจากนี้ยังมีดอยอื่นที่มีความสูงรองลงมาอีกหลายแห่ง เช่น ดอยผ้าห่มปก สูง 2,285 เมตร ดอยหลวงเชียงดาว สูง 2,170 เมตร ดอยสุเทพ สูง 1,601 เมตร สภาพพื้นที่แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ² พื้นที่ภูเขาที่ส่วนใหญ่อยู่ทางทิศเหนือ และทิศตะวันตกของจังหวัด คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่จังหวัด เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก และพื้นที่ราบลุ่มน้ำและที่ราบเชิงเขา กระจายอยู่ทั่วไประหว่างหุบเขาทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ ได้แก่ ที่ราบลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำฝาง ลุ่มน้ำแม่งัด เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมต่อการเกษตร พื้นที่ 20,107.057 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 12,566,911 ไร่ มีพื้นที่กว้างใหญ่เป็นอันดับที่ 1 ของภาคเหนือ และเป็นอันดับ 2 ของประเทศ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 25 เมือง ได้แก่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ เมืองจอมทอง เมืองแม่แจ่ม เมืองเชียงดาว เมืองดอยสะเก็ด เมืองแม่แตง เมืองแมริม เมืองสะเมิง เมืองฝาง เมืองแม่อาว เมืองพร้าว เมืองสันป่าตอง เมืองสันกำแพง เมืองสันทราย เมืองหางดง เมืองสอด เมืองดอยเต่า เมืองอมก๋อย เมืองสารภี เมืองเวียงแหง เมืองไชยปราการ เมืองแม่วาง เมืองแม่ออน เมืองดอยหล่อ และเมืองกัลยาณิวัฒนา และมีอาณาเขตทางด้านทิศเหนือติดต่อกับรัฐฉานประเทศพม่า ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปางและจังหวัดลำพูน ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดตาก และทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดแม่ฮ่องสอน

¹ สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์ราชการจังหวัดเชียงใหม่. ข้อมูลจังหวัดเชียงใหม่. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.chiangmai.go.th/meet_file/sarupCM.pdf สืบค้น 6 มีนาคม 2558.

² เพิ่งอ้าง.

จากรายงานของสำนักทะเบียน กรมการปกครอง ในปี พ.ศ. 2555 จังหวัดเชียงใหม่มีประชากรทั้งหมด 1,655,642 คน แยกเป็นชาย 806,720 คน และหญิง 848,922 คน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 82.34 คนต่อตารางกิโลเมตร³

3.2 พัฒนาการของเมืองเชียงใหม่และเมืองบริวาร จากการเปลี่ยนแปลงของลักษณะเศรษฐกิจ-สังคม

กำเนิดและพัฒนาการของเมืองบริวารของเมืองเชียงใหม่จากการเปลี่ยนแปลงของลักษณะเศรษฐกิจ-สังคมที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นนำเสนอพัฒนาการของเมืองและเมืองบริวารในภาพกว้างอย่างครอบคลุมรอบด้าน ตั้งแต่ก่อนการก่อรูปเป็นชุมชนในที่ราบลุ่มเชียงใหม่-ลำพูน และมีกระบวนการสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นในปี พ.ศ. 1819 ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2558) ที่อยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ผ่านการวิเคราะห์จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เอกสาร งานวิจัย บทความ ตลอดจนข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตที่เชื่อถือได้ ฯลฯ ผู้วิจัยจึงได้สรุปและจำแนกพัฒนาการของเมืองเชียงใหม่และเมืองบริวารจากการเปลี่ยนแปลงของลักษณะเศรษฐกิจ-สังคมได้เป็น 5 ช่วงใหญ่ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

3.2.1 เศรษฐกิจ-สังคมเมืองเชียงใหม่และเมืองบริวารก่อนการปรับเปลี่ยนสู่ระบบทุนนิยม (ก่อนพ.ศ. 2442) รัฐล้านนาเป็นอาณาจักรขนาดใหญ่ไพศาลที่ซึ่งเมืองเชียงใหม่ได้เป็นส่วนหนึ่ง ตั้งแต่ครั้งยังไม่มีมีการแบ่งเขตชุมชนเมืองอย่างชัดเจนเฉกเช่นปัจจุบัน โดยมีการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ ของเมืองน้อยใหญ่ภายใต้ที่ราบระหว่างหุบเขาอันเป็นเขตวัฒนธรรมเดียวกัน อาศัยระบบพินนาเป็นแกนยึดโยงแต่ละเมืองเข้าด้วยกัน ลักษณะการปกครองดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดพัฒนาการการก่อรูปเมืองจากทางตอนใต้ของประเทศจีน ที่แบ่งพื้นที่ออกเป็นสิบสองเขต โดยกำหนดตามพื้นที่นาที่ได้รับน้ำจากเหมืองฝายเดียวกัน และมีเมืองบริวารของพินนาเรียกว่า “ลูกพินนา” ลักษณะการปกครองแบบศูนย์กลางเช่นนี้มิได้มุ่งเน้นการสร้างผลประโยชน์ให้แก่เจ้าพินนาผู้ซึ่งเป็นเจ้าผู้ปกครองพินนาทั้งหมดแต่อย่างใด แต่กลับเป็นไปการสร้างแนวทางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างความสงบสุขเท่านั้น พัฒนาการของรัฐล่งพินหลายช่วงอายุคน เกิดการตั้งถิ่นฐานและโยกย้ายอย่างต่อเนื่อง กระทั่งมีการค้นพบว่าทำเลที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่เดิมนั้น เป็นที่อยู่อาศัยของชนเผ่าผิวดองเหลืองและกะเหรี่ยงมาหลายทศวรรษ⁴ และภายหลังได้มีการอพยพเข้ามาของกลุ่มชนลัวะจากทางตอนใต้เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 10 กลุ่มชนที่มีความเชื่อและนับถือ “เสาอินทขิล” ที่สืบทอดมาจนเกิดการเปลี่ยนรูปและ

³ สำนักบริหารการทะเบียน, กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย, จำนวนประชากรและบ้าน, [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: <http://stat.dopa.go.th/xstat/popyear.html> 2555, สืบค้น 6 มีนาคม 2558.

⁴ อันส์ เพนธ์, ล้านนาไทย, เชียงใหม่ : ทิพย์เนตรการพิมพ์, 2527, หน้า 4.

ความหมาย กลายเป็นเป็นหอเสื่อบ้าน เสาโงบ้านหรือเสาหลักเมืองในปัจจุบัน ได้ถูกรื้อถอนและขับไล่โดยพระนางจามเทวีเจ้าผู้ครองนครหริภุญชัย เมืองทางตอนล่างของรัฐ ในพุทธศตวรรษที่ 13 กลุ่มชนเดิมที่อาศัยอยู่ในแอ่งที่ราบเดียวกันกระจัดกระจายตัวอยู่บริเวณที่ราบและภูเขาสูงเพื่อหลีกเลี่ยงภัยจากภัยสงคราม พุทธศตวรรษที่ 17 มีการอพยพของชนชาติไตโยนจากทางตอนใต้ ขึ้นมาอยู่ส่วนบนของแอ่งที่ราบเชิงใหม่-ลำปูน ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากส่วนกลางและล่างของแอ่งที่ราบมีประชากรอยู่แล้วตลอดระยะเวลาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 ชาวไตโยนและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่เดิม ได้เกิดการผสมผ่านทางวัฒนธรรมและส่งผ่านภูมิปัญญาซึ่งกันและกันโดยที่ยังคงอัตลักษณ์ของตนและระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ เศรษฐกิจการค้าจึงยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน

ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 19-22 การค้าขายได้เริ่มก่อตัวขึ้นบนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและเมืองทางตอนบนกับเมืองท่าทางตอนล่าง นับตั้งแต่พญามังรายเข้ายึดครองเมืองหริภุญชัยและทำการผนวกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นโยนกได้สำเร็จ แต่พระองค์ยังคงพำนักและอาศัยเมืองหริภุญชัยเป็นราชธานีและเป็นศูนย์กลางด้านการเมืองการปกครอง ด้วยยุทธศาสตร์เมืองที่มีศักยภาพในการรองรับกิจกรรมทางการค้าอย่างหลากหลาย รวมถึงความสามารถในการขนถ่ายสินค้าไปยังเมืองท่าทางตอนใต้สู่กรุงศรีอยุธยา จึงทำให้เมืองหริภุญชัยเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญที่สุดในที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง⁵ ความเฟื่องฟูทางด้านเศรษฐกิจระดับเมืองที่เกิดจากเจ้าผู้ครองนครและที่ตั้งที่เหมาะสม ได้ส่งผลให้ความเจริญแผ่ขยายขึ้นทางตอนเหนือ พญามังรายจึงมีดำริการสร้างเมืองใหม่ขึ้นบริเวณกลางแอ่งที่ราบคือ “เวียงกุมกาม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความสะดวกในการดูแลความเรียบร้อยของเมืองทั้งทางตอนเหนือและตอนใต้แต่ยังคงซึ่งศักยภาพทางการค้าที่ไม่ได้ด้อยไปกว่าเดิม ภายในเมืองมีการกำหนดพื้นที่การค้าที่เรียกว่า “กาดกุมกาม” ขึ้นเพื่อความสะดวกสบายของกิจกรรมทางการค้าที่เกิดขึ้นภายในเมือง⁶ แต่ภายหลังเวียงกุมกามประสบปัญหาอุทกภัยที่เกิดจากลักษณะภูมิประเทศที่ลุ่มน้ำท่วมถึงอย่างต่อเนื่องและรุนแรง พระองค์จึงเริ่มเสาะแสวงหาราชธานีแห่งใหม่และได้พบกับชัยภูมิ

⁵ อุษณีย์ ธงไชย, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “เชียงรายศึกษา : ประวัติศาสตร์และโบราณคดี” เอกสารหมายเลข 2 พัฒนาการของการก่อรูปเมืองต่างๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก, การสัมมนาโดยวิทยาลัยครูเชียงรายและศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย 22-24 มกราคม 2534 ณ ห้องคอยตองโรงแรมดุสิตไฮสโตนีร์สอร์ท เชียงราย, หน้า 16.

⁶ ดำเนินพื้นที่เมืองเชียงใหม่, หน้า 20. อ้างถึงใน อุษณีย์ ธงไชย, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “เชียงรายศึกษา : ประวัติศาสตร์และโบราณคดี” เอกสารหมายเลข 2 พัฒนาการของการก่อรูปเมืองต่างๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก, การสัมมนาโดยวิทยาลัยครูเชียงรายและศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย 22-24 มกราคม 2534 ณ ห้องคอยตองโรงแรมดุสิตไฮสโตนีร์สอร์ท เชียงราย, หน้า 16.

ที่เหมาะสมบริเวณที่ราบเชิงคอกยสุเทพตอนเหนือของเวียงกุมกามเดิม ทั้งยังมีลักษณะภูมิประเทศที่สัมพันธ์กันกับคติความเชื่อตามแบบแผนล้านนาโบราณ จนเมื่อเมืองได้ถูกสร้างขึ้นและได้รับราชทานนามว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์” หรือ “เวียงเชียงใหม่” ในปัจจุบัน

มีการสันนิษฐานของนักประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแนวคิดการสร้างเวียงเชียงใหม่อย่างหลากหลาย ทั้งการสร้างเมืองที่มีรูปร่างสี่เหลี่ยมจัตุรัสของพระยามังรายที่อยู่ในลักษณะสิ่งประดิษฐ์ (The City as Artifact) แนวความคิดที่ว่าเมืองเป็นสิ่งมีชีวิต (The City as Human Organisms) แนวความคิดที่ว่าด้วยระบบทักขณาเมือง (The City as Differentiation of Uses) รวมถึงความเชื่อเรื่องดวงเมืองที่มีความเชื่อเช่นเดียวกันกับเรื่องดวงชะตาของคน โดยเชียงใหม่มีดวงเมืองด้านเศรษฐกิจการค้าเป็นสำคัญ⁷ เมื่อพิจารณาความสอดคล้องของแนวคิดทั้งหมดแล้วพบว่ามีความเป็นเหตุเป็นผลและสัมพันธ์กันกับระบบการเมืองการปกครอง โครงสร้างทางเศรษฐกิจ-สังคมของเมืองเป็นอย่างมาก ทั้งยังภูมิที่เกิดจากการย้ายที่ตั้งเมืองจากทางตอนใต้ขึ้นมายังตอนเหนือ โดยอยู่บริเวณกึ่งกลางระหว่างที่ราบลุ่มแม่น้ำกกและแม่น้ำปิงที่รายรอบด้วยเมืองสำคัญน้อยใหญ่ ประกอบกับพลาณภาพด้านการจัดการค้าของชนชั้นปกครองและระบบเครือญาติ ได้เอื้ออำนวยให้มีความสะดวกสบาย ความคล่องตัวทางการค้าเป็นอย่างมาก โดยส่วนใหญ่แล้วมีรูปแบบการค้าระหว่างรัฐและเมือง เส้นทางการค้าในยุคสมัยนี้มีเพียงสองเส้นทางหลักคือ เส้นทางขนส่งทางน้ำที่ใช้แม่น้ำปิงเป็นเส้นทางหลักในการลำเลียงสินค้าจากเชียงใหม่สู่เมืองทางตอนใต้และกรุงศรีอยุธยา และเส้นทางขนส่งทางบกที่มักเป็นทางเกวียนหรือวัวต่างม้าต่าง เชื่อมโยงเชียงใหม่ไปสู่เมืองและรัฐทางตอนเหนือ เช่นเชียงรายและเชียงแสน⁸ ทั้งยังมีเส้นทางการค้าที่เชื่อมถึงเมืองระแหงและเข้าสู่เมืองท่ามะละแหม่งบริเวณแถบชายทะเลทางตอนล่างของประเทศพม่า และเส้นทางการค้าที่เชื่อมไปยังทางตอนเหนือของจีนยูนนาน⁹ ตลอดจนการกำหนดทักขณาและพื้นที่ทางการค้าขนาดใหญ่ภายในเมืองที่คอยรองรับกิจกรรมทางการค้าทั้งในและนอกเมือง ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าในสมัยรัชกาลพระเจ้าเกื้อนา พ.ศ. 1908 มีย่านเศรษฐกิจการค้าที่สำคัญ 3 แห่งอันได้แก่ “กาดหัวเวียง” บริเวณประตูช้างเผือกด้านทิศเหนือของเวียงที่ซึ่งเคยเป็นชุมชนเมืองโบราณก่อนที่จะมีการสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นชื่อ “เวียงบัว” เชื่อมโยงเขตการค้าทางตอนเหนือ และ “กาดกลางเวียง” พื้นที่การค้าบริเวณใจกลางเมืองที่ครอบคลุม

⁷ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. บรรยายพิเศษในวันทำบุญปล่อยข้าวสังฆ์ครบรอบเชียงใหม่ 703 ปี. 12 เมษายน 2542.

⁸ สวัสดิ์ อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้ง, พิมพ์ครั้งที่ 3, 2539.

⁹ ชาวลิต สัยเจริญ. เอื้อนแปในเมืองเชียงใหม่ (เอื้อนแป : จุดเปลี่ยนของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเมืองเชียงใหม่) Haen Pae : Adeptation of Chiang Mai Vernacular Architecture. บทความประกอบการประชุมวิชาการสถาปัตยกรรมและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ครั้งที่ 5. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2544.

บริเวณหน้าวัดพระสิงห์จนถึงสี่แยกกลางเวียงในปัจจุบัน¹⁰ จุดประสงค์ของกาดกลางเวียงนี้สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่เจ้านายและข้าหลวงที่อาศัยในเขตเวียงในการจับจ่ายใช้สอย สุดท้ายคือ “กาดเชียงเรือก” ครอบคลุมตั้งแต่ประตูเชียงเรือกไปจนถึงท่าแพบริเวณริมแม่น้ำปิง โดยกาดเชียงเรือกนี้ถือเป็นจุดเชื่อมทางการค้าระหว่างพระนครกับเชียงใหม่เข้าด้วยกัน สินค้ามักเป็นผลผลิตทางการเกษตรและงานหัตถกรรมเฉพาะถิ่น ตลอดจนสินค้าที่ได้มาจากการเก็บส่วยที่เป็นผลสืบเนื่องจากการตรากฎหมายว่าด้วยการห้ามมีส่วยไว้ในครอบครอง บางส่วนมีการนำเข้าจากเมืองภายนอก โดยเฉพาะเมืองท่าและเมืองทางตอนเหนือของล้านนา ลักษณะของสินค้ามักเป็นของป่าและแร่ธาตุหายาก¹¹

ภายหลังการกำเนิดขึ้นของเวียงเชียงใหม่ ราชธานีเดิมอย่างเมืองหริภุญชัยจึงถูกลดบทบาทลง และได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดลำพูนในที่สุด เช่นเดียวกันกับเวียงกุมกามที่ลดสถานะลงเป็นเพียงหนึ่งในเมืองบริวารที่มีหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านทางตอนใต้เท่านั้น บทบาทและสถานะของเมืองเดิมที่ลดลงส่วนหนึ่งมีผลมาจากการค้ากับเมืองทางตอนเหนือที่มีความคับคั่งมากกว่า โดยเฉพาะเมืองเชียงแสนที่เป็นศูนย์กลางในการรับส่งสินค้าในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก จากเขตยูนนานผ่านทางเชียงแสนและเข้าสู่เวียงเชียงใหม่ โดยมีพ่อค้าชาวเชียงแสน น่าน เจริญ และกองคาราวานพ่อค้าชาวยูนนานเดินทางนำสินค้าจำพวกข้าว ฝ้ายไหม ทองแดง และทองเหลือง ฯลฯ ลงมาค้าขายที่เชียงใหม่ทุกปี¹² นอกจากนี้ยังพบหลักฐานการก่อตั้งตลาดค้าข้าวเปลือกหรือ “กาดเปือก” ในอดีตบริเวณสบกก เขตเชียงแสนด้วยเช่นกัน¹³

¹⁰ อนุ เนินหาด. อดีต “ดอยสะเก็ด” (สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 13), วนิดาการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2549. หน้า 170-171.

¹¹ อุทัย ชงไชย, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “เชียงรายศึกษา : ประวัติศาสตร์และโบราณคดี” เอกสารหมายเลข 2 พัฒนาการของการก่อรูปเมืองต่างๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก. การสัมมนาโดยวิทยาลัยครูเชียงรายและศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย 22-24 มกราคม 2534 ณ ห้องคอยตองโรงแรมดุสิตอีสต์แลนด์รีสอร์ท เชียงราย. หน้า 18.

¹² บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา. หน้า 254-454. อ้างถึงใน อุทัย ชงไชย, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “เชียงรายศึกษา : ประวัติศาสตร์และโบราณคดี” เอกสารหมายเลข 2 พัฒนาการของการก่อรูปเมืองต่างๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก. การสัมมนาโดยวิทยาลัยครูเชียงรายและศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย 22-24 มกราคม 2534 ณ ห้องคอยตองโรงแรมดุสิตอีสต์แลนด์รีสอร์ท เชียงราย. หน้า 20.

¹³ เอกสารหอคันดาสัมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2151-2163 และ พ.ศ. 2167-2185 (ค.ศ. 1620-1638 และ ค.ศ. 1624-1642) หน้า 60. อ้างถึงใน อุทัย ชงไชย, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “เชียงรายศึกษา : ประวัติศาสตร์และโบราณคดี” เอกสารหมายเลข 2 พัฒนาการของการก่อรูปเมืองต่างๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก. การสัมมนาโดย

เวียงเชียงใหม่ในฐานะเมืองหนึ่งภายใต้รัฐล้านนามีพัฒนาการของตนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไป จนกระทั่งเข้าสู่ยุคเสื่อมของล้านนาที่เริ่มขึ้นราวปีพ.ศ. 2068 เกิดภาวะเงินเฟ้อและความแตกแยกภายในประกอบกับพระเมกุฏิสุทธิวงศ์มกุฎีวงศ์สุดท้ายของราชวงศ์มังรายเสื่อมอำนาจลง เวียงเชียงใหม่จึงพ่ายสงครามแก่บุเรงนองและเป็นที่ให้เชียงใหม่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าในปี พ.ศ. 2101-2317 ระยะเวลายาวนานกว่า 216 ปี ช่วงระยะเวลาดังกล่าวรัฐบาลพม่าไม่ได้มีการแทรกแซงเศรษฐกิจโดยรวมมากนัก นั่นเป็นเพราะมุ่งเน้นที่จะควบคุมอำนาจทางการเมืองเป็นหลัก ช่วงแรกยังคงมีการปกครองด้วยตนเองแต่ภายหลังบทบาทด้านการปกครองแทบทุกส่วนตกอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของขุนนางพม่า อำนาจการปกครองของขุนนางพม่าชั้นสูงมีมากขึ้นจนสามารถดำรงตำแหน่งเป็นกษัตริย์ผู้ครองนครเชียงใหม่ได้ในที่สุด ลักษณะทางเศรษฐกิจมีความเปลี่ยนแปลงน้อยมาก การส่งส่วยและเครื่องราชบรรณาการยังคงดำเนินในแบบแผนเดิม เพียงแต่ปลายทางเปลี่ยนรัฐล้านนาเป็นราชสำนักพม่าแทน อีกทั้งยังเกิดเส้นทางการค้าใหม่ระหว่างเชียงใหม่-พม่า ผ่านทางเทือกเขาตะนาวศรีและแม่น้ำสาละวิน โดยมีพ่อค้าวัวต่างม้าต่างชาวพม่าและชาวไทยใหญ่เดินทางเข้ามาค้าขายอยู่ไม่ขาด ตลอดระยะเวลาของการปกครองเชียงใหม่ในฐานะเมืองประเทศราชได้มีการกวาดต้อนไพร่ชั้นดีที่ส่วนใหญ่มักเป็นช่างผู้ชำนาญการหลากหลายไปรับใช้ยังราชสำนักหงสาวดี และได้มีการนำช่างของพม่าเข้ามาเป็นแรงงานภายในเวียงเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมพม่าเข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมของล้านนา ซึ่งสิ่งที่พม่าจะหลงเหลือให้ชนรุ่นหลังได้สัมผัส นั่น ส่วนใหญ่มักจะเป็นวัฒนธรรมด้านอาหารการกิน สถาปัตยกรรมประเภทวัดอาราม และสถาปัตยกรรมประเภทเรือนค้ำตามย่านการค้าสำคัญ เป็นต้น

จากการก่อกบฏของเจ้าบ้านบุญมาที่ร่วมกันกับเจ้ากาวิละบุตรของเจ้าฟ้าเมืองลำปาง พร้อมความร่วมมือจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยมีเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์เป็นแม่ทัพ ในการเข้าตีเมืองเชียงใหม่ ในปีพ.ศ. 2314 ได้ทำให้เวียงเชียงใหม่หลุดพ้นจากการปกครองโดยพม่า และกลายเป็นเมืองขึ้นของกรุงธนบุรีในที่สุด เชียงใหม่และล้านนาเริ่มฟื้นตัวขึ้นอย่างช้าๆ กระทั่งในช่วงปีพ.ศ. 2325-2356 สมัยพญากาวิละ ได้มีการ บูรณะฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่อย่างจริงจัง โดยการดำเนินนโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” มีลักษณะเป็นการกวาดต้อนและโยกย้ายพลเมืองจากเมืองลำปาง แพร่ น่าน ฯลฯ เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ รวมถึงกวาดต้อนผู้คนจาก 52 หัวเมืองทางตอนเหนือของล้านนาที่เคยเป็น “เขตค้ำน้ำหนังดินแดนล้านนา” มาก่อนครอบคลุมเชียงตุง เชียงรุ่ง แคว้นสิบ

สองพันนาและเมืองบนฝั่งแม่น้ำสาละวินจนถึงแม่น้ำโขง เช่น กลุ่มไตลื้อ ไตเจิน ไตใหญ่ เจียว ฯลฯ¹⁴ โดยได้มีการวางแผนกำหนดเขตในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนต่างๆ อย่างชัดเจน (The City as Urban Clusters and People) เพื่อการปกครองที่สะดวกและอำนวยให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อยภายในแต่ละกลุ่มชน

ระบบเศรษฐกิจ-สังคมในช่วงเวลานี้มีการเชื่อมโยงกันระหว่าง “ระบบศักดินา” ที่มีรูปแบบการแบ่งชนชั้นทางสังคมออกเป็น 2 กลุ่มอย่างชัดเจน อันได้แก่ชนชั้นปกครองหรือเจ้าที่ดินและไพร่หรือคนทั่วไป กับ “ระบบการผลิตแบบเลี้ยงตัวเอง” (Self-Sufficient System) ที่มีวัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อบริโภคเองและไม่ได้มุ่งเน้นผลประโยชน์ทางการค้า ผลผลิตส่วนเกินต่างๆ ล้วนแล้วแต่มีไว้เพื่อส่งส่วยหรือเป็นการเสียภาษีให้แก่รัฐ รวมถึงการเสียค่าเช่าให้แก่ผู้คุมปัจจัยการผลิตเท่านั้น¹⁵ การค้าขายแลกเปลี่ยนมีอยู่บ้างแต่ไม่มากมายนัก เนื่องจากศักยภาพในการผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคได้ด้วยตนเองในแต่ละครัวเรือน ประกอบกับระบบเครือญาติและสังคมแห่งการแลกเปลี่ยนแบ่งปันที่ไม่ก่อให้เกิดความต้องการด้านการตลาดมากนัก ไม่เพียงเท่านั้น โครงสร้างทางเศรษฐกิจ-สังคมทั้งสองยังส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพโดยรวมของเมืองด้วย สังเกตได้จากพื้นที่ศูนย์กลางการปกครองศาสนสถานสำคัญ และที่พำนักของชนชั้นปกครองอยู่ในพื้นที่ “เวียง” ที่ถูกแบ่งออกจากพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่ของไพร่ทาสไว้ภายนอกอย่างชัดเจน ส่วนพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลออกไปถูกจัดสรรไว้เพื่อเป็นที่อยู่ของไพร่ส่วย¹⁶ กลุ่มชนเหล่านี้อาศัยอยู่ร่วมกันตามกลุ่มชาติพันธุ์ของตนอย่างกระจัดกระจาย ซึ่งมีความสอดคล้องกันกับการกำหนดเขตในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนต่างๆ ภายหลังนโยบายกวาดต้อนสิ้นสุดลง ประกอบกับมีหลักฐานพบสาอักษรรวมล้านนาของวัดเจ็ดยอดหลวง ที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มักตั้งบ้านเรือนของตนอยู่รายรอบ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

¹⁴ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, พัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่. ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543. หน้า 15.

¹⁵ ชูสิทธิ์ ชูชาติ. รายงานการวิจัย เรื่อง พ่อค้าวัวต่าง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2503), เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 3.

¹⁶ ไพร่ส่วย คือ ไพร่ที่ไม่อยู่ภายใต้สังกัดใดและไม่ต้องทำงานให้แก่เจ้านาย แต่ต้องส่งส่วยที่ส่วนใหญ่เป็นของป่าหาขายให้แก่เจ้านาย. อ้างถึง สุภาภรณ์ อาภาวัชรุตม์ และดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. เรื่องเล่าจากภาค เล่ม 2, เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์ : เชียงใหม่, 2548. หน้า 170-172.

นิกายวัดที่ตนนับถือ¹⁷ ทั้งนี้การกำหนดเขตสำหรับการตั้งบ้านเรือนตามกลุ่มชาติพันธุ์นั้นยังมีเหตุผลด้านความมั่นคงของเมืองประกอบด้วยเช่นกัน¹⁸

สินค้าและระบบเศรษฐกิจถูกพัฒนาอย่างช้าๆ โดยมีพื้นฐานมาจากข้อได้เปรียบและข้อจำกัดทางด้านลักษณะทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากร ภูมิปัญญาเฉพาะ และระบบสังคม-วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่เป็นตัวขับเคลื่อนการผลิต เริ่มต้นนั้นผลผลิตจะเกิดขึ้นจากในแต่ละครัวเรือนและมีจำนวนไม่มากนัก ทั้งพืชผลทางการเกษตรและสินค้าหัตถกรรม ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละชุมชนจะมีศักยภาพการผลิตทางด้านไหน พื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติมักจะมีผลผลิตทางการเกษตรหรือของป่าเป็นหลัก ส่วนพื้นที่ที่ค่อนข้างขาดแคลนทรัพยากรทางธรรมชาตินั้นมักพัฒนาภูมิปัญญาที่มีมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ โดยคลี่คลายกลายเป็นเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ สินค้าที่ทางปัญญาเติบโตรุ่งเรืองจนกลายเป็นหัตถอุตสาหกรรมที่ยิ่งใหญ่ในช่วงหนึ่ง ดังปรากฏให้เห็นตัวอย่างหลักฐานทางโบราณคดีดังเช่น ในเขตเมืองสันกำแพงและเมืองสันทราย ที่เป็นแหล่งเตาเผาและศูนย์กลางทางการค้าสินค้าหัตถกรรมโบราณ แต่ถึงอย่างไรก็ตามมิได้พบหลักฐานว่ามีการค้าขายส่งออกไปยังต่างประเทศแต่อย่างใด

จากการศึกษาวิจัยของเชาวลิต สัยเจริญ (2544)¹⁹ พบว่าการค้าขายในพื้นที่ห่างไกลถูกพัฒนาขึ้นมาจากพื้นฐานทางด้านสังคมเกษตรกรรม ที่แต่ละครัวเรือนมักมีสัตว์แรงงานอย่างวัวและควายเลี้ยงไว้เพื่อใช้งาน เมื่อจำนวนประชากรวัวควายเพิ่มขึ้นประกอบกับความต้องการสัตว์แรงงานในพื้นที่อื่นๆ เพิ่มมากขึ้นจึงเกิดพื้นที่สำหรับค้าขายแลกเปลี่ยนเฉพาะในรูปแบบตลาดหมุนเวียนหรือ “ตลาดนัด” ที่มีการค้าขายทุก 3 หรือ 5 วันขึ้น²⁰ โดยในช่วงแรกมักเป็นตลาดค้าขายวัวควายหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “กาดจัว” เป็นสถานที่กระจายวัวควายและสินค้าอื่นๆ ที่เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้นตามมาในภายหลัง รูปแบบการค้าขายเริ่มก่อตัวและได้รับความนิยม

¹⁷ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, *ปริวรรตรายชื่อวัดและนิกายสงฆ์ในเวียงเชียงใหม่*, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2518. หน้า 45-50.

¹⁸ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, *พัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่*, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543. หน้า 15.

¹⁹ เชาวลิต สัยเจริญ, *เรือนแบบในเมืองเชียงใหม่ (เรือนแป : จุดเปลี่ยนของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเมืองเชียงใหม่)* Haen Pae : Adeptation of Chiang Mai Vernacular Architecture. บทความประกอบการประชุมวิชาการสถาปัตยกรรมและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ครั้งที่ 5. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

²⁰ รัตนาพร เศรษฐกุล, *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ : หนึ่งทศวรรษเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ (พ.ศ. 2442-2542)*, มหาวิทยาลัยพายัพ, 2546. หน้า 6-9.

เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในหมู่ชาวนาที่เว้นว่างจากฤดูทำการเกษตร การที่ดินมีวัวควายอยู่ในครอบครองประกอบกับการเรียนรู้แนวทางการค้าขายจากกลุ่มพ่อค้าชาวฮ่อ เงี้ยว ไทใหญ่ ที่มักใช้วัวต่างม้าต่างบรรทุกสินค้าไปค้าขายแลกเปลี่ยนตามพื้นที่ห่างไกล จึงเป็นเหตุให้เกิดกลุ่มพ่อค้าวัวต่างม้าต่างขึ้นในชุมชนที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าในอดีต เช่น เมืองดอยสะเก็ดและเมืองสันป่าตอง เป็นต้น ภายหลังผู้ค้ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจึงออกเดินทางร่วมกันในรูปแบบ “การรวานพ่อค้าวัวต่างม้าต่าง” เพื่อคอยสอดส่องระวังภัยจากกลุ่มโจรป่าและดูแลซึ่งกันและกันเมื่อยามเกิดเหตุไม่คาดคิดต่างๆ ระหว่างเดินทาง การค้าในลักษณะการรวานพ่อค้าวัวต่างม้าต่างดังกล่าว ได้ช่วยสร้างเส้นทางและเขตการค้าในล้านนาและรัฐทางตอนเหนืออย่างกว้างขวาง

พ.ศ. 2369-2389 สมัยของพระยาพุทธวงศ์ เชียงใหม่ในฐานะประเทศราชของสยาม ได้รับผลกระทบจากความเจริญของเศรษฐกิจการค้าและความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสยามกับอังกฤษ และพม่าที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่อังกฤษได้สามารถยึดแคว้นยะไข่และแคว้นตะนาวศรีได้สำเร็จในปีพ.ศ. 2369 ทำให้เมืองท่ามะละแหม่งกลายเป็นศูนย์กลางการส่งออกไม้สักและเป็นเส้นทางลำเลียงสินค้าของอังกฤษเข้ามาสู่เชียงใหม่ผ่านพม่าโดยการขนส่งทางเรือ²¹ รวมทั้งการลงนามสนธิสัญญาเบาว์ริงร่วมกันของสยามและอังกฤษ ในปีพ.ศ. 2398 ที่เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวอังกฤษ ชาวจีน และชาวฮอลันดา เข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำธุรกิจการค้าได้อย่างเสรีมากยิ่งขึ้น รวมถึงการค้าขายทางเรือระหว่างเชียงใหม่กับหัวเมืองทางตอนใต้และสยาม ได้มีส่วนทำให้เศรษฐกิจการค้าโดยรวมเติบโตขึ้นอย่างมากเมื่อเทียบกับช่วงก่อนหน้า ในยุคสมัยพระเจ้าอิทธิวิษยนาถ ปีพ.ศ. 2416 ได้มีการปรับปรุงระบบภาษีอากรและอนุญาตให้กลุ่มนายทุนชาวจีนทำหน้าที่เป็นเจ้าภาษีอากร โดยนอกเหนือจากการทำการค้าแล้วยังดำเนินธุรกิจเป็นนายทุนเงินกู้ ชาวจีนเหล่านี้จึงได้สถาปนาตนเองและทำหน้าที่เป็นชนชั้นกลางของสังคมเมืองเชียงใหม่ และถือเป็นกลุ่มคนที่เป็นกลไกสำคัญของระบบเศรษฐกิจการค้าทั้งในและนอกเขตเมือง

เป็นช่วงเวลาเดียวกันนี้เองที่ประเทศฝรั่งเศสได้ทำการเข้ายึดลาว เขมร และมอญเป็นเมืองขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวทำให้สยามเกรงว่าอังกฤษจะก่อการณ์ในลักษณะเดียวกันกับฝรั่งเศสโดยทำการยึดล้านนาและเชียงใหม่เป็นเมืองขึ้น จึงมีการส่งเสริมและผลักดันให้มีขบวนเรืออเมริกันเข้ามามีบทบาททางด้านสังคมโดยการเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกาย-โปรเตสแตนต์ เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจของอังกฤษ จึงเป็นโอกาสให้สยามทำการยกเลิกศักดินาของล้านนาลงเพื่อแสดงตนเป็นเจ้าอาณานิคมและเป็นการประกาศอำนาจอธิปไตยในการปกครองส่วนภูมิภาค โดยเริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ.

²¹ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, พัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543. หน้า 81.

2427 ที่สยามได้ทำการส่งข้าหลวงมาประจำที่เชียงใหม่ เพื่อดำเนินการกำกับดูแลและจัดเก็บภาษีเจ้าเมืองและชนชั้นปกครองส่งไปให้ยังรัฐส่วนกลาง ระยะเวลาได้เกิดกฎหมายว่าด้วยการยกเลิกการผูกขาดสินค้าและการค้าหาส รวมถึงกรรมสิทธิ์ในการทำสัมปทานป่าไม้ที่จากเดิมเป็นของชนชั้นสูงของล้านนา ได้ถูกโอนไปสู่รัฐบาลกลางทั้งหมด ความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครองได้ส่งผลให้ฐานะและบทบาททางสังคมของชนชั้นสูงลดลง กลุ่มชนเหล่านี้จึงแสวงหาแหล่งรายได้อื่น ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วมักเป็นการสร้างพื้นที่ทางการค้าและจัดเก็บภาษีสินค้าและค่าเช่าท่าเล บางส่วนอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการเปลี่ยนแปลงประโยชน์การใช้ที่ดินที่ได้จากภาครัฐ จึงทำการย้ายครอบครัวออกไปยังพื้นที่ที่อยู่ไม่ห่างไกลจากตัวเมืองมากนัก โดยวิธีการจับจองพื้นที่เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่สำหรับเกษตรกรรม ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการปกครองดังกล่าวยังได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ระหว่างชนชั้นปกครองกับประชาชนทั่วไปทั่วทั้งเมืองอีกด้วย

กลางพุทธศตวรรษที่ 24 ล้านนาและเชียงใหม่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการรวมศูนย์อำนาจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นอย่างมาก เริ่มต้นโดยการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้นในปีพ.ศ. 2437 ลักษณะเป็นการรวมเขตการปกครองโดยมีศูนย์กลางทางอำนาจคือสยามและจัดตั้งอาณาจักรล้านนาที่ครอบคลุมพื้นที่เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงราย เมืองลำพูน เมืองลำปาง เมืองแพร่ เมืองน่านและเมืองเถินให้เป็นเป็นมณฑลพายัพ²² และได้โปรดเกล้าให้ตั้งพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่นขึ้นเมื่อพ.ศ. 2440 เพื่อเป็นการกำหนดการปกครองให้มีแบบแผนเช่นเดียวกันทั่วราชอาณาจักร ทำให้เกิดการขยายอำนาจรัฐเข้าสู่ท้องถิ่นโดยการจัดตั้งเขตการปกครองออกเป็นจังหวัด เมือง ตำบล และหมู่บ้านตามลำดับ กระทั่งในปีพ.ศ. 2442 สยามได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองอีกครั้ง จากมณฑลพายัพเป็นมณฑลเทศาภิบาลมณฑลพายัพและถือเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคของระบบทุนนิยมในเวลาต่อมา

3.2.2 เศรษฐกิจ-สังคมเมืองเชียงใหม่และเมืองบริวารยุคปรับเปลี่ยนสู่ระบบทุนนิยม (พ.ศ. 2442-2504) ความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการปกครอง-การค้าในช่วงเวลาที่ผ่านมามีได้ส่งผลกระทบต่อล้านนาและเชียงใหม่เป็นอย่างมาก เนื่องจากในช่วงต้นสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการเปิดการค้าเสรีที่เกิดขึ้นพร้อมกับการควมรวมล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ทำให้รัฐส่วนกลางสามารถดำเนินนโยบายระดับประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ยังรวมไปถึงการออกกฎหมายที่ว่า

²² วุฒิชัย มูลศิลป์. การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2516. หน้า 229.

ด้วยกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน ดังเช่น ในปีพ.ศ. 2444 ที่รัฐได้ดำเนินนโยบายการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินเป็นครั้งแรก ส่งผลให้เกิดปัญหาเรื่องการซื้อขายที่ดินและมีข้อพิพาทอื่นๆ ตามมาจำนวนมาก ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวล้วนแล้วแต่เป็นเจ้าขุนมูลนายและผู้ที่มีตำแหน่งทางราชการที่มักจะทราบถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงและการออกเอกสารที่ดิน จนในระยะต่อมาได้ก่อให้เกิดเหตุการณ์การกว้านซื้อที่ดินและเอาโรคเอาเปรียบชาวบ้าน ส่งผลให้ชาวบ้านหลายครัวเรือนต้องอพยพย้ายถิ่นไปยังจังหวัดอื่น ทั้งยังมีพระราชบัญญัติตราจองชั่วคราว ร.ศ. 124 ที่มีการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกินเป็นครั้งแรกและประกาศบังคับใช้ในปีพ.ศ. 2449 การออกใบจองที่ดินมีผลให้ที่ดินกลายเป็นสินทรัพย์ส่วนบุคคล เปลี่ยนแปลงไปจากแต่เดิมที่ดินมักเป็นสินทรัพย์ของกลุ่มครัวเรือนและชุมชนที่สามารถใช้เป็นที่ทำกินร่วมกันได้ รวมไปถึงการปฏิรูปการจัดเก็บภาษีพืชผลเป็นเงินตราของรัฐ ได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมาก จนเป็นเหตุให้เกิดการก่อกบฏขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วภาคเหนือ ดังเช่น กบฏพญาผาบ กบฏเงี้ยว กบฏฝิบูน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สยามได้เข้ามาดำเนินการจัดการทรัพยากรของเมืองเชียงใหม่อย่างจริงจังและเข้มข้นมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยเส้นทางรถไฟสายเหนือในการอำนวยความสะดวกด้านการควบคุมดูแลความเรียบร้อย รวมถึงการขนถ่ายทรัพยากรจากเมืองทางตอนเหนือลงไปสู่สยาม

ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 นี้ ถือได้ว่าเป็นยุคเริ่มต้นของการค้าข้าวในเขตพื้นที่ภาคเหนืออย่างจริงจัง เริ่มตั้งแต่ราวปีพ.ศ. 2450 นั้นพบว่าได้เริ่มมีการส่งข้าวเพื่อขายในเมืองแล้ว โดยมีศูนย์กลางการแปรรูปข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสารอยู่ที่โรงสีแถบถนนวัวลาย เป็นที่น่าสังเกตว่าโรงสีนั้นมิได้ตั้งอยู่ใกล้กับสถานีรถไฟ ทั้งนี้เนื่องมาจากตลาดการค้าข้าวในยุคแรกนั้นมุ่งผลิตเพื่อรองรับตลาดการค้าภายในจังหวัดเชียงใหม่และเขตพื้นที่ข้างเคียงเท่านั้น ประกอบกับข้าวที่คนภาคกลางนิยมบริโภคหรือส่งออกไปขายให้แก่ประเทศอังกฤษเพื่อใช้เลี้ยงดูกรรมกรในมลายูและประเทศอาณานิคมของอังกฤษเป็นข้าวเจ้าแทบทั้งหมด²³ โดยการเกิดขึ้นของโรงสีแถบสถานีรถไฟนั้นเกิดขึ้นตามมาในภายหลังคือในปีพ.ศ. 2468

นอกเหนือจากบทบาทที่มีต่อการเมืองการปกครองแล้ว การเกิดขึ้นของรถไฟสายเหนือในปีพ.ศ. 2464 ยังถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติเส้นทางคมนาคมขนส่ง แบบแผนการค้าและระบบเศรษฐกิจของเมืองอย่างเห็นได้ชัด ด้วยเส้นทางการขนส่งทางน้ำที่อาศัยแม่น้ำปิงในการติดต่อการค้ากับทั้งหัวเมือง

²³ ณริศสร ชีรทีป. ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทลื้อ ตำบลลงเหนือ เมืองดอยสะเก็ด เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2460-2540 : ศึกษาผ่านลักษณะและเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำที่เป็นทางการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543. หน้า 60. อ้างถึง แอนดรู เทอร์ตัน. สังคมขานนาไทยภาคเหนือ : การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองและทางกฎหมายในศตวรรษที่ 20.

ทางตอนเหนือ-ใต้และสยามแบบเดิมนั้นมีข้อจำกัดและอุปสรรคทางการค้าจำนวนมาก เช่น ปริมาณน้ำที่ลดลงในหน้าแล้ง เกาะแก่งและโขดหินขนาดใหญ่ที่ส่งผลต่อการเดินเรือ โจรป่าที่คอยดักปล้นสินค้าระหว่างทาง เป็นต้น กระทั่งเมื่อมีการเกิดขึ้นของระบบคมนาคมขนส่งที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพกว่า การขนส่งสินค้าและเส้นทางการค้าทางน้ำจึงลดบทบาทลงอย่างต่อเนื่อง การค้าขายขยายตัวเป็นอย่างมากเนื่องจากมีสินค้าและวัสดุแปลกใหม่หลั่งไหลเข้ามายังเมืองเชียงใหม่ ประกอบกับความต้องการผลผลิตทางการเกษตรและสินค้าแปรรูป อย่างเช่น ข้าว ดีบุก ผ้าไหม ฯลฯ ของสยามของเมืองทางตอนใต้ในปริมาณมาก ได้เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดอุตสาหกรรมการผลิตในยุคต่อมา ทั้งนี้ยังรวมไปถึงการเข้ามาของวัสดุและเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ ตลอดจนการส่งผ่านองค์ความรู้ประเภทเทคนิคเชิงช่างจากชาวตะวันตกอย่างหลากหลาย สถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์เมืองมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโดยการเลือกใช้วัสดุที่ทันสมัยและคงทนแข็งแรงมากยิ่งขึ้น ด้านระบบการผลิตในรูปแบบอุตสาหกรรมนั้น ได้เริ่มมีการตั้งโรงงานการผลิตระดับภูมิภาคที่เป็นส่วนหนึ่งของการลงทุนจากทั้งภาครัฐและเอกชนในหลายพื้นที่กระจายตัวอยู่โดยทั่วไป เพื่อพัฒนาขีดความสามารถด้านการผลิตให้สูงขึ้นและตอบรับกับความต้องการของตลาดทั้งในระดับประเทศและระดับโลกที่ถือว่ามีความใหญ่กว่าเดิมหลายเท่าตัว

ไม่เพียงเท่านั้นการเกิดขึ้นของรถไฟสายเหนือยังถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เมืองเชียงใหม่มีการพัฒนาระบบโครงข่ายทางสัญจรอย่างเห็นได้ชัด ถึงแม้ก่อนหน้านี้ในช่วงปลายสมัยเจ้าอินทวโรรส ที่เชียงใหม่ได้ตกอยู่ในความดูแลของเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) ผู้ซึ่งดำเนินนโยบายการพัฒนาคลองร่องน้ำ การตัดถนนหนทางและการปรับปรุงถนนหลวงโดยการสร้างภูมิทัศน์ที่สวยงามให้กับแต่ละเมืองด้วยวิธีการปลูกไม้พุ่มเมืองที่ต่างชนิดกันไปทอดยาวตลอดสองข้างทาง เพื่อให้ความร่มรื่นแก่ชาวบ้านที่สัญจรไปมา ที่เรียกว่านโยบาย "น้ำต้องกองดำ" แล้วก็ตาม แต่ยังคงถือว่ามิได้ส่งผลกระทบต่อการขยายตัวของเมืองมากนัก พัฒนาการด้านเส้นทางการค้าที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตัวกระตุ้นให้มีการปรับปรุงพัฒนาเส้นทางการค้าให้มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น เอื้อให้เกิดการขนถ่ายสินค้าจากภายนอกเมืองเข้าสู่พื้นที่ศูนย์กลางการขนส่งและการค้าระดับภูมิภาคได้ง่ายขึ้น ปรากฏในรูปแบบของการขยายทางเท้าเป็นทางเกวียน ซึ่งมีการปรับปรุงเส้นทางระหว่างตัวเมืองหลักไปยังเมืองขนาดเล็กโดยรอบ เส้นทางคมนาคมสายแรกๆ ที่ได้รับการพัฒนานั้นคือเส้นทาง คอยสะเก็ด-เวียงป่าเป้า-แม่สรวยที่เชื่อมต่อไปยังเมืองเชียงราย เนื่องจากเส้นทางดังกล่าวเป็นเส้นทางการค้าสำคัญมาแต่อดีตที่มีเขตพรมแดนติดต่อกับเชียงตุงของไทย

ใหญ่ สิบสองพันนาน และมณฑลยูนนานของปะเทศจีน²⁴ รวมถึงเกิดการโยกย้ายศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเมืองจากบริเวณย่านวัดเกตุการามาเป็นย่านที่มีพื้นที่ใกล้กับสถานีรถไฟอย่างย่านเจริญเมืองและย่านสันป่าข่อยด้วยเช่นกัน และระบบชลประทานที่ได้รับการพัฒนาเพื่อสนองต่อภาคอุตสาหกรรมการเกษตร แทนที่ระบบเหมืองฝายเดิมที่ประสบปัญหาการผันน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการและปัญหาความชำรุดทรุดโทรมที่จำเป็นต้องมีคนซ่อมบำรุงตลอดช่วงอายุการใช้งาน

ในช่วงเดียวกันนี้เองที่ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่มาจากความพยายามในการรวมศูนย์อำนาจของรัฐส่วนกลางและการเข้ามาของระบบอุตสาหกรรม ส่งผลกระทบต่อระบบสังคมและความเชื่อของชาวบ้านทั้งในและนอกเมือง ดังเช่น การสร้างความเป็นแบบแผนหนึ่งเดียวกันด้วยการเปลี่ยนแปลงวัดในชุมชนทั่วทั้งเมืองให้เป็นธรรมยุติกนิกาย กระทบต่อความหลากหลายทางด้านความเชื่อและความศรัทธาที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงระบบอุตสาหกรรมที่ส่งผลต่อรากฐานวัฒนธรรมการผลิตในระบบเครือญาติและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนโดยมุ่งเน้นการใช้เครื่องมือเครื่องจักรแทนแรงงานมนุษย์และกระตุ้นให้เกิดการจ้างงานในภาคการเกษตรเพื่อสนับสนุนความเติบโตของระบบเงินตราให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น รวมถึงนโยบายส่งเสริมการเกษตรแบบอุตสาหกรรมโดยกระทรวงธรรมการได้มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมภาคเหนือขึ้นเพื่อเป็นการวางรากฐานความรู้และทักษะด้านเกษตรกรรม ภายหลังเลื่อนฐานะสู่การเป็นสถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ ในปี พ.ศ. 2525²⁵ จนกระทั่งปัจจุบันได้กลายเป็น “มหาวิทยาลัยแม่โจ้” และเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดชุมชนเมืองสันทรายขึ้นมารองรับศูนย์กลางการศึกษาดังกล่าว อีกทั้งยังมีการจัดตั้งท่าอากาศยานเชียงใหม่ขึ้นบริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง ทำให้เกิดการขยายตัวทางด้านทิศตะวันตกของเมืองมากขึ้น

เศรษฐกิจและการขนส่งที่เจริญขึ้นได้เปิดโอกาสให้ชนชั้นสูงและกลุ่มนายทุนที่ส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นพ่อค้าชาวจีนเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากชุมชนเมืองรอบนอกและพื้นที่ชนบทมากยิ่งขึ้น อาทิ การรับซื้อผลผลิตและส่งเสริมให้มีการปลูกพืชไร่บางประเภทนอกเหนือจากการปลูกข้าว

²⁴ ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. เมืองยั่งยืนในเชียงใหม่ แนวคิดและประสบการณ์ของเมืองในหุบเขา (Sustainable Cities in Chiang Mai : A Case of a City in a Valley.) สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.

²⁵ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. ประวัติมหาวิทยาลัยแม่โจ้ : วิวัฒนาการแม่โจ้. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.mju.ac.th/mju2015/history/evolution.html> 23 มีนาคม 2558.

โดยระบบเกษตรกรรมเชิงพันธสัญญา (Contract Farming)²⁶ เช่น หมากพลู ถั่วลิสง ยาสูบ ฯลฯ รวมถึงการค้าขายสิ่งของฟุ่มเฟือยที่เกินความจำเป็นในสมัยนั้น เช่น ปลากระป๋อง ถ่านไฟฉาย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มนำเข้า ฯลฯ กระทั่งต่อแบบแผนการค้าเดิมที่มักเป็นผลผลิตทางการเกษตรและหัตถกรรมที่ผู้คนสามารถผลิตได้เอง รวมทั้งการเริ่มตั้งพื้นที่การค้าของตนเองในรูปแบบอาคารเพื่อพาณิชย์กรรมที่เรียกว่า “เรือนค้า” เป็นเอกเทศจาก “กาด” (ตลาด) อันเป็นพื้นที่การค้าร่วมของผู้คนทั้งจากในชุมชนและชุมชนข้างเคียง บางกลุ่มมีการเข้ามาจับจองที่ดิน เปิดพื้นที่หน้าดินใหม่ และพัฒนาสู่การเป็นผู้ปล่อยเงินกู้ที่นำไปสู่การสะสมทุนในระยะยาว

ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากระบบการจัดเก็บภาษีเงินตราที่ยังคงไม่สามารถปรับตัวได้ทัน ทำให้ต้องมีการกู้ยืมเงินทุนหมุนเวียนจากระบบเงินกู้โดยกลุ่มนายทุนชาวจีน ภายหลังจึงเกิดเป็นปัญหาหนี้สินพอกพูน บ้างขายที่ดินของตนแต่ยังคงใช้ที่ดินเดิมในการเพาะปลูกและอาศัยการชดเชยหนี้ที่คิดค้ำด้วยผลผลิตให้แก่เจ้าของที่ดิน หรือที่เรียกว่า “นาเช่า” หรือร้ายแรงที่สุดคือบางรายที่ถูกยึดสินทรัพย์และที่ดินทำกิน ทำให้ชาวนากว่า 27% ในภาคเหนือล้วนแล้วแต่เป็นชาวนาที่ไร้ซึ่งที่ดินทำกิน เป็นปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินและส่งผลให้ความหลากหลายของผู้ถือครองที่ดินในแต่ละท้องที่ลดลงจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง เหลือเพียงแต่กลุ่มนายทุนและผู้มีอำนาจ ซึ่งส่งผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินของแต่ละเมืองในอนาคต

เศรษฐกิจในภาพรวมของเมืองเดิบโตขึ้นเนื่องจากนโยบายของภาครัฐที่สนับสนุนเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ อีกทั้งการเปิดสถานกงสุลอังกฤษได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวตะวันตกโดยเฉพาะชาวอังกฤษและชาวพม่าเข้ามาทำธุรกิจการค้าประเภทต่างๆ ได้มากยิ่งขึ้น แต่ถึงแม้ว่าการค้าขายโดยเส้นทางการค้าสายเหนือจะเติบโตขึ้นเพียงใดก็ตาม จำนวนของพ่อค้าวัวต่างม้าต่างก็ไม่ได้เติบโตตามและกลับลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากทุนทางด้านการค้าที่น้อยมากเมื่อเทียบกับกลุ่มนายทุนชาตินอื่นๆ ขาดทักษะการค้าระหว่างรัฐและการค้าระหว่างประเทศ ขาดการปรับตัวเพื่อรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป รวมทั้งการเติบโตของพ่อค้าชาวจีนที่หลั่งไหลมาจากทางตอนใต้ของล้านนาเพื่อเข้ามายังแหล่งการค้าใหม่อย่างเช่นที่เชียงใหม่ อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วว่าพ่อค้าชาวจีนได้พัฒนารูปแบบการค้าตามแบบแผนของตนและลงทุนเพื่อให้สินทรัพย์งอกเงยจนกลายเป็นกลุ่มชนที่มีอำนาจและอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจอย่างมากกลุ่มหนึ่งในเชียงใหม่ ในยุคต่อมาการค้าขายจึงเปลี่ยนผ่านจากชาวอังกฤษ กลุ่มพ่อค้าจีนฮ่อและชาวพม่า ตกมาอยู่ในมือของพ่อค้าชาวจีนมากยิ่งขึ้น

²⁶ ปลายอ้อ ชนชนนท์. นายทุนพ่อค้ากับการก่อและขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2464 – พ.ศ. 2523. โครงการหนังสือเล่มสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัด, 2525. หน้า 69.

3.2.3 เศรษฐกิจ-สังคมเมืองเชียงใหม่และเมืองบิรารุคเร่งรัดพัฒนาชนบท (พ.ศ. 2504-2524)

ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 นี้เป็นช่วงที่ชุมชนต่างๆ ในเขตเมืองหลักและเมืองบิรารุคมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ทั้งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีชีวิตที่เกิดจากความเจริญของระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่เกิดจากความเจริญและแนวทางการพัฒนาเมืองของภาครัฐ เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำจากเดิมที่ใช้น้ำบาดาลเป็นน้ำประปา ระบบไฟฟ้าและโทรศัพท์ที่ปฎิวัติวิถีชีวิตของผู้คนและอำนวยความสะดวกหลากหลายด้าน รวมถึงระบบคมนาคมขนส่งที่รวดเร็วทำให้ความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจเชื่อมถึงตลาดโลกโดยตรง ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการค้าของญาติพี่น้องอันมีพื้นฐานมาจากการเชื่อมโยงทางการค้าจากการย้ายถิ่นฐาน ความเจริญต่างๆ ช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้คนแต่กลับส่งผลกระทบต่อการสัมพันธ์ของคนในชุมชนอย่างรุนแรง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะความช่วยเหลือเกื้อกูลและการอยู่อาศัยร่วมกันแบบด้อยที่ด้อยอาศัยและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวได้ลดลงเหลือเพียงการคงไว้ซึ่งความเป็นปัจเจก ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนวิถีเกษตรกรรมเพื่อเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมและการบริการมากขึ้น เนื่องจากเป็นภาคการผลิตที่ให้ผลตอบแทนอย่างคงที่แน่นอน

ช่วงการบังคับใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504-2509 ได้มุ่งเน้นการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ-สังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยได้มีการเริ่มสร้างและพัฒนาระบบโครงข่ายการคมนาคมขนส่งถนนซูเปอร์ไฮเวย์และทางหลวงเชียงใหม่-ลำปาง ในปีพ.ศ. 2508 โดยมีปลายทางอยู่ที่สถานีขนส่งเชียงใหม่ 1 บริเวณช่วงข้างเพื่อกทางด้านทิศเหนือของตัวเมืองเชียงใหม่ เส้นทางคมนาคมขนาดใหญ่นี้เป็นองค์ประกอบของเมืองที่ช่วยเชื่อมร้อยชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน และก่อให้เกิดชุมชนใหม่ตามรายทางเพิ่มมากขึ้น²⁷ องค์ประกอบของสถาปัตยกรรมเมืองภายหลังการพัฒนาปรับปรุงโครงสร้างการขนส่งอันเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้เกิดการขยายพื้นที่นิเวศ การเพิ่มช่องทางเดินรถและเวนคืนที่ดิน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุง รื้อถอนและสร้างใหม่ของอาคารเดิม โดยเฉพาะเรือนค้าที่มักมีที่ตั้งอยู่ริมเส้นทางการขนส่งที่สำคัญ รวมถึงการสนับสนุนให้มีการสร้างโครงสร้างการผลิตขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นระบบเขื่อนกักเก็บน้ำและคลองชลประทานที่พัฒนาจากระบบเหมืองฝายและคลองส่งน้ำที่เป็นเส้นทางลำเลียงน้ำสู่พื้นที่ทางการเกษตร ในยุคสมัยนี้สิ่งต่างๆ ดังกล่าวล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการผลิตเชิงพาณิชย์เพื่อตอบสนองต่อปริมาณความต้องการของตลาดโลกที่มีจำนวนมากทั้งสิ้น

²⁷ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, พัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543. หน้า 23.

ราวปี พ.ศ. 2507 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้เริ่มเปิดทำการ ทำให้มีความเติบโตของเมืองทางด้านทิศตะวันตกมากขึ้น โดยการจัดสรรที่ดินเพื่อรองรับข้าราชการ ชนชั้นกลาง และกลุ่มนักศึกษาจำนวนมาก ในปีเดียวกันนี้ภาครัฐได้วางแนวทางการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้มีความเป็นสากลและมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น เริ่มต้นโดยการผลักดันในเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภาคเหนือตอนบน ผ่านการจัดการการประชุมการท่องเที่ยวนานาชาติ (PATA) ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่เชียงใหม่ต้องแบกรับเพิ่มขึ้นจากเดิมที่ต้องเป็นเมืองอุตสาหกรรมเกษตรอยู่แล้ว เมื่อเชียงใหม่ถูกยกระดับความสำคัญและมีหน้าที่เพิ่มมากขึ้นจึงทำให้ภาครัฐต้องเร่งปรับปรุงโครงสร้างพื้นของเมืองในระยะยาวอย่างยั่งยืน โดยสำนักผังเมืองกระทรวงมหาดไทยได้เริ่มการวางผังเมืองแบบสมัยใหม่ (Modern City) ในปี พ.ศ. 2508 โดยได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดอุทยานนคร (Garden Cities of Tomorrow) ของ Ebenezer Howard เพื่อให้สอดคล้องกลมกลืนกันระหว่างความเป็นเมืองและความเป็นชนบทโดยแล้วเสร็จลงในปี พ.ศ. 2512 ตามมาด้วยพระราชบัญญัติการผังเมืองโดยสำนักผังเมืองในปี พ.ศ. 2518 ที่ต้องการสร้างความเป็นแบบแผนและควบคุมรูปแบบการเติบโตของเนื้อเมือง ได้เป็นตัวบทกฎหมายสำคัญในการกำหนดทิศทางการเจริญเติบโตของเมืองเชียงใหม่ในเวลาต่อมา

ช่วงปี พ.ศ. 2510-2514 ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 2 ยังคงดำเนินการพัฒนาโครงสร้างของเมืองเชียงใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยการก่อสร้างถนนซูเปอร์ไฮเวย์สาย 11 เชียงใหม่-ลำปาง ที่นับเป็นการเปิดเส้นทางคมนาคมทางบกสายสำคัญสายหนึ่งให้แก่เชียงใหม่ ส่งผลให้การขนส่งทางรถไฟลดบทบาทและความสำคัญลงและเป็นผลทำให้ธุรกิจรถทัวร์ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ย่านการค้าบริเวณถนนเจริญเมืองซบเซาลง และเกิดย่านการค้าใหม่บริเวณศูนย์กลางสถานีรถทัวร์ย่านถนนช้างคลานและตลาดอนุสาร รวมไปถึงการขยายตัวของอัตราการซื้อขายรถยนต์ส่วนบุคคลที่เพิ่มขึ้นจากการก่อตั้งโรงงานผลิตชิ้นส่วน โรงงานประกอบเครื่องยนต์ในพื้นที่เมืองเชียงใหม่และนิคมอุตสาหกรรมลำพูน การพัฒนาเส้นทางคมนาคมและระบบการค้าได้ทำให้เกิดอาคารเรือนค้าตามรายทางมากขึ้น มีรูปแบบเป็นตึกแถวพาณิชย์ความสูง 1-3 ชั้น มีพื้นที่ประชิดถนนทำให้ง่ายต่อการเข้าถึงของลูกค้า เน้นการเปิดพื้นที่หน้าอาคารให้กว้างโดดเด่น รูปแบบอาคารเรียบง่ายและสามารถสร้างได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นยังมีการเกิดขึ้นและขยายตัวของธุรกิจหมู่บ้านจัดสรรในเขตเมืองและพื้นที่โดยรอบอย่างรวดเร็ว สืบเนื่องมาจากการอพยพของคนนอกพื้นที่ที่เข้ามาทำงานและความต้องการที่พักอาศัยในรูปแบบบ้านพร้อมอยู่เพิ่มมากขึ้น บ้านจัดสรรได้รับความนิยมและขยายตัวแผ่ลามออกไปอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในเขตพื้นที่เมืองบริวารโดยรอบ เช่นในเมืองแมริมและเมืองสันทราย เป็นต้น ทั้งนี้เป็นเพราะราคาที่ดินที่ไม่สูงมากนัก รวมถึงสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการอยู่อาศัยแต่ยังคงสามารถติดต่อกับพื้นที่ในเมืองได้อย่างรวดเร็ว โครงการบ้านจัดสรรและอาคารเรือนค้าสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคนี้ ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้สอยประโยชน์ที่ดินภาค

การเกษตรเป็นอย่างมาก พื้นที่ทำกินได้กลายเป็นพื้นที่สำหรับพักอาศัย การลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่ออุตสาหกรรมการเกษตรก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน เมื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดินดังกล่าวไม่ได้มีการร่วมมือกันอย่างบูรณาการระหว่างภาครัฐและเอกชน ตลอดจนเกิดปัญหา “ที่ดินตาดบอด” ในหลายพื้นที่อันเป็นผลมาจากขาดความรัดกุมในการวางแผนจากหน่วยงานในท้องถิ่น

ต่อมาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515-2519 ได้เน้นหนักในเรื่องการพัฒนาความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงแห่งชาติ ความเติบโตทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่อยู่ในภาคเอกชนเนื่องจากปริมาณการจ้างงานที่เพิ่มมากขึ้น ได้ส่งผลให้มีการอพยพย้ายถิ่นของประชากรที่อยู่นอกพื้นที่เข้ามาในเขตเมืองจนกลายเป็นปัญหาความแออัดในเขตเมือง และถึงแม้ว่าจะมีเมืองบริวารโดยรอบคอยรองรับการเติบโตและความแออัดของประชากรภายในเมือง แต่ด้วยศูนย์กลางความเจริญและแหล่งงานกระจุกตัวอยู่เพียงแหล่งเดียว รวมถึงเมืองบริวารต่างๆ มิได้มีสาธารณูปโภค สาธารณูปการและความเจริญที่ทัดเทียม จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างยั่งยืน นอกจากนั้นจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาในเชียงใหม่ที่เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2518 เป็นอัตราร้อยละ 52.50²⁸ เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2515 ยังมีบทบาทต่อการขยายตัวและการปรับโครงสร้างของเมืองด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากที่มีการพัฒนาพื้นที่การค้าในท่าช้างให้เป็นตลาดขายของพื้นเมืองและย่านธุรกิจสำคัญแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ เป็นต้น ต่อมาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520-2524 เมืองเชียงใหม่ พิชญ์โลก และนครสวรรค์ถูกพัฒนาให้เป็นเมืองหลักของภาคเหนือ การขยายตัวและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเมืองเติบโตขึ้นจากช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 3 อย่างต่อเนื่อง

3.2.4 เศรษฐกิจ-สังคมเมืองเชียงใหม่และเมืองบริวารยุคเกษตรพาณิชย์และอุตสาหกรรม (พ.ศ. 2525-2544) ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 เมืองเชียงใหม่ขยายตัวจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในเขตเมืองอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ติดต่อย่านตัวเมือง เพื่อลดปัญหาความแออัดและสร้างความสะดวกในเขตเมือง ภาครัฐจึงได้มีการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมเมืองลงไป ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2525 ที่ได้มีนโยบายการตัดถนนเพื่อระบายการจราจรและเชื่อมเส้นทางการค้าทางตะวันออกที่เชื่อมพม่า-เชียงใหม่ผ่านถนนรัตนโกสินทร์และการสร้างสะพานรัตนโกสินทร์ โดยเชื่อมเส้นทางการค้าสายตะวันออกจากเมืองคอยสะเก็ดเข้าสู่ตลาดวโรรสและตัวเมืองได้อย่างสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการตัดถนนมหิดลฯ ซึ่งเป็นถนนถนนวงแหวนรอบในเชื่อมถนนสุขุมวิทไฮเวย์สายต่างๆ เข้าด้วยกันทำให้การติดต่อ

²⁸ สมโชค อ่องสกุล, *ผังเมืองเชียงใหม่ : มิติทางประวัติศาสตร์*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549. หน้า 214.

เดินทางของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองบิรารและเมืองหลักนับแต่นั้นมาถูกเชื่อมถึงกันโดยแนวเส้นทางคมนาคมขนส่งสาธารณะแบบ Linear Concentration โดยพัฒนามีการผสมผสานเส้นรัศมี (Radial) ร่วมด้วย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้เกิดความสอดคล้องกับลักษณะของการตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย²⁹ และในปี พ.ศ. 2527 ที่ได้มีการย้ายศูนย์ราชการและหน่วยงานต่างๆ จากเดิมที่ตั้งอยู่ในเขตเวียงออกไปสู่พื้นที่นอกเมืองใกล้กับพื้นที่เมืองแมริม

หลังจากการเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในปี พ.ศ. 2531 ที่ได้ดำเนินนโยบาย “แปลงสนามรบเป็นสนามการค้า” ทำให้เชียงใหม่ในฐานะเมืองศูนย์กลางของภูมิภาคทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้าการลงทุนร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างพม่าและจีน ดึงดูดให้นักลงทุนจากเมืองอื่นๆ โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครฯ เข้ามาซื้อขายที่ดินและลงทุนธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ในเขตเมืองหลักและเมืองบิรารมากขึ้น โดยเฉพาะธุรกิจคอนโดมิเนียมและบ้านจัดสรร ช่วงระยะเวลานี้เศรษฐกิจและภาคการลงทุนยังคงมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นด้านการค้าและการบริการ การเงิน ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และการก่อสร้าง รวมทั้งอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ดังจะเห็นได้จากการกว้านซื้อที่ดินของกลุ่มนายทุนเพื่อแบ่งขาย สร้างบ้านจัดสรร สนามกอล์ฟ ฯลฯ ทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่ที่เป็นพื้นที่กิจกรรมและจำนวนเกษตรกรลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่องและสัมพันธ์กับการถือครองที่ดินอย่างมีนัยยะสำคัญเช่นเดียวกับในช่วงต้นสมัยรัชกาลที่ 5 รวมไปถึงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจภาคการผลิตและบริการ ที่ต่างสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและได้เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงและความเติบโตของเมือง ตัวอย่างเช่น การลงทุนอุตสาหกรรมประเภทหัตถกรรมที่มีฐานการผลิตอยู่กระจายตัวตามแหล่งชุมชนรอบนอกเขตเมืองหลัก ต่างเติบโตขึ้นและพัฒนาจากผลิตภัณฑ์เฉพาะสู่การเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการค้าและการส่งออกมายิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากการได้รับอิทธิพลจากการท่องเที่ยวโดยตรง กระตุ้นให้เกิดความต้องการจำนวนแรงงานและผลิตภัณฑ์เป็นอย่างมาก และถือเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้ประชากรส่วนหนึ่งหันกลับมาทำงานยังชุมชนของตน การจ้างงานและการท่องเที่ยวช่วยให้เกิดเงินสะพัดในพื้นที่แต่ละท้องที่ และถือได้ว่าเป็นยุคเริ่มต้นของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีสินค้าหัตถกรรมเป็นองค์ประกอบในการกระจายความเจริญสู่เมืองบิรารและพื้นที่รอบนอกแทนแหล่งหัตถกรรมเดิมที่อยู่ในเขตเมืองอย่างย่านถนนวัวลาย-นันทาราม เช่น เมืองสันกำแพงศูนย์กลางการผลิตร่ม เครื่องปั้นดินเผาและกระดาษสา และเมืองหางดงศูนย์กลางการผลิตเครื่องปั้นดินเผาและการแกะสลักไม้ เป็นต้น

²⁹ รายงานฉบับย่อ ปฏิบัติการเชียงใหม่เอี่ยม ด้านผังเมือง, การใช้ที่ดินร่วมกับการวางแผนการจราจร, หน้า 17.

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 ก็ยังคงนโยบายมุ่งเน้นพัฒนาเมืองที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 4 และ 5 ความเปลี่ยนแปลงและการเติบโตที่รวดเร็วของเมืองได้ส่งให้เกิดความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยที่มีผลต่อภาพลักษณ์ของเมืองในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยตรง ทำให้ในภายหลังภาครัฐต้องพยายามหาแนวทางแก้ไขโดยการออกเทศบัญญัติควบคุมอาคารและกฎหมายผังเมืองควบคุมการใช้พื้นที่ ฯลฯ ซึ่งค่อนข้างไม่เป็นผลเท่าที่ควร จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2532 ยุคที่นายไพรัตน์ เตชะรินทร์ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ มีโครงการสร้างเมืองใหม่ขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความเสื่อมโทรมและพัฒนารักษาเมืองเก่าไว้³⁰ แต่โครงการนี้ยังอยู่ในขั้นดำเนินการและได้ชะงักลงเมื่อนายไพรัตน์ เตชะรินทร์ เสียชีวิตลงอย่างประจักษ์เนื่องจากประสบอุบัติเหตุทางอากาศในปี พ.ศ. 2534 และขาดการสานต่อนโยบายในยุคต่อมา เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยคณะนายทหารที่เรียกกันว่า “คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” (รสช.) ที่ก่อรัฐประหารและยึดอำนาจการบริหารงานประเทศจากพลเอกชาติชาย ในปีพ.ศ. 2534 ปัญหาด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หมายรวมถึงองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมเมืองจึงยังคงไม่ได้รับการแก้ไข

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการเติบโตของเมืองในอัตราที่สูงมากและสูงสุดในช่วง พ.ศ. 2535-2539 ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 7 ได้มีโครงการการจัดงานระดับประเทศและระดับเมือง ทั้งงานกีฬาซีเกมส์ครั้งที่ 18 ในปี พ.ศ. 2538 และการจัดงานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี ที่ต้องการนำเสนอความเป็นเชียงใหม่ในแง่ประวัติศาสตร์เมือง ภาครัฐได้ถือโอกาสดังกล่าวในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเมืองเพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะหลั่งไหลมาตามในภายหลัง อาทิ การขยายถนนซูเปอร์ไฮเวย์เชียงใหม่-ลำพูน รวมถึงการขยายและปรับปรุงสนามบินนานาชาติเชียงใหม่ ฯลฯ กิจกรรมและจำนวนนักท่องเที่ยวแทบทั้งหมดได้กระจุกตัวกันอยู่เพียงภายในพื้นที่ของการจัดงานซึ่งเป็นในเขตเมืองหลักเท่านั้น รวมทั้งในปี พ.ศ. 2537 กรม ได้ทำการอนุมัติให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการพัฒนาลุ่มน้ำโขงตอนบน ผ่านการดำเนินนโยบายจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือสู่ความร่วมมือเศรษฐกิจ 5 เชียง อันได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย เชียงตุง ในเขตพม่า เชียงรุ่งในเขตประเทศจีน และเชียงทองหรือหลวงพระบางในเขตประเทศลาว ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ที่ต้องการให้ภาคเหนือตอนบนเป็นประตูการค้าและการท่องเที่ยว ตลอดจนการเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมระดับภูมิภาค เชียงใหม่

³⁰ สมโชค อ่องสกุล, ผังเมืองเชียงใหม่ : มิติทางประวัติศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

จึงได้รับการกระตุ้นเสริมให้มีการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง และยิ่งเป็นการทำให้เมืองเชียงใหม่ขยายตัวกลายเป็นเมืองโตเดี๋ยวมากยิ่งขึ้น³¹

ช่วงเวลานี้ถือได้ว่าเป็นยุคทองของภาคธุรกิจ การลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์ และยังส่งผลให้ราคาที่ดินในเขตเมืองสูงขึ้นหลายเท่าตัว เกิดโครงการบ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม ศูนย์การค้า อาคารพาณิชย์และพื้นที่ทางการค้าจำนวนมาก รวมถึงนโยบายและแผนการสร้างพื้นที่เพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่รุนแรงของเชียงใหม่ให้กระจายตัวสู่พื้นที่รอบนอก เช่น การศึกษาถึงความเป็นไปได้ของโครงการก่อสร้าง “เมืองใหม่สันกำแพง” ในปี พ.ศ. 2535 และ การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการเมืองแฝดเชียงใหม่-ลำพูน ในปี พ.ศ. 2539 และถึงแม้จะมีการเปลี่ยนผ่านรัฐบาลนโยบายดังกล่าวก็ได้รับการสานต่ออย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้นักลงทุนด้านการค้าและเก็งกำไรที่ดินเริ่มดำเนินการกว้านซื้อที่ดินที่คาดว่าจะเกิดโครงการดังกล่าว โดยเฉพาะเขตเมืองสันกำแพง พื้นที่เขตตัวเมืองลำพูนและเมืองสารภีที่อยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่แต่มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดลำพูน แต่ถึงอย่างไรก็ตามโครงการดังกล่าวได้ชะงักลงเนื่องจากวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2540 ถือเป็นการก่อกำเนิดให้แก่ภาคธุรกิจเอกชนครั้งใหญ่ที่รู้จักกันในนาม “ยุคฟองสบู่”³² การเปลี่ยนผ่านรัฐบาลที่เกิดขึ้นได้ทำให้หลายโครงการไม่ได้้นำเอาไปศึกษาต่อและนำเอาไปปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง

การพัฒนาปรับปรุงและก่อสร้างโครงข่ายถนนเพิ่มเติมยังคงได้รับความใส่ใจในทุกช่วงเวลาของการพัฒนาเมือง ซึ่งช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 ก็ยังคงมีการพัฒนาดนนวนแหวนรอบกลางและรอบนอกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการเพิ่มเส้นทางดังกล่าวจะเป็นการเชื่อมโยงเส้นทางและโครงข่ายทางสัญจรภายในชุมชนให้เข้าถึงโครงข่ายถนนหลักได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น พื้นที่ที่เส้นทางเหล่านี้ตัดผ่านมักถูกจับจองโดยกลุ่มนายทุนที่ติดตามความเคลื่อนไหวของแผนพัฒนาและนโยบายของภาครัฐในการกำหนดย่านที่อยู่อาศัยใหม่ให้แก่เมือง การลงทุนกว้านซื้อที่ดินเพื่อพัฒนาอสังหาริมทรัพย์จึงเริ่มขึ้นอีกครั้ง ทั้งนี้ภาครัฐได้ทำการสร้างทางลอดบริเวณจุดตัดทางแยกบริเวณถนนรอบกลาง 5 จุดเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดปัญหาการจราจร

³¹ ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. เมืองยั่งยืนในเชียงใหม่ แนวคิดและประสบการณ์ของเมืองในหุบเขา (Sustainable Cities in Chiang Mai : A Case of a City in a Valley.) สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548. หน้า 133.

³² _____, รายงานเริ่มต้นการศึกษาโครงการเมืองแฝดเชียงใหม่-ลำพูน. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : กรุงเทพฯ, 2538. อ้างถึงใน สมโชติ อ๋องสกุล, ผังเมืองเชียงใหม่ : มิติทางประวัติศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549. หน้า 221.

บริเวณจุดเชื่อมต่อระหว่างตัวเมืองหลักและเมืองบริวาร อันได้แก่ จุดตัดทางหลวงหมายเลข 107 เชียงใหม่-ฝาง บริเวณหน้าศูนย์ราชการจังหวัดเชียงใหม่ จุดตัดทางหลวงหมายเลข 1001 เชียงใหม่-พร้าว บริเวณหน้าตลาดรวมโชค จุดตัดทางหลวงหมายเลข 118 เชียงใหม่-ดอยสะเก็ด หรือที่เรียกว่า “ทางลอดแม่กา” จุดตัดทางหลวงหมายเลข 1006 เชียงใหม่-สันกำแพงสายเก่าที่เชื่อมกับถนนสายวัฒนธรรมสันกำแพง และจุดตัดทางหลวงหมายเลข 1317 เชียงใหม่-สันกำแพงสายใหม่ ทางลอดบริเวณวงแหวนรอบกลางเหล่านี้ได้ถูกเปิดใช้อย่างไม่เป็นทางการในปี พ.ศ. 2548³³ และได้เป็นหนึ่งในปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการลงทุนให้เติบโตเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน

3.2.5 เศรษฐกิจ-สังคมเมืองเชียงใหม่และเมืองบริวารยุคการท่องเที่ยวและเทคโนโลยี (พ.ศ. 2544-2558) พ.ศ. 2545-2549 ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 9 เป็นช่วงที่เศรษฐกิจและสถานการณ์ทางการเมืองเริ่มฟื้นตัวขึ้นพร้อมๆ กัน ความเติบโตทางเศรษฐกิจและความเติบโตโดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่และเมืองบริวารสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากผลการเลือกตั้งในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 ที่พรรคไทยรักไทย โดยมี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นหัวหน้าพรรค ได้รับคะแนนเสียงข้างมากและได้รับเลือกเป็นรัฐบาล นโยบายในการหาเสียงส่วนใหญ่ถูกทำปราชญ์เป็นรูปธรรมมากขึ้น รวมถึงมีการปฏิรูปการปกครองระดับท้องถิ่นในมีความยืดหยุ่นมากกว่าเดิม โดยการมอบอำนาจให้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัดสามารถสั่งการข้าราชการส่วนกลางในพื้นที่ได้โดยการประสานงานอยู่ในรูปแบบบูรณาการระหว่างท้องถิ่นและรัฐส่วนกลางทางภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับล่าสุดมากกว่าทุกฉบับที่ผ่านมา ทำให้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง มีนโยบายการรวมกลุ่มจังหวัดเพื่อนำเสนอแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบกลุ่มจังหวัด โดยแต่ละจังหวัดจะมีแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบบูรณาการแยกเป็นของตนเอง รวมถึงการกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาและพันธกิจ ซึ่งเมืองเชียงใหม่กำหนดวิสัยทัศน์ว่า “นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง” (City of Life and Prosperity)³⁴ ซึ่งตอบรับกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของผู้อยู่คนทั้งเมืองและพื้นที่รอบนอก โดยการทุ่มงบประมาณจำนวนมหาศาลสู่เมืองเชียงใหม่จากโครงการต่างๆ โดยเฉพาะ โครงการที่มุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพและกระตุ้นเศรษฐกิจระดับชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

³³ _____, พลเมืองเหนือ ปีที่ 4 ฉบับที่ 205 วันที่ 7-13 พย. 2548, 2548. หน้า 12 อ้างถึงใน สมโชติ อ๋องสกุล, ฝางเมืองเชียงใหม่ : มิติทางประวัติศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549. หน้า 214.

³⁴ สมโชติ อ๋องสกุล, ฝางเมืองเชียงใหม่ : มิติทางประวัติศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549. หน้า 227.

“โครงการสร้างศูนย์ประชุมและแสดงสินค้านานาชาติ, โครงการการสร้างตลาดกลางสินค้า การเกษตร โครงการส่งเสริมการส่งออกสินค้า OTOP และโครงการสร้างศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาและ กระจายสินค้าวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมภาคเหนือ (SME)” ส่วนแล้วแต่เป็นโครงการที่จัดตั้ง ขึ้นเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับการค้าและประชาสัมพันธ์ผลผลิตและผลิตภัณฑ์ระดับชุมชนโดยเฉพาะสินค้า ทางการเกษตรและสินค้าที่มาจาก “โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ (OTOP)” โครงการส่วนใหญ่ถูก จัดสรรและจัดตั้งขึ้นบนพื้นที่บริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองดิดเมืองแมริม ที่สามารถเชื่อมถึง เมืองและชุมชนทางตอนเหนือโดยทางหลวงหมายเลข 107 เชียงใหม่-ฝาง ประกอบกับ “โครงการ สร้างถนน สะพานลอย และทางลอด” ที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อรองรับการขนถ่ายทรัพยากร สินค้า การ ให้บริการ การท่องเที่ยว ที่จะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของเมืองบิรวารโดยรอบ ตลอดจนความคล่องตัวของ อุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ราว 17 โครงการใหญ่ ผลจากโครงการเหล่านี้ได้ทำให้เมืองเติบโตขึ้น ตามลำดับโดยพื้นที่ส่วนใหญ่บริเวณรายทางจะถูกพัฒนาเพื่อเป็นอาคารพาณิชย์และโครงการบ้าน จัดสรร บริเวณใกล้จุดตัดทางแยกต่างๆ เกิดพื้นที่ตลาดและการลงทุนด้านการค้าประเภทต่างๆ ขึ้น จำนวนมาก แต่ส่งผลกระทบต่อทางอ้อมให้เกิดการจราจรติดขัดบริเวณจุดบริเวณวงแหวนรอบใน เนื่องจากขาดการวางแผนด้านขนส่งมวลชนที่สวนทางกันกับจำนวนรถยนต์ส่วนบุคคลที่เพิ่มมากขึ้น

ด้านภาคการลงทุนภาครัฐได้ดำเนิน “โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง” เพื่ออนุมัติ เงินกองทุนเพื่อกู้ยืมในพื้นที่ชุมชนมากยิ่งขึ้น ส่งผลต่อการการลงทุนในชุมชนเพิ่มมากขึ้นทั้งภาค การเกษตรรายย่อย หัตถอุตสาหกรรม รวมทั้งอุตสาหกรรมเกษตรต่างๆ ระบบเศรษฐกิจภาคชุมชน มีความเติบโตมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาสินค้า OTOP ที่ส่งผลดีในระดับชุมชนในลักษณะของ การกระจายฐานการผลิตและรายได้สู่แต่ละท้องที่มากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ศูนย์กลางการค้าเปลี่ยนผ่านจาก ในเขตเมืองสู่พื้นที่เมืองรอบนอกมากขึ้น พลเมืองชนชั้นแรงงานมีทางเลือกในการประกอบอาชีพมาก กว่าเดิม บางส่วนโยกย้ายกลับภูมิลำเนาเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายและเหตุผลด้านครอบครัว การขยายตัว ของชุมชนเพิ่มมากขึ้นจากการอพยพย้ายเข้าของผู้คนสู่แหล่งงานใหม่ โดยเฉพาะเมืองสันกำแพง ดังจะ เห็นได้จากการวางแผนโครงการต่างๆ ที่มุ่งเน้นให้สันกำแพงเป็นเมืองที่ทำหน้าที่ศูนย์กลางทางด้าน เศรษฐกิจรองจากตัวเมืองหลัก สังเกตได้จากการลงทุนและโครงการจำนวนมากที่ส่วนแล้วแต่มี ศูนย์กลางการพัฒนาอยู่ที่เมืองสันกำแพงแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น “โครงการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ เมืองสันกำแพงและกิ่งเมืองแม่ออน, โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ถนนเชียงใหม่-สันกำแพง, โครงการ ถนนเชื่อมกิ่งเมืองแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนโครงการก่อสร้างทางหลวงหมายเลข 1014 บ่อสร้าง-ดอยสะเก็ด”

ที่กล่าวมายังไม่นับรวม “โครงการกระตุ้นเศรษฐกิจ 488 โครงการ” ที่แบ่งเป็นโครงการด้าน การท่องเที่ยว 89 โครงการ โครงการด้านการเกษตร 16 โครงการ โครงการด้านการฝึกอบรม 10

โครงการ โครงการด้านอุตสาหกรรมรายย่อย (SMEs) 7 โครงการ และโครงการด้านพัฒนาชุมชน 366 โครงการ ลักษณะโครงการแบบกระจายอย่างครอบคลุม มีการให้ความสำคัญแต่ละพื้นที่อย่างเท่าเทียม โดยการพัฒนาและปรับปรุงคุณลักษณะของทรัพยากรบุคคล การประกอบอาชีพ ตลอดจนทรัพยากรทางธรรมชาติให้มีศักยภาพเพียงพอต่อการรองรับระบบเศรษฐกิจที่กำลังขยายตัวสู่พื้นที่ชุมชนมากยิ่งขึ้น

พ.ศ. 2550-2554 ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 10 มีการขยายตัวภาคการลงทุนยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง จากการสำรวจโดยศูนย์ข้อมูลสังหาริมทรัพย์ ธนาคารอาคารสงเคราะห์ เห็นได้อย่างชัดเจนว่าการลงทุนอสังหาริมทรัพย์ในเชียงใหม่เติบโตขึ้น ทั้งการลงทุนห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่พร้อมกัน 3 แห่งซึ่งมีมูลค่าการลงทุนกว่า 1 หมื่นล้านบาท และในปัจจุบันพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่มีที่อยู่อาศัยระหว่างการขายทั้งสิ้น 149 โครงการ ประมาณ 19,800 หน่วย แบ่งเป็นบ้านจัดสรร 105 โครงการ จำนวน 13,700 หน่วย ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่เปิดขายในรอบ 3 ปีล่าสุดตั้งแต่ปีพ.ศ. 2553-2555 มูลค่า โครงการบ้านจัดสรรรวมทั้งสิ้น 4 หมื่นล้านบาท คอนโดมิเนียม มีทั้งสิ้น 44 โครงการ จำนวน 6,100 หน่วย ส่วนมากจะเปิดขายในช่วงปี 2554-2555 และต่อเนื่องถึงปีนี้ เช่น มีโครงการที่เพิ่งเปิดขายใหม่ในช่วงเดือนตุลาคม 2555-กุมภาพันธ์ 2556 จำนวนมากถึง 19 โครงการ ประมาณ 3,000 หน่วย มูลค่ารวม 1 หมื่นล้านบาท การผุดขึ้นของโครงการอสังหาริมทรัพย์ประเภทคอนโดมิเนียมนับ 50 โครงการนั้นเป็นผลมาจากการหลีกหนีประกาศใช้ผังเมืองฉบับใหม่ที่จะบังคับใช้ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2556 หลังจากผังเมืองเกิดสัญญาณความล่าช้า 6 ปี ทั้งนี้ยังไม่นับรวมร้านค้าปลีกประเภทคอมมิวนิตี้ออลล์ที่เกิดขึ้นทั่วทั้งเมืองและการลงทุนระบบขนส่งมวลชนของรัฐบาลโดยเฉพาะโครงการรถไฟฟ้าความเร็วสูงในอนาคต นอกจากนี้ยังได้มีการประเมินเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเปิดสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 ประมาณกลางปี 2556 ที่เชื่อมระหว่างเมืองเชียงของ จังหวัดเชียงรายเข้ากับจีนตอนใต้ ถือเป็นการเปิดประตูเชื่อมไทย-จีนครั้งใหญ่ ซึ่งทำให้ชาวจีนในโซนเมืองเชียงรุ่ง เมืองสิบสองปันนาและนครคุนหมิง เดินทางด้วยรถยนต์ผ่านเข้ามายัง สปป.ลาว โดยใช้ถนนสาย R3A ข้ามมายังเชียงราย-เชียงใหม่ และเชื่อมไปสู่กรุงเทพฯ ได้อย่างสะดวกสบาย³⁵

พ.ศ. 2555-2559 ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 11 ภาคการลงทุนธุรกิจการค้าขนาดใหญ่โดยเฉพาะห้างสรรพสินค้ามีความเติบโตมากและถือเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยปรากฏขึ้นที่ไหนมาก่อนแม้แต่ในกรุงเทพมหานครฯ ซึ่งหากนับตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2556 ถึงปัจจุบัน ได้มีศูนย์การค้าเปิดให้บริการแล้ว ได้แก่ ศูนย์การค้าพารามานา ริสอร์ท มอลล์, ห้างฯ โลตัส ดีพาร์ท

³⁵ เชียงใหม่...ก็เหมือนกรุงเทพฯ โจทย์การพัฒนาเมืองหลัก...? (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1363422997. เข้าถึงเมื่อ 1 กรกฎาคม 2558.

เม้นท์สโตร์ (รวมโชค), ห้างฯบ้าน แอนด์ บียอนด์ (แอร์พอร์ต), ศูนย์การค้าเซ็นทรัลเฟสติวัล เชียงใหม่ และยังมีที่จะเปิดให้บริการเร็ว ๆ นี้คือ ศูนย์การค้าเม-ญา ในช่วงต้นปี 2557 นอกจากนี้ ยังมีศูนย์การค้า แพลตตินัม เชียงใหม่ ที่คาดว่าจะเปิดบริการในช่วงปลายปี 2557 - ต้นปี 2558 อีกด้วย³⁶

อัตราการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมที่ได้รับผลกระทบจากการบริโภคที่ลดลง ได้ทำให้ภาคธุรกิจขนาดเล็กมีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มคนวัยทำงานและกลุ่มวัยรุ่นที่มีกำลังบริโภคและมีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง จากเดิมที่มีลักษณะแบบปัจเจกและอยู่นอกกระแสสู่ความเป็นกระแสหลักในเวลาต่อมา ช่วงไม่ถึงสิบปีที่ผ่านมาเมืองเชียงใหม่เกิดปรากฏการณ์ “Flat White Economy”³⁷ ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่ประกอบไปด้วยส่วนผสมสำคัญระหว่างเทคโนโลยี การตลาดสมัยใหม่ และทักษะเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่คล้ายคลึงหรืออาจกล่าวได้ว่าได้รับอิทธิพลทางความคิดจากสิ่งที่เกิดขึ้นในเมืองลอนดอน ประเทศอังกฤษ ลักษณะของการประกอบการในลักษณะธุรกิจที่ตอบสนองการบริโภคและไลฟ์สไตล์เฉพาะกลุ่มนี้ ได้ก่อให้เกิดธุรกิจแวดล้อมและการเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่ายที่เอื้อประโยชน์ในแก่กันขึ้น เช่น โรงงานคั่วเมล็ดกาแฟ โรงเบียร์ ร้านอาหาร ฯลฯ ลักษณะและไลฟ์สไตล์ดังกล่าวได้รับความนิยมจนเกิดความเฟื่องฟูขึ้นในเวลาต่อมา จนสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น โดยที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงกลุ่มคนเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น รูปแบบธุรกิจดังกล่าวยังส่งผลให้มูลค่าทางเศรษฐกิจถอยกลับไปยังสินค้าด้านทางได้อีกด้วย³⁸ การลดลงของต้นทุนการผลิตและการพึ่งพาตนเองที่อยู่ในสถานะการถดถอยของเศรษฐกิจได้เป็นส่วนผลักดันให้เกิดการเจริญเติบโตของย่านที่อยู่ที่มีค่าครองชีพต่ำ หากพิจารณาในกรณีของเมืองเชียงใหม่แล้ว เมืองบริวารโดยรอบก็ได้รับผลกระทบจากปรากฏการณ์ดังกล่าวอย่างมีนัยยะสำคัญเช่นเดียวกัน แต่ก็ยังไม่ถือว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่สูงมากนัก เมื่อเทียบกับย่านค่าครองชีพต่ำในเขตเมืองที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการอพยพย้ายเข้ามาอยู่อาศัยของกลุ่มคนที่มีรูปแบบไลฟ์สไตล์เฉพาะที่ก่อให้เกิดการ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

³⁶ Chiang Mai City Update (ออนไลน์). แหล่งที่มา :

<https://www.facebook.com/chiangmaicityupdate/posts/202572186593167?pnref=story> เข้าถึงเมื่อ 1 กรกฎาคม 2558.

³⁷ Flat White เป็นชื่อชนิดกาแฟที่เป็นที่นิยมในหมู่นักกาแฟอิสระที่ถือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบการนอกกระแสในย่านอีสต์ ประเทศอังกฤษ ซึ่งเดิมทีบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ค่าเช่าราคาถูกที่อยู่ไม่ห่างจากใจกลางเมืองมากนักและเป็นที่สำหรับการเริ่มต้นธุรกิจของบรรดาคนรุ่นใหม่ อ้างถึงใน เลอชาดิ ธรรมธีรเสถียร และ กริยา บิลยะลา. (2558, พฤษภาคม). “THE FLAT WHITE ECONOMY,” คัด **Creative Thailand**. 6(8) : 8-9.

³⁸ วิป วิญญรัตน์. (2558, พฤษภาคม). “HIPSTER OF THE WORLD, UNITE!,” คัด **Creative Thailand**. 6(8) : 17.

ปรับเปลี่ยนพื้นที่และประโยชน์ใช้สอยอาคาร (Gentrification) อย่างในย่านตำบลสุเทพตลอดจนระหว่างวัดคูมอจนถึงวัดร้าง ย่านวัดเกต ตลอดจนย่านนิมมานเหมินท์ เป็นต้น

จากข้อมูลปี พ.ศ. 2553 งานวิจัยเมืองเชียงใหม่ของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ³⁹ พบว่าเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีองค์ประกอบและกลไกที่คอยขับเคลื่อนเศรษฐกิจเมืองไปสู่เศรษฐกิจที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศและการเกิดขึ้นของสินค้าที่มีพัฒนาการและการแตกยอดทางความคิด เกิดเป็นทางเลือกแก่ผู้บริโภคที่มีจำนวนมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการที่มีกลุ่มคนทำงานสร้างสรรค์ (Creative Class) ที่เข้มแข็งและมีกลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ที่เติบโตอย่างต่อเนื่องกระจายตัวทั่วทั้งเมือง รวมไปถึงบทบาทของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ที่มีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดบุคลากรและกลุ่มธุรกิจใหม่ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมสู่การประกอบธุรกิจส่วนตัวแบบอิสระ หรือที่เรียกว่า “กลุ่มฟรีแลนซ์” โดยส่วนมากเป็นคนรุ่นใหม่อายุ 20-30 ปี มีการทำงานผ่านการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต รูปแบบธุรกิจมีความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นการรับจ้างทำงานแบบอิสระที่มีการนัดพบปะพูดคุยกับลูกค้า ไปจนถึงการค้าขายรายย่อยทางอินเทอร์เน็ต (Online Retailing) และธุรกิจขนาดเล็กด้านเทคโนโลยี (Tech Startup)⁴⁰ สถานที่ทำงานไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแต่ในสำนักงานเท่านั้น ร้านกาแฟ สถานที่ท่องเที่ยว หรือแม้แต่บ้าน ต่างก็สามารถเป็นพื้นที่ทำงานได้แทบทั้งสิ้น ด้วยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การทำงาน การเดินทางเข้าสู่เมืองจึงลดน้อยลงแต่กลับกระจายออกสู่ภายนอกมากยิ่งขึ้นออก

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา เชียงใหม่ได้กลายเป็นเป้าหมายการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่อย่างชาวจีนเพิ่มขึ้นเป็นประวัติการณ์ ซึ่งเป็นผลมาจากภายหลังกระแสภาพยนตร์ “Lost in Thailand” ที่เชียงใหม่เป็นสถานที่ถ่ายทำหลัก ได้ส่งผลให้การท่องเที่ยวขยายตัวอย่างรวดเร็วและถึงแม้ปัญหาด้านพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่เกิดขึ้นจนส่งผลกระทบต่อทั้งสถานที่ท่องเที่ยวและผู้คนที่พักอาศัยอยู่ในเมือง แต่หากกล่าวถึงในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจเมืองแล้ว นายวรพงษ์ หมูขาวได้ อุปนายกสมาคมท่องเที่ยวเชียงใหม่ได้แสดงความคิดเห็นว่า นักท่องเที่ยวชาวจีนนั้นถือเป็นรายรับสำคัญของเชียงใหม่ ในขณะที่นักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นชะลอตัว กลุ่มนักท่องเที่ยวจีนได้เข้ามาทดแทนนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกและตะวันออกกลางที่ลด

³⁹ พีรธร แก้วลาย. TCDC : อนาคตเมืองเชียงใหม่ เมื่อการสร้างสรรค์ของท้องถิ่นและเศรษฐกิจโลกเป็นเรื่องเดียวกัน. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.tcdc.or.th/src/21217/www-tcdc-or-th/อนาคตเมืองเชียงใหม่-เมื่อการสร้างสรรค์ของท้องถิ่นและเศรษฐกิจโลกเป็นเรื่องเดียวกัน>. เข้าถึงเมื่อ 1 กรกฎาคม 2558.

⁴⁰ วิป วิญญูรัตน์. (2558, พฤษภาคม). “HIPSTER OF THE WORLD, UNITE!,” คิต Creative Thailand. 6(8) : 14,17.

จำนวนลงอย่างต่อเนื่องในช่วงหลายปีที่ผ่านมา⁴¹ สอดคล้องกับการรายงานของรองศาสตราจารย์ ดร. ชวนิ ทองโรจน์ ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ที่ได้กล่าวว่าภายหลังการเปิดประเทศโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ได้มีส่วนทำให้เศรษฐกิจจีนเติบโตเฉลี่ยสูงกว่าร้อยละ 10 คาดว่าภายในอีก 4 ปีข้างหน้าจะมีการขยายตัวของนักท่องเที่ยวชาวจีนเพิ่มขึ้นเป็น 170 ล้านคน⁴² เช่นเดียวกันกับ ดร.ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะบริหารธุรกิจ และประธานศูนย์เตือนภัยธุรกิจภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ได้มีการนำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบต่อธุรกิจSMEs ในจังหวัดเชียงใหม่จากการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวจีน ซึ่งผลจากการสำรวจพบว่าการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวชาวจีนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของเชียงใหม่เป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาตลอดทั้งปีและมีอัตราการจับจ่ายซื้อของและการบริการขั้นสูง สังเกตได้จากอัตราส่วนร้อยละ 58 ของการขายสินค้าและการให้บริการที่อยู่ในกลุ่มประเภทอุตสาหกรรมบริการให้บริการนั้นมีกลุ่มลูกค้าเป็นนักท่องเที่ยวชาวจีน⁴³ การเข้ามาของนักท่องเที่ยวจีนและสถานการณ์ทางการท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่องนี้ถือเป็นโอกาสอันดีที่จะช่วยสะท้อนศักยภาพของเมืองเชียงใหม่ ตลอดจนการวางแผนการรับมือจากภาครัฐและเอกชนต่อการเติบโตอย่างมีคุณภาพของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่กำลังขยายตัวอย่างต่อเนื่องในระยะยาวที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยมีโครงการมากกว่า 46 โครงการที่ถูกเสนอเพื่อพิจารณาอนุมัติงบประมาณเพื่อดำเนินการรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในอนาคต อาทิ โครงการพัฒนาระบบขนส่งมวลชนในจังหวัดเชียงใหม่ที่ประกอบไปด้วย โครงการศึกษาและออกแบบระบบขนส่งมวลชนของจังหวัดเชียงใหม่เพื่อรองรับระบบรถไฟฟ้าความเร็วสูงกรุงเทพ-เชียงใหม่ และเชื่อมโยงระบบคมนาคมขนส่งในภูมิภาค 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเชื่อมโยงระบบคมนาคมและขนส่งในภูมิภาค อาทิ โครงการก่อสร้างทางแนวใหม่ ทางหลวงหมายเลข 121 สายสนามกีฬาสมโภช 700 ปี-เมืองแมริม, โครงการทางหลวงหมายเลข 1001 ตอน เชียงใหม่ – พร้าว ระยะทาง 26.586 กม.,

⁴¹ ทั้งรัก ทั้งซัง! จีนทะลักเชียงใหม่ (จบ) รับในเชิงรุก ขุมทอง นทท.จีน (ออนไลน์). เข้าถึงจาก : <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9580000019804>. 13 มิถุนายน 2558.

⁴² “My Chiangmai เมืองของเราและเหล่าสาย” และงานเสวนาเปิดตัวพ็อกเก็ตบุ๊ก “หนี ห่าว มา : ไกด์บุ๊กธุรกิจนักท่องเที่ยวจากจีนสู่เชียงใหม่” ณ TCDC. (ออนไลน์). เข้าถึงจาก : <http://www.reviewchiangmai.com/3128>. 1 กรกฎาคม 2558.

⁴³ งานสัมมนา “จีนเที่ยวเชียงใหม่ ใครได้...ใครเสีย” ณ ห้องอิมพีเรียลบอลรูม โรงแรม ดิเอ็มเพรส จ.เชียงใหม่ วันที่ 5 กันยายน 2557 อ้างถึงใน จีนเที่ยวเชียงใหม่ ใครได้...ใครเสีย. (ออนไลน์). เข้าถึงจาก : <http://www.mbamagazine.net/index.php/b-school-4/2062-2014-11-18-10-57-24>. 1 กรกฎาคม 2558.

โครงการศึกษาและออกแบบทางลวดบริเวณ แยกสนามบิน (เพื่อก่อสร้างทางลวด), โครงการก่อสร้างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 118 เชียงใหม่-เชียงราย (ขยายจาก 2 ช่องเป็น 4 ช่องจราจร) และโครงการศึกษาวิจัยเพื่อก่อสร้างท่าอากาศยานนานาชาติจังหวัดเชียงใหม่แห่งที่ 2 เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจในอนาคตที่ตอบรับกับจำนวนนักท่องเที่ยวและผู้โดยสารจำนวนมากในปี 2557 ที่เพิ่มจำนวนขึ้นกว่าร้อยละ 21.35 (6.6 ล้านคน)⁴⁴ และเติบโตแบบก้าวกระโดดตั้งแต่เดือน ม.ค.-มี.ค. 2558 ที่เพิ่มขึ้นถึง 67.7% หากเทียบระหว่างปีต่อปี⁴⁵ ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางการบิน (Aviation Hub) ของภูมิภาคทางภาคเหนือด้วยเช่นกัน⁴⁶

3.3 ข้อมูลทั่วไปของเมืองแมริม

3.3.1 ข้อมูลเบื้องต้นของเมืองแมริม เมืองแมริมตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศเหนือระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร มีพื้นที่ 443.634 ตารางกิโลเมตร เมืองแมริมแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 11 ตำบล 91 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลลริมใต้ ตำบลลริมเหนือ ตำบลสันโป่ง ตำบลจีเหล็ก ตำบลสะลวง ตำบลห้วยทราย ตำบลแม่แรม ตำบลโป่งแยง ตำบลแม่สา ตำบลคอนแก้ว และตำบลเหมืองแก้ว

ที่ตั้งของเมืองแมริมอยู่ฝั่งซ้ายของลำน้ำแม่ปิง สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 324 เมตร ลักษณะของพื้นที่เป็นที่ราบสูงด้านทิศตะวันตกซึ่งเป็นเขตพื้นที่ป่าไม้และแหล่งต้นน้ำสำคัญหลายสาย และมีที่ราบลุ่มด้านตะวันออกที่มีลักษณะเป็นก้นกระทะที่ทำให้เกิดน้ำท่วมบ่อยครั้ง แต่ถึงอย่างนั้น ก็ถือว่าเป็นข้อดีในเชิงภูมิศาสตร์ที่ช่วยก่อให้เกิดการทับถมของตะกอนดินจำนวนมากเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชสวนและการทำนา ทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญคือป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง มีลำน้ำสายสำคัญ ได้แก่ ลำน้ำแม่ปิง ลำน้ำแม่มริม ลำน้ำสา และลำน้ำแม่แรม ทรัพยากรน้ำที่อุดมสมบูรณ์นี้ทำให้เกิดโครงการชลประทานหลวงในพื้นที่ถึง 2 แห่ง คือ ชลประทานแม่แตง และชลประทานแม่แฝก

⁴⁴ AOT Air Traffic Calendar Year 2014 - 12 Months (Jan-Dec 2014) (ออนไลน์). เข้าถึงจาก : <http://aot.listedcompany.com/misc/statistic/20150120-aot-calendaryear-jan-dec2014-en-01.pdf>. 1 กรกฎาคม 2558.

⁴⁵ เชียงใหม่ ขงบิกโปรเจกต์ครม.สัญจร "สนามบิน 2-ขนส่ง". (ออนไลน์). เข้าถึงจาก : http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1434958160. 1 กรกฎาคม 2558.

⁴⁶ เชียงใหม่ดัน 46 เมกะโปรเจกต์ 8.7 หมื่นล้าน "บิกตู" ไฟเขียวเจ้ากระทรวงหนุนงบฯพัฒนา. (ออนไลน์). เข้าถึงจาก : http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1435641521. 1 กรกฎาคม 2558. และ เมกะโปรเจกต์รัฐท่าอากาศยานนานาชาติเชียงใหม่-ไฮสปีดเทรน-เมืองแฝด-เชียงใหม่อาย. (ออนไลน์). เข้าถึงจาก : http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1369332947. 1 กรกฎาคม 2558.

เมืองแมริมมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ เมืองแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ เมืองสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอเมืองเชียงใหม่และเมืองหางดง จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เมืองสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

เมืองแมริมมีจำนวนประชากรทั้งหมด 88,835 คน มีความหนาแน่น 200.25 คนต่อตารางกิโลเมตร⁴⁷ โดยในเทศบาลตำบลแมริม เมืองแมริม จังหวัดเชียงใหม่อันเป็นพื้นที่ที่ทำการศึกษามีประชากรทั้งหมด 9,906 คน แบ่งเป็นชาย 4,637 คน หญิง 5,269 คน มีทั้งสิ้น 5,141 ครัวเรือน⁴⁸ ประชากรร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 9 นับถือศาสนาคริสต์ นอกนั้นอีกร้อยละ 1 นับถือศาสนาอื่นๆ ทั้งนี้ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรกรรม คือทำนา ทำสวน ทำไร่ รองลงมาคือการทำปศุสัตว์ เช่น เลี้ยงโคนม โคพื้นเมือง กระบือ สุกร ช้าง ม้า เป็ดและไก่ อุตสาหกรรมในพื้นที่ประกอบด้วย โรงงานไม้แปรรูป โรงงานทำกระเบื้องดินเผาและกระเบื้องซีเมนต์ โรงงานบดเปลือกบง โรงงานออกซิเจนและอาทิลิน โรงงานอบใบชา โรงงานคูตทรายและโรงงานสีข้าว⁴⁹

3.3.2 ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน เมืองแมริมเดิมเป็นชุมชนขนาดเล็กที่กระจายตัวอยู่บริเวณริมแม่น้ำปิงฝั่งทิศตะวันตก ชุมชนเก่าแก่ที่สามารถสืบค้นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์กัมมวาจาฉบับโบราณของวัดสันโป่ง ตำบลแมริมได้ เมืองแมริม ระบุว่าชุมชนบ้านสันโป่งสร้างขึ้นพร้อมกันกับวัดสันโป่งเมื่อปี พ.ศ. 2225 โดยเริ่มจากการแสวงหาที่ดินที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยและการเพาะปลูกของชาวบ้านเชื้อสายของบ้านป่าซางเฮือง จังหวัดลำพูน (ปัจจุบันคือบ้านป่าซางงาม) ที่เดินเท้ามาตามฝั่งแม่น้ำปิง เมื่อพบที่ราบกว้างแห่งนี้จึงทำการแผ้วถางและชักชวนลูกหลานญาติพี่น้องให้มาตั้งรกรากพร้อมกับสร้างวัดขึ้น ต่อมาเกิดเหตุน้ำท่วมขึ้นแทบทุกปีจึงเริ่มดำเนินการย้ายวัดขึ้นเหนือและย้ายหมู่บ้านตามไปภายหลัง⁵⁰ ต่อมาชุมชนขยายตัวและถูกยกฐานะเป็นแขวงเมื่อปี พ.ศ. 2434 เรียกว่า “แขวงสะลวง” เดิมแขวงสะลวงนั้นตั้งอยู่บริเวณบ้านสะลวงนอกและเคยเป็นที่ตั้งของที่ทำการแขวงสะลวงซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกับวัดสะลวง พื้นที่นี้เป็นเนินที่น้ำท่วมไม่ถึงแต่ยังคงติดกับ

⁴⁷ เมืองแมริม. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://th.wikipedia.org/wiki/เมืองแมริม> สืบค้น 17 เมษายน 2558.

⁴⁸ รายงานสถิติจำนวนประชากร และบ้าน รายจังหวัด รายเมือง และรายตำบล ณ เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2554 : เมืองแมริม (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://stat.bora.dopa.go.th/xstat/p5450_11.html สืบค้น 17 เมษายน 2558.

⁴⁹ บุปผา คุณยศยิ่ง. แมริม, เมือง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ 10, 2542. หน้า 5359-5362.

⁵⁰ อนุ เนินหาด. อดีต แมริม (สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 18). วนดา เพรส : เชียงใหม่, 2550. หน้า 52.

แม่น้ำแคว เนื่องจากชาวบ้านมีความจำเป็นในการใช้อุปโภคและเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญอยู่ ถัดไปด้านหลังวัด ต่อมาได้ย้ายที่ทำการแขวงมายังบ้านช่วงเปา โดยเปลี่ยนชื่อเป็น “แขวงช่วงเปา” และในปีพ.ศ. 2450 แขวงช่วงเปาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเมืองพร้อมกับเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “เมืองแคว” ปัจจุบันที่ว่าการเมืองตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลแควใต้ โดยเหตุที่ตั้งชื่อเมืองว่า “เมืองแคว” นั้น เนื่องมาจากบริเวณที่ตั้งของที่ว่าการเมืองตั้งอยู่ในบริเวณที่ลุ่มแม่น้ำแคว ที่ไหลผ่านจากเขตเมืองแม่แตง ลงสู่แม่น้ำแม่ปิง ซึ่งเป็นที่ตั้งของบ้านสบริม หมู่ที่ 3 ตำบลริมใต้ ในปัจจุบัน⁵¹

เศรษฐกิจการค้าในพื้นที่แขวงสะลงนั้นมีความเจริญเป็นอย่างมาก เนื่องมาจากการที่มี ทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และอาณาเขตที่ติดต่อกับศูนย์กลางด้านการค้าทางเหนือของ จังหวัดเชียงใหม่ การค้าในช่วงที่ยังไม่มีเส้นทางการค้าทางบกนั้นได้อาศัยการล่องแพตามแม่น้ำแคว ลงไปยังแม่น้ำปิง ต่อมาจึงได้มีการพัฒนาเส้นทางและจุดแวะพักของขบวนพ่อค้าวัวต่างม้าต่างที่ เดินทางบรรทุกสินค้าผ่านไปยังเมืองปายอันมีเขตติดต่อกับประเทศพม่ามาค้าขายยังตัวเมืองจังหวัด เชียงใหม่ ประกอบกับเป็นเมืองที่มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านกาเดาและบ้านป่าแป๋ เมืองแม่แตงที่ซึ่ง เป็นแหล่งผลิตเมี่ยงสำคัญอีกแห่งของภาคเหนือ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2484 – 2488 พ่อค้า วัวต่างม้าต่างต่างรับจ้างทหารญี่ปุ่นที่ตั้งค่ายอยู่บริเวณบ้านป่าแป๋ (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาล นครพิงค์) ในการแบกเสบียงที่มีเส้นทางจากเชียงใหม่-บ้านป่าแป๋-แม่เลา-แม่สะ-เมืองปาย แม่ฮ่องสอน ในยุคสมัยเดียวกันนั้นมีพ่อค้าวัวต่างชาวไทใหญ่จากเมืองนุค ประเทศพม่ามาทำการค้าที่ บ้านทุ่งหัวช้างโดยสินค้าส่วนใหญ่เป็นปลาแห้งเป็นที่นิยมของชาวบ้านเป็นอย่างมาก

แขวงสะลงจึงเป็นพื้นที่ถ่ายเทสินค้าที่มีเมี่ยงเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก ดึงดูดพ่อค้าจากเชียงใหม่ และพื้นที่ข้างเคียงให้มาทำการค้าร่วมกัน การค้าขายและการคมนาคมขยายตัวจนทำให้นายทุน ภายนอกเริ่มทำธุรกิจอย่างจริงจัง เช่น พ่อแสวง ทิศพจร ที่ต่อขยายธุรกิจการทำสวนเมี่ยงและการค้า เมี่ยงจากผู้เป็นพ่อ แต่เมื่อปัญหาด้านวัฒนธรรมการกินเมี่ยง แรงงานเก็บเมี่ยงที่ลดน้อยลง พ่อแสวงจึง หันมาค้าขายและลงทุนทำธุรกิจรถคอกหมูวิ่งระหว่างบ้านกาเดากับตัวเมืองเชียงใหม่แทน อีกทั้งยังมี นายศรีโบ วุฒิเดช ที่ประกอบกิจการทำไม้และโรงเลื่อยไม้ชื่อ “โรงเลื่อยวุฒิเดช” ในปี พ.ศ. 2477 โรงเลื่อยตั้งอยู่ติดริมแม่น้ำแควเพื่อความสะดวกในการขนถ่ายไม้จากพื้นที่ทำไม้สู่โรงเลื่อย ขุนผดุง นวลผืน อดีตกำนันตำบลบ้านดงที่นอกจากจะประกอบกิจการทำนาแล้วยังทำไร่ยาสูบเพื่อส่งผลผลิต ให้แก่รัฐบาล และเจ้าบุรีรัตน์ที่ได้มีการลงทุนทำธุรกิจรถคอกหมูเพื่อวิ่งระหว่างตัวเมืองเชียงใหม่กับ แขวงสะลงเลยไปจนถึงเขตสันป่ายาง ทั้งยังได้มีการทำสัมปทานป่าไม้ในเขตพื้นที่แขวงสะลงอีก

⁵¹ บุปผา คุณยศยิ่ง. แคว, เมือง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ 10, 2542. หน้า 5359-5360.

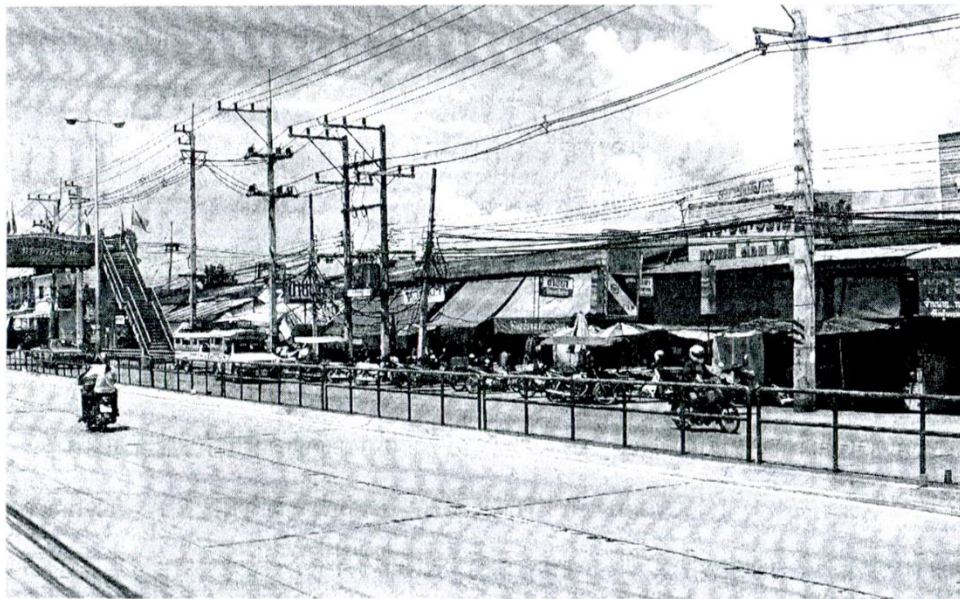
ด้วย เนื่องจากแขวงสะลงอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลความเจริญและเข้าถึงยาก ภายหลังจึงได้ย้ายที่ทำการแขวงมาอยู่ที่บ้านช่วงเปา ตำบลแมริมได้ และเปลี่ยนชื่อเป็น “แขวงช่วงเปา” ในราวปี พ.ศ. 2459 หลังจากนั้นเพียงไม่นานได้มีการปฏิรูปการปกครองในสมัยต้นรัชกาลที่ 5 มีพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่เปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากแขวงเป็นเมืองและได้ชื่อว่า “เมืองแมริม” ที่ได้ถือเอาลำน้ำแมริมที่ไหลผ่านตำบลริมใต้ อันเป็นที่ตั้งของเมืองเป็นเกณฑ์ในการตั้งชื่อ⁵² และมีศาลพ่อปู่หลักเมืองซึ่งปัจจุบันกลายเป็นศาลเจ้าพ่อหลักเมืองตั้งอยู่บริเวณประตูเมืองแมริมด้านทิศใต้

พื้นที่เมืองแมริมนอกจากจะมีประชากรส่วนใหญ่อันเป็นชาวไทยพื้นถิ่น ชาวขมุ ชาวพม่าที่อาศัยอยู่ละแวกวัดพม่าเหนือ (วัดแมริม) และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆแล้ว ยังมีชนชั้นปกครองย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากและมีบทบาทต่อการใช้และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วย โดยในปี พ.ศ. 2460 ได้มีเจ้าน้อยสิงห์สร้อย ณ เชียงใหม่ และครอบครัวย้ายมาตั้งถิ่นฐานยังบ้านท่าวัง ตำบลริมใต้เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาด้านที่อยู่อาศัยภายในเมืองและมาดูแลกิจการไร่นาของตน รวมถึงเข้าขึ้น สิโรตธ อติศึกษาธิการเมืองแมริม ในปี พ.ศ. 2464 ได้ซื้อที่ดินไว้เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการทำเกษตรกรรมและดำเนินการค้าขายผักสดระดับเมืองกับกรุงเทพฯ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก เนื่องจากธุรกิจการค้าผักสดในกรุงเทพฯ ตั้งอยู่บนอิทธิพลของพ่อค้าชาวจีนทั้งอำนาจการรับซื้อและการต่อรองราคา ต่อมาพื้นที่ดังกล่าวได้โอนให้พระชายาคือเจ้าดารารัศมีและได้มีการจัดตั้งพระตำหนักดาราภิรมย์ขึ้น ปัจจุบันกลายเป็นพิพิธภัณฑดารภิรมย์

การค้าขยมียบทบาทสำคัญต่อเมืองแมริมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการก่อตั้งตลาด 2 แห่งขึ้น ได้แก่ ตลาดแมริมที่ตั้งอยู่บริเวณหน้า สภ.อ.แมริม (ตลาดเหนือ) และตลาดศักดิ์ศรีด้านหน้า ที่ว่าการเมืองแมริม (ตลาดใต้) ซึ่งเป็นตลาดเก่าแก่ เดิมชื่อ “ตลาดปู่โก” หรือ “ตลาดลุงโก” ซึ่งเป็นชื่อของเจ้าของผู้ก่อตั้งตลาด โดยที่ลุงโกมีเชื้อสายแขกที่ได้สร้างฐานะมาจากการค้าขายเนื้อและพัฒนาสู่การสร้างห้องแถวให้เช่าอีกทั้งยังมีกิจการรถคอกหมูที่วิ่งรับส่งผู้โดยสารระหว่างเมืองแมริมกับตัวเมืองเชียงใหม่ด้วย ต่อมาเมื่อที่ดินมีราคาแพงขึ้น พื้นที่ของตลาดจึงเปลี่ยนกรรมสิทธิ์เป็นของผู้นำเงินส่อชื่อ “เลาซา” และเปลี่ยนมือมาสู่ นายเกรียงศักดิ์ ศิลานนท์ ชาวแมริมที่นอกเหนือจากการค้าขายและประกอบกิจการรถคอกหมูแล้วยังมีห้องแถวให้เช่าและอยู่อาศัย และนายมงคล วรวัลย์ที่ดำรงตำแหน่งสัสดีอำเภอเมืองเชียงใหม่ ที่หุนกันซื้อตลาดเมื่อปี พ.ศ. 2498 ห้องแถวให้เช่ามีลักษณะเป็นเรือนไม้

⁵² อนุ เนินหาด. *อดีต แมริม (สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 18)*. วนดา เพรส : เชียงใหม่, 2550. หน้า 2-3.

ชั้นเดียว หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ พื้นที่ด้านหน้ามีร่องน้ำและสะพานไม้สำหรับข้าม ถนนขนาดเล็กมีดินฉาอาอยู่เรียงราย⁵³

ภาพที่ 3.1 “ตลาดสดศรี” พื้นที่ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเมืองแมริม ราวปี พ.ศ. 2550
ที่มา : อนุ เนินหาด, 2550.

พื้นที่สาธารณะที่ถูกใช้ประโยชน์ทั้งทางราชการและส่วนประชาชน นั่นคือสนามหญ้าหน้าเมืองซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกถนนขนาดเล็กใช้สำหรับการสัญจรภายในตัดผ่านเป็นรูปครึ่งวงกลม โดยเฉพาะการเป็นพื้นที่สำหรับการประเพณีความบันเทิงที่มักมีหนังกลางแปลงหรือหนังขายยามาเปิดฉายอยู่เป็นประจำ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ทางราชการใช้รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถฯ เมื่อครั้งเสด็จประพาสเชียงใหม่ ตลอดจนงานรื่นเริงประจำปีที่มีการออกร้านมากมายทั้งฤดูร้อนและหนาว สนามหญ้าแห่งนี้ยังมีบทบาทด้านเศรษฐกิจของเมืองในช่วงระยะเวลาหนึ่ง กล่าวคือนายเมืองขยยุทธ อักษรสิงห์ ได้รับการร้องเรียนจากพ่อค้าแม่ค้าในตลาดปู้โก๋ ที่ตั้งอยู่หน้าเมือง ว่าได้รับความเดือดร้อนและมีความขัดแย้งรุนแรงจนไม่สามารถค้าขายต่อไปได้ จึงหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นโดยการจัดสรรพื้นที่สนามหญ้าหน้าเมืองให้เป็นตลาดชั่วคราวที่มีการค้าขายเฉพาะช่วงเช้า ต่อมากลุ่มผู้ค้าที่มีนายคำ มณีรัตน์ที่ดำรงตำแหน่งกำนันตำบลสันโป่งได้รวมกับผู้ค้าที่ได้รับความเดือดร้อนโดยการซื้อหุ้นขึ้นบริเวณตรงข้ามกับพื้นที่โรงพัก

⁵³ อนุ เนินหาด. อดีต แมริม (สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 18). วนิดา เพรส : เชียงใหม่, 2550. หน้า 63. อ้างถึง การสัมภาษณ์คุณอิริย์ ประมวลกุล บุตรสาวนายช่งกิง ร้านมิตรเจริญ (ไม่ระบุวันที่สัมภาษณ์)

ตลาดปู่โก๋จึงขาดแคลนผู้ค้าและร้างไปช่วงหนึ่งจนต่อมาได้เปลี่ยนเจ้าของไปในที่สุด⁵⁴ พื้นที่ตลาดสดถึงแม้จะตั้งขึ้นเป็นช่วงสั้นๆ แต่ก็มีบทบาทสำคัญในการลงทุนเกี่ยวกับธุรกิจภาพยนตร์ไทยที่เลือกตลาดนี้เป็นสถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์ไทยเรื่อง “สาวเครือฟ้า” ที่ออกฉายในปี พ.ศ. 2496 และอันิสงส์จากการถ่ายทำภาพยนตร์นี้เองได้ทำให้บ่อยครั้งที่ผู้คนมักสนใจเข้ามามุงดูเบื้องหลังการถ่ายทำได้ทำให้การค้าขายคึกคักมากขึ้นเนื่องจากจำนวนผู้คนที่มาซื้อของมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3.2 ภูมิทัศน์เมืองบริเวณหน้าว่าการเมืองแมริม ราวปี พ.ศ. 2510

ที่มา : อนุ เนินหาด, 2550. อ้างถึง แฟ้มภาพของนายเมืองเอบ สโรบล.

การพัฒนาโครงข่ายด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการมีอย่างหลากหลายและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อาทิ ความต้องการใช้น้ำบริสุทธิ์ของบ้านบนหรือพื้นที่ตลาดแมริมเดิมที่หาน้ำอุปโภคบริโภคได้อย่างยากลำบากเนื่องจากเป็นที่ดอนที่อยู่ห่างจากแม่น้ำปิงมากและความสะดวกสบายของทั้งข้าราชการและผู้คนที่มาติดต่อทำธุระโดยการเดินเท้าเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ในช่วงแรกของการก่อตั้งชุมชน ในปีพ.ศ. 2467 ได้มีการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลบริเวณติดประตูทางเข้าเมืองในปัจจุบันขึ้นเพื่อสาธารณประโยชน์ และลดบทบาทลงเมื่อมีการทำเหมืองฝายทดน้ำจากลำน้ำแมริมและขุดลอก ลำเหมืองขึ้น ในยุคต่อมาได้เลิกทำการทดน้ำและระบบเหมืองฝายแบบเก่าหันมาใช้การผันน้ำมาตาม

⁵⁴ อนุ เนินหาด. อดีต แมริม (สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 18). วนดาเพรส : เชียงใหม่, 2550. หน้า 10.

คลองชลประทานและลำเหมืองคอนกรีตขนาดเล็กในปี พ.ศ. 2506 แทน คลองส่งน้ำไหลผ่านตลอด แนวหน้าโรงพักที่ถูกใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรเป็นหลักมีพื้นที่บนผิวของถนนโชตนาข้างๆ เป็นพื้นที่พิเศษสำหรับเทศกาลสงกรานต์ที่ชาวบ้านต่างใช้เล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนาน ถนนโชตนาเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญจึงมีการปรับปรุงทัศนียภาพของเมืองให้ร่มรื่น โดยการปลูกต้นฉำฉาขึ้นต้นสูงตระหง่านอยู่ตลอดสองข้างทาง ถูกพัฒนาเชื่อมต่อถึงถนนสายแมริม-โป่งแยงซึ่งเป็นถนนที่ขึ้นชื่อด้านแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและที่พักประเภทรีสอร์ตรวมถึงปางช้างแม่สาอันโด่งดังที่เริ่มต้นขึ้นราวปี พ.ศ. 2520

3.4 ข้อมูลทั่วไปของเมืองสันทราย

3.4.1 ข้อมูลเบื้องต้นของเมืองสันทราย เมืองสันทรายตั้งอยู่ห่างจากเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระยะทาง 12 กิโลเมตร มีพื้นที่ 285.02 ตารางกิโลเมตร แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 12 ตำบล 119 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลสันทรายหลวง ตำบลสันทรายน้อย ตำบลสันพระเนตร ตำบลสันนาเม็ง ตำบลสันป่าเป้า ตำบลหนองแห้ง ตำบลหนองจ้อม ตำบลหนองหาร ตำบลแม่แฝก ตำบลแม่แฝกใหม่ ตำบลเมืองเลิน และตำบลป่าไผ่

ลักษณะทางภูมิประเทศของเมืองสันทราย มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบและลาดเอียง โดยลักษณะจะลาดเอียงไปทางทิศใต้ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 300-947 เมตร มีภูเขาอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ และจากการที่คลองชลประทานแม่แฝกผ่านช่วงกลางตัวเมือง จึงทำให้พื้นที่ดังกล่าวเหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างมาก ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ถั่วเหลือง มันฝรั่ง มะเขือเทศ และพืชผัก นอกจากนี้ยังมีการทำสวนลำไย ลิ้นจี่ในบางท้องที่ อนึ่งเมืองสันทรายจัดอยู่ในแหล่งที่มีศักยภาพสูงในการเลี้ยงสัตว์เนื่องจากมีแหล่งน้ำและหญ้าอุดมสมบูรณ์ในฤดูแล้ง ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่เป็นป่าเบญจพรรณและป่าผสมผลัดใบ⁵⁵

พื้นที่ที่ทำการศึกษาคือเทศบาลตำบลสันทรายหลวงนั้น มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	เมืองแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	เมืองดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
ทิศใต้	ติดต่อกับ	เมืองดอยสะเก็ด เมืองสันกำแพง และอำเภอเมืองเชียงใหม่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	เมืองแมริมและอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

⁵⁵ บุปผา คุณยศยิ่ง. สันทราย, เมือง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ 13, 2542 หน้า 6779.

และด้วยที่ตั้งของเมืองสันทรายอยู่ไม่ห่างไกลจากเส้นทางคมนาคมสายหลัก ทั้งในส่วนของ ถนนสายเชียงใหม่-ดอยสะเก็ด ถนนสายสันทราย (สายเดิม) ถนนวงแหวนรอบกลางและถนนวงแหวนรอบนอกซึ่งผ่านในเขตเทศบาล ประกอบกับการที่เมืองสันทรายมีอาณาบริเวณใกล้ชิดติดกับตัวอำเภอเมืองเชียงใหม่ สามารถเดินทางเข้าสู่ตัวอำเภอเมืองเชียงใหม่และเมืองใกล้เคียงอย่างสะดวกและรวดเร็ว จึงทำให้มีการขยายตัวของโครงการหมู่บ้านจัดสรรซึ่งเป็นเขตชุมชนที่อยู่อาศัยที่สำคัญที่อยู่ติดกับเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่

เมืองสันทรายมีจำนวนประชากรทั้งหมด 127,062 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร โดยทำนาเป็นอาชีพหลักและทำการเพาะปลูกพืชไร่เป็นอาชีพรองลงมา มีความหนาแน่น 445.80 คนต่อตารางกิโลเมตร⁵⁶ โดยในเทศบาลตำบลสันทรายหลวง เมืองสันทราย จังหวัดเชียงใหม่อันเป็นพื้นที่ที่ทำการศึกษามีประชากรทั้งหมด 25,939 คน แบ่งเป็นชาย 11,888 คน หญิง 14,051 คน มีทั้งสิ้น 11,931 ครัวเรือน⁵⁷

3.4.2 การตั้งถิ่นฐานและประวัติความเป็นมา จากการศึกษาของ สุนันตรา พุทธิมา (2539)⁵⁸ พบว่าเมื่อราว 169 ปีก่อนหรือในปี พ.ศ. 2389 มีการอพยพย้ายถิ่นเพื่อมาตั้งรกรากของผู้คน โดยที่ส่วนใหญ่แล้วเป็นชาวของที่มาจากบ้านแควและหมู่บ้านใกล้เคียงในตำบลท่ากว้าง เมืองสารภี จังหวัดเชียงใหม่ มาตั้งรกรากอยู่ที่บริเวณชุมชนบ้านกลางพัฒนา ตำบลแม่แฝกใหม่ เมืองสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะการอพยพจะมาในรูปแบบกลุ่มครอบครัว ญาติพี่น้องและกลุ่มเพื่อนฝูงที่ได้รับการชักชวนต่อๆ กันมา เหตุผลสำคัญในการย้ายถิ่นนั้นเป็นไปเพื่อแสวงหาถิ่นที่อุดมสมบูรณ์มากกว่า ซึ่งเมืองสันทรายนั้นก็มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ มีศักยภาพเพียงพอต่อการตั้งถิ่นฐานของผู้คน เนื่องจากมีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบและมีลำน้ำไหลผ่าน ในฤดูน้ำหลากน้ำจากลำน้ำปิงและลำน้ำแม่ควาจะไหลบ่าอย่างรุนแรง พัดเอาตะกอนดินและทรายจำนวนมากมาทับถมกันในพื้นที่ที่ตั้งของตำบลสันทรายหลวงและสันทรายน้อยในปัจจุบัน ลักษณะเนินทรายขนาดใหญ่ได้กลายเป็นลักษณะพิเศษของพื้นที่ และถูกนำมาเรียกเป็นชื่อชุมชนในที่สุด⁵⁹

⁵⁶ เมืองสันทราย. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://th.wikipedia.org/wiki/เมืองสันทราย> สืบค้น 17 เมษายน 2558.

⁵⁷ รายงานสถิติจำนวนประชากร และบ้าน รายจังหวัด รายเมือง และรายตำบล ณ เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2554 : เทศบาลตำบลสันทรายหลวง (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://stat.bora.dopa.go.th/xstat/p5450_10.html สืบค้น 17 เมษายน 2558.

⁵⁸ สุนันตรา พุทธิมา. เครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำการเกษตรของชุมชนชนบทภาคเหนือ. ปริญาญศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539. หน้า 41-42.

⁵⁹ บุปผา คุณยศยิ่ง. สันทราย, เมือง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ 13, 2542. หน้า 6777.

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจ-สังคมของเชียงใหม่ ได้ส่งผลต่อลักษณะการใช้ที่ดินและรูปแบบสถาปัตยกรรมในเขตพื้นที่สันทราย ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ ฌูพิมล ชื่นดวง (2549)⁶⁰ ที่พบว่าเมืองสันทรายนั้น ได้กลายเป็นเมืองที่มีโครงการบ้านจัดสรรเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก รวมจำนวนกว่า 67 โครงการและโครงการส่วนใหญ่มียอดขายมากกว่าร้อยละ 80 อีกทั้งยังถือได้ว่าเป็นเมืองที่มีจำนวนโครงการบ้านจัดสรรเกิดขึ้นมากที่สุดเมื่อเทียบกับอีกหลายเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ด้วยกันเอง⁶¹ ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้คนที่อยู่นอกเขตเมืองหลักเข้ามาทำงานเพิ่มมากขึ้น พร้อมกันนั้นก็มีความต้องการด้านที่อยู่อาศัยของประชาชนที่เพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ยังพบว่าสัดส่วนอาชีพที่มากที่สุดกว่าร้อยละ 43 เป็นผู้ที่มียาได้ราว 10,000 - 20,000 บาท และกว่าร้อยละ 22 เป็นพนักงานบริษัท ราคาบ้านจัดสรรที่มีสัดส่วนการถือครองมากที่สุดกว่าร้อยละ 44 อยู่ที่ 1,000,000 - 1,500,000 บาทกว่า โดยมีพื้นที่เฉลี่ย 51 - 70 ตารางวา ทั้งนี้สาเหตุที่บ้านจัดสรรในเขตเมืองสันทรายมีความเฟื่องฟูและมีแรงดึงดูดทางด้านการค้ามากที่สุดนั้น มีเหตุผลด้านบรรยากาศที่ดี การเดินทางติดต่อกับตัวเมืองหลักและเมืองข้างเคียงที่สะดวกสบาย มีความปลอดภัยค่อนข้างสูงเนื่องจากใกล้แหล่งชุมชน อีกทั้งยังใกล้ที่ทำงานที่ส่วนใหญ่แล้วมักอยู่ในพื้นที่เขตเมืองหลัก

การเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ในปีพ.ศ. 2464 ในเขตเทศบาลตำบลแม่โจ้ เมืองสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่รอบจึงมีการปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับการขยายตัวของประชากรที่เพิ่มมากขึ้นจากการศึกษาของลัทธิ สัมมานิธิและปรัชมาส ลัญชานนท์ (2543)⁶² ได้พบว่าในเขตเทศบาลตำบลแม่โจ้มีการขยายตัวด้านการใช้ที่ดิน อาคารและสิ่งก่อสร้างประเภทอาคารที่พักอาศัยแบบหอพักหนาแน่นเป็นอย่างมาก บริเวณด้านหน้ามหาวิทยาลัยแม่โจ้ และพบว่าอัตราการขยายตัวของการใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยมีแนวโน้มในการขยายตัวอย่างต่อเนื่องรุกล้ำพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้เกิดปัญหาด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการชุมชน อันเนื่องจากการที่มีอาณาเขตติดต่อกับเขต

⁶⁰ ฌูพิมล ชื่นดวง. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการเลือกซื้อบ้านจัดสรรของลูกค้ายในเมืองสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549. หน้า 13-106.

⁶¹ สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่. 2548. รายงานประจำปี. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก http://www.dol.go.th/bud_country/sub_dol.php สืบค้น 14 ธันวาคม 2548. อ้างถึงใน ฌูพิมล ชื่นดวง. ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการเลือกซื้อบ้านจัดสรรของลูกค้ายในเมืองสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549. หน้า 1.

⁶² ลัทธิ สัมมานิธิและปรัชมาส ลัญชานนท์. 2543. ผลกระทบจากการพัฒนาชุมชนต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมกรณีศึกษา ชุมชนเทศบาลตำบลแม่โจ้ เมืองสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ สมาคมวิศวกรรมสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย.

เมืองหลักอย่างใกล้ชิด สอดคล้องกับแนวความคิดการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรมของ สุวิทย์ คุณกิตติ (2536)⁶³ ที่ได้กล่าวว่า ยิ่งชุมชนมีโอกาสในการรับข้อมูลข่าวสารจากภายนอกมากเท่าใด ก็ยิ่งส่งผลต่อลักษณะสังคมภายในมากเท่านั้น นั่นเป็นเพราะต้องการพัฒนาตนเองให้ทัดเทียมกับสังคมภายนอก การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้ทำให้เทศบาลตำบลแม่โจ้ยกฐานะจากชุมชนชนบทเป็นชุมชนเมือง แต่รูปแบบของชุมชนยังคงเป็นรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างชุมชนชนบทกับชุมชนเมือง ลักษณะการใช้ที่ดินเป็นแบบผสมผสาน ทั้งเป็นที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย การเกษตรและอุตสาหกรรมบางประเภท

3.5 ข้อมูลทั่วไปของเมืองดอยสะเก็ด

3.5.1 ข้อมูลเบื้องต้นของเมืองดอยสะเก็ด เมืองดอยสะเก็ดตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร มีพื้นที่ 671.3 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 14 ตำบล ได้แก่ ตำบลสันปูเลย ตำบลลวงเหนือ ตำบลป่าป้อง ตำบลสง่าบ้าน ตำบลปาลาน ตำบลตลาดขวัญ ตำบลสารราษฎร์ ตำบลแม่กือ ตำบลตลาดใหญ่ ตำบลแม่ฮ้อยเงิน ตำบลแม่โป่ง ตำบลป่าเมี่ยง ตำบลเทพเสด็จ และตำบลเชิงดอยอันเป็นเขตพื้นที่ในการศึกษา

ที่ตั้งของเมืองดอยสะเก็ดเป็นพื้นที่ราบลุ่มประมาณ 1 ใน 5 ของพื้นที่ทั้งหมด เหมาะแก่การทำการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกข้าวเป็นอย่างมาก ส่วนที่เหลือเป็นแนวภูเขาที่ติดต่อกับเขตจังหวัดเชียงรายเป็นพื้นที่ป่าไม้ขนาดใหญ่ที่คอยผลิตน้ำให้แก่ภาคการเกษตร โดยมีลำน้ำแม่กวังและเขื่อนแม่กวังอุดมธาราเป็นแหล่งน้ำสำคัญของภาคการเกษตรในพื้นที่

เมืองดอยสะเก็ดมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ เมืองแม่แตง และเมืองพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ เมืองเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

และเมืองเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ทิศใต้ ติดต่อกับ เมืองแม่ฮ่องสอน และเมืองสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เมืองสันทราย และอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

เมืองดอยสะเก็ดมีจำนวนประชากรทั้งหมด 70,215 คน มีความหนาแน่น 104.59 คนต่อตารางกิโลเมตร⁶⁴ โดยในเทศบาลตำบลดอยสะเก็ด เมืองดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่อันเป็นพื้นที่ที่

⁶³ สุวิทย์ คุณกิตติ. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและวิถีชาวบ้านใน สัมพันธ์ เศรษฐกิจ (บรรณาธิการ) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

⁶⁴ เมืองดอยสะเก็ด. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://th.wikipedia.org/wiki/เมืองดอยสะเก็ด> 17 เมษายน 2558.

ทำการศึกษา มีประชากรทั้งหมด 7,396 คน แบ่งเป็นชาย 3,624 คน หญิง 3,772 คน มีทั้งสิ้น 2,932 ครัวเรือน⁶⁵

3.5.2 ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน จากข้อมูลที่ปรากฏอยู่บนหลักศิลาจารึกที่ตั้งอยู่ในวัดศรีมุงเมือง บ้านหลวงเหนือ ตำบลเชิงคอย เมืองคอยสะเก็ด อันเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดของชุมชน ทำให้ได้ทราบว่าคอยสะเก็ดนั้นเป็นชุมชนโบราณที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 1932 หรือกว่า 626 ปีที่ผ่านมา ประกอบกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ได้ทำให้ทราบว่าในระยะเริ่มแรกนั้นกลุ่มชาวไทลื้อได้บุกเบิกและตั้งชุมชนอยู่บริเวณบ้านหลวงเหนือมาก่อน กระทั่งเกิดเหตุสงครามและความไม่สงบระหว่างรัฐจีน ผู้คนในชุมชนจึงถูกกวาดต้อนและย้ายถิ่นฐานไปยังรัฐอื่น ครั้นต่อมาในสมัยพระเจ้ากาวิละที่ได้ทำการกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองต่างๆ เข้ามาเป็นพลเมืองและช่วยฟื้นฟูล้านนา ลูกหลานชาวไทลื้อเดิมจึงกลับมาตั้งถิ่นฐานยังชุมชนเดิมที่บรรพบุรุษเคยอยู่ ประกอบกับสถานการณ์บ้านเมืองที่สงบลงได้ทำให้ชาวไทลื้อรุ่นลูกหลานเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังชุมชนซึ่งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง อันได้แก่ ชุมชนบ้านบ่อหิน บ้านป่าป๋อง บ้านแม่กะ และชุมชนบ้านป่าคา ชุมชนที่เกิดขึ้นภายหลังล้วนทอดตัวไปตามที่ราบลุ่มแม่น้ำกกวกไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของชุมชนเดิม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและสัมพันธ์กับวิถีเกษตรกรรมการปลูกข้าวและพืชไร่พืชสวนที่ดำเนินไปตามแนวทางการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองของผู้คนในชุมชน

วิถีการใช้ชีวิตและเศรษฐกิจชุมชนดำเนินไปอย่างเรียบง่ายและค่อยๆ มีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น เมื่อ “หนานอินทวงศ์” ต้นตระกูล “เจริญทรัพย์” ได้เริ่มชักชวนญาติพี่น้องให้มาตั้งถิ่นฐานร่วมกันยังชุมชนบ้านป่าคา และจากพื้นฐานการประกอบอาชีพค้าช้างค้าปลาและสินค้าทางการเกษตรประเภทอื่นๆ โดยอาศัยตามเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงใหม่-เชียงราย ได้ก่อให้เกิดประสบการณ์ทางการค้าที่หล่อหลอมให้หนานอินทวงศ์เป็นผู้ที่มีทัศนวิสัยกว้างไกลและนำมาซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอื่นที่ทำการค้าด้วย ตลอดจนจนถึงการเป็นที่นับหน้าถือตาของชาวบ้านและได้รับความไว้วางใจให้เป็นแก่บ้านส่งผลให้ในเวลาต่อมาหนานอินทวงศ์ได้รับการพิจารณาเลื่อนยศเป็น “ขุนผดุงคอยแดน” และได้รับการแต่งตั้งเป็น แคว้น (กำนัน) ของตำบลเชิงคอยเป็นคนแรก โดยยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดและพัฒนาการของเมืองคอยสะเก็ด ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่รัฐเข้ามามีบทบาทต่อภาคชนบทซึ่งเป็นเวลาเดียวกันนี้เอง ได้มีลูกหลานเจ้าหลวงเชียงใหม่บางส่วนอพยพย้ายถิ่นฐานออกนอกเมืองมากขึ้น โดยหนึ่งในนั้นคือเจ้าน้อยมรกฏและเจ้าน้อยดุษฎีย้ายถิ่นมาตั้งรกรากยังพื้นที่เมือง

⁶⁵ ข้อมูลทั่วไปของเทศบาลตำบลเชิงคอย. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.cheongdoi.go.th/about.php?id=1>
17 เมษายน 2558. อ้างถึง ทะเบียนราษฎร์เมืองคอยสะเก็ด ณ เดือนมีนาคม 2556.

ดอยสะเก็ด โดยทำหน้าที่ปกครองชาวบ้านในระบบที่สูงกว่าแคว้น แต่ทั้งนี้ชนชั้นเจ้าก็ไม่ได้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนแต่อย่างใดเนื่องจากหน้าที่สำคัญนั้นมีเพียงการดูแลความเรียบร้อยของชาวบ้านด้านความมั่นคงและการเก็บภาษีเป็นหลักเท่านั้น⁶⁶

ลักษณะทางเศรษฐกิจมีรูปแบบการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าการเกษตรและหัตถกรรมเช่นเดียวกันกับชุมชนอื่นๆ และด้วยความพิเศษทางด้านภูมิประเทศที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่ช่วยเสริมให้ “เมืง” ได้รับความนิยมน้อย่างกว้างขวางและเกิดการซื้อขายในระดับภูมิภาคควบคู่ไปกับการค้าข้าว ลักษณะการค้าแบบส่งในปริมาณมากและพื้นที่ทางการค้าเมืงไม่ได้ทำกันในระดับครัวเรือน หากแต่จะจำกัดอยู่ในหมู่พ่อค้าวัวต่างม้าต่างที่มีตลาดกลางที่เรียกว่า “สาบเมืง”⁶⁷ ใกล้กับสวนบัวที่ปัจจุบันคือหนองบัวพระเจ้าหลวงรองรับอยู่เท่านั้น ส่วนการค้าเมืงในลักษณะการค้าปลีกอาจมีบ้างตามครัวเรือนที่มีญาติอาศัยหรือค้าแรงงานอยู่ในพื้นที่ที่มีการปลูกเมืง และรับมาผ่านกระบวนการเองจนได้เมืงเป็นกำพร้อมขายโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง หลังจากนั้นจึงนำเมืงไปขายยังตลาดชุมชนแต่ไม่นิยมที่จะขายตามบ้านเรือนของตนเอง ภายหลังเขตพื้นที่การค้าได้กระจายตัวสู่ชุมชนทางตอนใต้อันได้แก่ ชุมชนบ้านป่าป้อ ชุมชนบ้านแม่กะ และชุมชนบ้านแม่ก่อ โดยมีเส้นทางการค้าดอยสะเก็ด-สันกำแพง-ลำพูน เป็นตัวเชื่อมหลักแต่ยุคนี้เส้นทางการค้าแทบทั้งหมดยังคงเป็นเส้นทางเกวียนและทางเดินเท้าที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา

พ่อค้าวัวต่างม้าต่างเป็นตัวละครสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนเกิดการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยในอดีตมักอาศัยเส้นทางการค้าสายตะวันออก เชียงใหม่-ดอยสะเก็ด-เชียงราย แต่การเดินทางแบบกองคาราวานยังคงเป็นไปอย่างยากลำบาก ภายหลังจึงมีผู้นำหลายท่านที่เริ่มพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการค้าให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิม ดังเช่น ขุนภูหาคามสฤติย์ (คำ กันทะวัง) ที่ได้เป็นผู้บุกเบิกเส้นทางเดินเท้าและทางเกวียนจากดอยสะเก็ดสู่ตัวเมืองเชียงใหม่เป็นคนแรกในราวปี พ.ศ. 2415 โดยการเกณฑ์ผู้คนที่ไม่มียินเสียภาษีรัชชูปการ⁶⁸ มาเป็นแรงงานหลักเส้นทางดังกล่าวเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดพื้นที่ศูนย์กลางและย่านการค้าสำคัญของเมืองในเวลาต่อมา จากการศึกษาพบว่ากำเนิดของชุมชนเกิดขึ้นหลังจากการเดินทางค้าขายของขุนผดุงดอย

⁶⁶ อนุ เนินหาด. สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 9 (เจ้าสมบูรณ ฌ เชียงใหม่), นพบุรีการพิมพ์ จำกัด : เชียงใหม่, 2547.

⁶⁷ สาบเมืง เป็นที่ตั้งของพื้นที่รับซื้อเมืงของพ่อค้าคนกลางและกลุ่มอาคารชั่วคราวที่ทำด้วยไม้เนื้อแข็งขึ้นเป็นโครงหลังคามุงด้วยสังกะสี ภายในกันเป็นห้องอย่างเป็นสัดส่วน พื้นชุดเป็นหลุมเพื่อใช้หมักเมืง ตั้งแต่ 4-20 หลุม

⁶⁸ ภาษีของไพรจะต้องจ่ายให้แก่รัฐคนละ 18 บาทต่อปีแทนการส่งส่วยสิ่งของชนิดต่างๆ หรือมาทำงานให้รัฐเหมือนกับบรรพบุรุษที่รับภาระสืบเนื่องกันมา อ้างถึงใน โกศล ปราคำ. ดอยสะเก็ด : ร่องรอยอารยธรรมสิบสองพันนา, อักษรคอมส์ พรินท์ : เชียงใหม่, 2537. หน้า 65.

แดน ที่ได้แวะพักระหว่างทางและสั่งให้เหล่าบริวารช่วยกันสร้างเพิงพักอาศัยชั่วคราวขึ้นในบริเวณที่เป็น “ชุมชนเชิงคอย” ในปัจจุบัน ก่อนที่จะกลับไปยังชุมชนบ้านป่าคา เพิงที่พักเหล่านั้นมักมีการวางพ้อคำว้าวต่างไม้ต่างที่อาศัยเส้นทางการค้าสายตะวันออกผ่านไปมาขออาศัยหลบนอนและท่านก็ได้อำนวยความสะดวกด้านที่พักเป็นอย่างดี จนบางรายเริ่มลงหลักปักฐานและทำการค้าอย่างจริงจัง เศรษฐกิจการค้าของล้านนาและรัฐทางตอนเหนือเติบโตขึ้นอย่างมาก กระทั่งทำให้เกิดพื้นที่ทางการค้าชั่วคราวขึ้นในชุมชน โดยตั้งอยู่ห่างจากบ้านของหนานอินทวงศ์เพียง 500 เมตรขึ้นทางทิศตะวันออก พื้นที่ดังกล่าวเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างหัวเมืองที่มีโครงข่ายการค้าเชื่อมโยงถึงกัน ได้แก่ เมืองพร้าว เมืองสันกำแพง อำเภอเมืองเชียงใหม่ เมืองคอยสะเก็ด และรัฐทางตอนเหนือของล้านนาราวปี พ.ศ. 2432 ระบบเศรษฐกิจที่ดีขึ้นได้เป็นปัจจัยดึงดูดให้ผู้คนมาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นกลายเป็นชุมชนขนาดเล็กขึ้น ที่เรียกว่า “หมู่บ้านดินคอย” หรือ “ชุมชนบ้านเชิงคอย” ซึ่งในปัจจุบันได้กลายมาเป็นพื้นที่เขตเทศบาลตำบลเชิงคอย⁶⁹

ชุมชนบ้านเชิงคอยมีการขยายตัวไปทางตะวันตกอันเป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์เหมาะสำหรับการเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและเกิดการก่อตั้ง “ชุมชนน้ำแพร่” ขึ้น ประกอบกับเส้นทางจากเมืองเชียงใหม่ผ่านไปยังเมืองพร้าวซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือ เมืองเชียงราย ภูฐานของพม่าและมณฑลทางตอนใต้ของประเทศจีนซึ่งอยู่ทางตะวันออกของเมืองเชียงใหม่มีความคึกคักเป็นอย่างมาก ได้ทำให้การค้าขายระหว่างรัฐของคาราวานพ้อคำว้าวต่างไม้ต่างภายหลังปี พ.ศ. 2443 มีความเฟื่องฟูมากกว่าเดิมหลายเท่าตัว เส้นทางการค้าที่เป็นทางผ่านชุมชนที่เชื่อมระหว่างชุมชนกับตัวเมืองเชียงใหม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2440 ที่ได้ทำให้เกิดการจัดตั้งที่ว่าการเมืองคอยสะเก็ดขึ้นบริเวณชุมชนบ้านน้ำแพร่ในปีพ.ศ. 2445 โดยมีวัตถุประสงค์ในการดูแลความเรียบร้อยและให้บริการราษฎรในพื้นที่อย่างเป็นระบบ พื้นที่ดังกล่าวในปัจจุบันเป็นที่ราชพัสดุเพื่อให้ชาวบ้านเช่าอยู่และพักอาศัยเพียงเท่านั้น เนื่องจากในยุคต่อมาศูนย์ราชการได้ย้ายไปตั้งยังชุมชนบ้านเชิงคอยอันเป็นพื้นที่ทางการค้าเดิม เนื่องจากมีเหตุการณ์ลอบปล้นเกิดขึ้นบริเวณตลาดและจุดแวะพักของพ้อคำว้าวต่างไม้ต่างอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะการขโมยวัวและสินค้าสัมภาระ ทำให้กลุ่มพ้อคำได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก ทางภาครัฐจึงทำการย้ายสถานีดำรงที่ที่เคยตั้งอยู่บริเวณชุมชนน้ำแพร่มายังชุมชนบ้านเชิงคอยเพื่อคอยดูแลรักษาความปลอดภัย รวมถึงการย้ายศูนย์ราชการมาตั้งยังบริเวณใกล้เคียง ทำให้การค้าขายและคุณภาพชีวิตของผู้นในชุมชนมีความปลอดภัยและเกิดความคล่องตัวมากขึ้น จนในที่สุดพื้นที่ดังกล่าวก็ได้พัฒนาเป็น

⁶⁹ อนุ เนินหาด. อดีต “คอยสะเก็ด” (สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 13), วนิดาการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2549. หน้า 11.

ศูนย์กลางทางการค้าที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ดังจะเห็นได้จากการย้ายถิ่นฐานเข้ามาจากคนหลากหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มญาติพี่น้องของหนานอินทวงศ์ และอีกหลายตระกูลที่ย้ายถิ่นฐานจากเมืองอื่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภายหลังและมีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจของเมือง เช่น ต้นตระกูลชัยมงคล ต้นตระกูลเจริญเมือง ฯลฯ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น กลุ่มนายทุนและพ่อค้าจากภายนอก เช่น พ่อค้าชาวจีน ชาวพม่า ชาวไทใหญ่ (เงี้ยว) ที่ส่วนใหญ่ตั้งรกรากอยู่บริเวณตลาดคอยสะเก็ด ได้ทำให้พื้นที่ชุมชนเชิงคอยมีความเจริญมากขึ้น

ภายหลังจากการก่อตั้งศูนย์ราชการในพื้นที่แล้ว ภาครัฐจึงได้เริ่มดำเนินการการเชื่อมโยงอำนาจและเตรียมการตั้งทรัพยากรจากชุมชน ด้วยการตัดถนนเชื่อมโยงระหว่างเมืองคอยสะเก็ดและตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2446 โดยมีเจ้าแก้วนารัฐที่ในขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าราชวงศ์ในเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 8 ได้ทรงเป็นองค์ประธานในการตัดถนนสู่เมืองคอยสะเก็ด ถือได้ว่าเป็นถนนสายแรกๆ ที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับเมือง ก่อนที่ในปีพ.ศ. 2451 - 2452 เจ้าแก้วนารัฐซึ่งได้รับตำแหน่งเป็นผู้รั้งตำแหน่งผู้ครองนครเชียงใหม่ส่งเป็นประธานตัดถนนสายเมริม สันทราย แม่ออน แม่วาง ท่าช้าง⁷⁰ ซึ่งถนนเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ส่งผลให้รัฐและนายทุนเข้ามามีอิทธิพลกับชุมชนมากขึ้นผ่านการคมนาคมที่สะดวกสบาย อีกทั้งยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนในเวลาต่อมา เนื่องจากเป็นเส้นทางการค้าที่เชื่อมโยงตลาดกับชุมชน รองรับการผลิตทางการเกษตรของชุมชนในอนาคต

ชาวบ้านโดยทั่วไปยังคงวิถีเกษตรกรที่ปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก จนกระทั่งเข้าสู่ยุคสมัยของระบบทุนนิยมทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐที่ส่งเสริมการผลิตเชิงพาณิชย์ และระบบเงินตรา การปลูกข้าวไม่เพียงพอต่อภาระค่าใช้จ่ายที่ต้องแบกรับ กลุ่มพ่อค้านายทุนท้องถิ่นจึงเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น เช่น ในปี พ.ศ. 2484 ที่พ่อเลี้ยงแก้วเจริญทรัพย์ ผู้มีฐานะในพื้นที่ได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกใบยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียเพื่อตอบรับกับอุตสาหกรรมการผลิตใบยาสูบที่กำลังเติบโต รวมทั้งหากพลูที่เป็นที่ต้องการของตลาดสมุนไพร ซึ่งมีพ่อค้าคนกลางเป็นพ่อค้าชาวจีนสองคนคือเจ็กก๊อกและเจ็กกั้ง ดำเนินการแปรรูปและส่งขายในเมืองต่อไป⁷¹ และต่อมาปี พ.ศ. 2485 ช่วงเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ภาวะการเติบโตของระบบเงินตรา

⁷⁰ สงวน โชติสุขรัตน์. ประชุมตำนานล้านนาไทย. กรุงเทพฯ : อินเดียนสโตร์, 2515. หน้า 634-640.

⁷¹ สัมภาษณ์นายบุญทอง เขาวัวใจ อายุ 79 ปี ราษฎรบ้านหลวงเหนือ หมู่ที่ 4 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 8 มีนาคม 2542. อ้างถึงใน ณริสสร ชิริทิป. ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทลื้อ ตำบลหลวงเหนือ เมืองคอยสะเก็ด เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2460-2540 : ศึกษาผ่านลักษณะและเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำที่เป็นทางการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543. หน้า 89 - 90.

และการค้าที่เฟื่องฟูได้ส่งผลให้เห็นอย่างชัดเจนจากการเพิ่มขึ้นของร้านค้าปลีกที่เปิดตัวเพิ่มมากขึ้น โดยในเขตพื้นที่เมืองดอยสะเก็ดเท่าที่มีการบันทึกพบว่าการเปิดร้านขายของชำที่เป็นการรับเอาสินค้าจากในเมือง เช่น สบู่ ไม้ขีดไฟ น้ำมันตะเกียง เทียนไข กระดาษ เตาดินเผาอาหารกระป๋อง ฯลฯ มาเปิดขายครั้งแรกในปี พ.ศ. 2486⁷²

การเข้ามาของรถบรรทุกขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “รถคอกหมู” นั้น มีบทบาททางด้านการค้าและ พัฒนาการของเมืองมาช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยในยุคแรกราวปีพ.ศ. 2502 นายโกสวด (นิกร) ไทยสวัสดิ์ ได้เริ่มประกอบกิจการรถคอกหมูรับส่งผู้คนและนำสินค้าทางการเกษตรที่ได้รับการว่าจ้างจากพ่อค้าชาวจีนไปขายยังตัวเมือง ได้มีส่วนให้เกิดการพัฒนาองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมเมืองเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ระบบขนส่งมากยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าจะเป็นช่วงของการเปลี่ยนผ่านการปกครองที่ทำให้ภาครัฐไม่สามารถเข้ามาพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้แก่เมืองได้อย่างทั่วถึง ผู้คนในชุมชนต่างช่วยกันสร้างสะพานข้ามลำน้ำที่แข็งแรงกว่าสะพานไม้ไผ่เดิมขึ้นเพื่อให้รถสามารถที่จะแล่นผ่านไปมาได้ อันได้แก่ บริเวณบ้านน้ำแพร่และบ้านเหมืองห้าเป็นสะพานไม้ ส่วนสะพานข้ามลำน้ำบริเวณบ้านแม่กว้งเป็นสะพานเหล็ก ในปี พ.ศ. 2505 เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบขนส่งจากเดิมที่รถโดยสารที่ให้บริการรับส่งผู้คนมีขนาดใหญ่เปลี่ยนเป็นขนาดเล็กลงและมีจำนวนมากยิ่งขึ้น สะท้อนให้เห็นถึง พัฒนาการเชิงเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ผู้คนในชุมชนมีกำลังซื้อเพิ่มขึ้นเนื่องจากเศรษฐกิจการค้ามีการขยายตัวสูง สินค้าทางการเกษตรจากเมืองที่อยู่ห่างไกลเช่น แม่ชะจาน เวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ได้รับความสนใจมากขึ้นเนื่องจากต้นทุนสินค้ามีราคาถูกสามารถนำมาขายได้กำไรดี การค้าแบบเก็งกำไรได้สร้างฐานะให้แก่ผู้ค้าเป็นอย่างมาก ประกอบกับปัญหาด้านงบประมาณและการประเมินความคุ้มค่าต่อการลงทุนการพัฒนากระบวนคมนาคมขนส่งของภาครัฐ สามารถทำให้กลุ่มพ่อค้ามีบทบาทในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่เปรียบเสมือนเส้นเลือดของระบบเศรษฐกิจได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องผ่านความเห็นชอบหรือการอนุมัติจากรัฐบาลส่วนกลาง โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาถนนสายเชียงใหม่-ดอยสะเก็ด-แม่ชะจาน คือ นายสมพงษ์ ไทยสวัสดิ์ และ นายนิกร ไทยสวัสดิ์ สองพี่น้องที่ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการขนส่งมาตั้งแต่ยุคเริ่มแรก จนในที่สุดปี พ.ศ. 2527

ลักษณะการค้าขายโดยอาศัยรถบรรทุกและรถยนต์ส่วนบุคคลขยายตัวมากขึ้นจนได้เข้ามาแทนที่วัวต่างม้าต่าง ลักษณะการค้าขายแบบดั้งเดิมนี้อาจยุติบทบาทลง แต่การค้าขายภายในชุมชนกลับ

⁷² สัมภาษณ์พ่อนานสุชาญ รัตนประทุมชัย อายุ 71 ปี อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีมุงเมือง หมู่ที่ 5 ต.ดงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2542. อ้างถึงใน ณริศสร ชีรทิป. ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทลื้อ ตำบลดงเหนือ เมืองดอยสะเก็ด เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2460-2540 : ศึกษาผ่านลักษณะและเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำที่เป็นทางการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543. หน้า 90.

เจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นอย่างมาก โดยลักษณะการค้าขายมีการขยายตัวจาก “ตลาดผดุงคอยแดน” หรือ “ตลาดเชิงคอย” ออกมาสู่พื้นที่การตั้งร้านค้าปลีกตามรายทางและพื้นที่ส่วนบุคคลเพิ่มมากขึ้น โดยลักษณะเรือนค้าได้รับอิทธิพลมาจากเรือนค้าตามแบบฉบับของชาวจีน และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวัสดุประกอบอาคารให้เข้ากับบริบท ลักษณะการค้าขายมีการเปลี่ยนรูปแบบจากสินค้าทางการเกษตรเป็นสินค้าที่มาจากระบบอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยแทบทั้งหมดนั้นล้วนแล้วแต่มาจากการผลิตและสินค้าที่ได้รับมาจากในเมืองอีกทอดหนึ่ง ลักษณะการค้าดังกล่าวขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งจำนวนผู้ค้าและจำนวนร้านค้าที่เกิดขึ้นซึ่งมากเกินกว่าความต้องการของคนในชุมชนจนในที่สุดจึงเกิดการอึดอัดทางด้านการค้า ประกอบกับในช่วงยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบเกษตรเชิงพาณิชย์และระบบเงินตรา ทำให้อัตราการจับจ่ายของชาวบ้านลดลง

ระบบเศรษฐกิจที่เดิมที่มีอัตราการหมุนเวียนภายในชุมชนอย่างคล่องตัวเริ่มฝืดเคือง ทางราชการจึงมีความพยายามที่จะแสวงหาแนวทางการกระตุ้นเศรษฐกิจอย่างหลากหลาย หนึ่งในนั้นคือการพัฒนา “หนองบัวพระเจ้าหลวง” ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากตัวเมืองไปราว 3 กิโลเมตร ให้เป็นแหล่งสถานที่ท่องเที่ยวของผู้คนทั้งในและนอกเมือง ด้วยความที่เชียงใหม่ในยุคนี้ยังขาดแคลนสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รวมไปถึงสภาพแวดล้อมและทัศนียภาพที่สวยงามได้ทำให้หนองบัวพระเจ้าหลวงเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว จนภายหลังได้รับการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐและการพัฒนาของชนชั้นปกครอง คือนายทองดี พันธุ์ประภา ที่ร่วมกับนายชุ่ม บุญเรือง ได้ร่วมกันพัฒนาโดยที่มุ่งหมายให้หนองบัวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับจังหวัดที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้สถานที่แห่งนี้กลายเป็นสถานที่ยอดนิยมและพัฒนากลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจแห่งใหม่ของเมืองคอยสะเกิด การพัฒนาหนองบัวเป็นไปอย่างต่อเนื่อง แต่ด้วยสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำประกอบกับสภาวะความแห้งแล้งอย่างรุนแรงได้ทำให้หนองบัวเกิดภาวะซบเซาต่อเนื่อง และเมื่อต้องการที่จะฟื้นฟูให้หนองบัวกลับมาเป็นที่นิยมอีกครั้งก็เป็นไปได้ยากเนื่องด้วยในยุคต่อมาพื้นที่ต่างๆ ต่างมีการผลักดันให้เกิดสถานที่ท่องเที่ยวให้เพิ่มมากขึ้น นักท่องเที่ยวมีตัวเลือกมากขึ้นและอยู่ไม่ห่างไกลจากที่พักของตน และหนองบัวนั้นขาดแรงดึงดูดที่มากพอเมื่อเทียบกับในอดีต ปัจจุบันหนองบัวเป็นองค์ประกอบของเมืองที่ทำหน้าที่กักเก็บน้ำและเป็นสถานที่ในการจัดงานสำคัญบางงานของเมืองคอยสะเกิด

ภาพที่ 3.3 เส้นทางคมนาคมและลักษณะอาคารเพื่อการพาณิชย์กรรม

บนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1007 ราวช่วงปีพ.ศ. 2527-2530

ที่มา : <https://www.facebook.com/WATDOISAKET/photos/a.353012191457994.85306.100931546666061/844241302335078/?type=1> เข้าถึงเมื่อ 7 สิงหาคม 2558.

ในปัจจุบันกระทรวงคมนาคมได้มีการสั่งการให้การศึกษาความเป็นไปได้ในการเชื่อมต่อเส้นทางรถไฟเชียงใหม่-ดอยสะเก็ด-เวียงป่าเป้า-แม่สรวย-เชียงราย โดยใช้แนวเส้นทางที่คล้อยไปกับทางหลวงหมายเลข 118 และการขยายถนน 4 เลน เส้นทางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 118 เส้นทางเชียงใหม่-ดอยสะเก็ด-เวียงป่าเป้า-เชียงราย ระยะทาง 170 กิโลเมตร โครงการดังกล่าวจะสามารถสรุปรูปแบบโครงการได้ภายในปี 2559-2560⁷³

3.6 ข้อมูลทั่วไปของเมืองสันกำแพง

3.6.1 ข้อมูลเบื้องต้นของเมืองสันกำแพง เมืองสันกำแพงตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระยะทางประมาณ 13 กิโลเมตร มีพื้นที่ 197.833 ตารางกิโลเมตร แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 10 ตำบล 100 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลสันกำแพง ตำบลออนใต้ ตำบลทรายมูล ตำบลแม่ปูคา ตำบลร่องวัวแดง ตำบลห้วยทราย ตำบลบวกค้าง ตำบลต้นเปา ตำบลแช่ช้าง และตำบลสันกลาง

ที่ตั้งของเมืองสันกำแพงมีสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบเชิงเขา มีภูเขาเล็กๆ ชั้ชันล้อมรอบ พื้นที่ราบที่อยู่ตอนกลางของเมือง พื้นที่ลาดเอียงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้

⁷³ ชะลอทางคู่ "เด่นชัย-เชียงของ"-เพิ่มรถไฟเชื่อม"เชียงราย". [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1428482734 สืบค้น 4 กรกฎาคม 2558.

ในจังหวัดเชียงราย) เดิมตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมแม่น้ำออน และจากหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึก ณ วัดเชียงแสน ตำบลออนได้ เมืองสันกำแพง พบว่าในปีกอกสัมฤทธิ์ศก (เปลิกสัน) จุลศักราช 840 วันพุธ ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 6 พระเจ้าศิริลัทมังกรมหาจักรพรรดิราชาธิราช (กษัตริย์ผู้ครองนครเชียงใหม่) ซึ่งขณะนั้นมียศเป็นหมื่นดาบเรื่อน ได้ทรงชักชวนบรรดาทายาทญาติทั้งหลายมาประชุมกันเพื่อสร้างวิหาร พระเจดีย์ และหอพระไตรปิฎก เมื่อสร้างเสร็จแล้วขนานนามวัดว่า “ศาลกัลญาณมหันตาราม” แต่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “วัดเชียงแสน”⁷⁸ คาดว่าภายหลังการเกิดขึ้นของวัดเชียงแสนดังกล่าว จะเป็นองค์ประกอบสำคัญของเมืองที่ทำให้เกิดการก่อตั้งชุมชนรายรอบศาสนสถานตามมาในภายหลัง ชุมชนเดิมที่ชาวเมืองสันกำแพงตั้งรกรากอยู่ในระยะแรกนั้นภายหลังได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเมือง เรียกว่า “แขวงแม่ออน” อยู่ในเขตการปกครองของนครเชียงใหม่จนถึง พ.ศ. 2445 ซึ่งเป็นสมัยที่พระเจ้าอินทรวโรรสครองนครเชียงใหม่ ต่อมาในปีพ.ศ. 2446 ทางราชการได้ย้ายที่ทำการแขวงแม่ออนมาปลูกสร้างยังบ้านสันกำแพงและเรียกชื่อเมืองตามสถานที่ตั้งว่า “เมืองสันกำแพง”⁷⁹

สำหรับการตั้งถิ่นฐานในบริเวณอื่น จากการศึกษาของนันทวดี สังข์แดง (2542)⁸⁰ พบว่าชุมชนเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดเชียงแสนในปัจจุบัน ที่เรียกว่า “หมู่บ้านบ่อสร้าง” เดิมเป็นที่ตั้งชุมชนของชาวเมืองเชื้อสายสาว และไทยใหญ่ มีตำนานเกี่ยวกับการพบแหล่งน้ำบริสุทธิ์ ประกอบกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ไม่มีแม่น้ำไหลผ่านและเป็นที่สูง บ่อน้ำจึงเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์และเป็นองค์ประกอบเมืองที่เป็นต้นกำเนิดของชุมชนในยุคแรกของการตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากความต้องการน้ำในการอุปโภคบริโภคชาวบ้านจึงตั้งบ้านเรือนอยู่รายรอบบ่อน้ำที่ถูกขุดค้นขึ้น

นอกจากการตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำแล้วยังมีลักษณะการตั้งบ้านเรือนตามเส้นทาง การสัญจรเช่นกัน แต่ไม่ได้สร้างให้หน้าบ้านประชิดกับถนนอย่างในปัจจุบัน เนื่องจากในอดีตถนนจะแคบและเป็นดินโคลน เมื่อฤดูแล้งมาถึงโคลนเลนที่ถูกความร้อนและลมแรงบางส่วนจึงกลายสภาพเป็นฝุ่นสร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน ต่อมาเมื่อทางภาครัฐได้ทำการปรับปรุงพื้นผิวถนนและโครงสร้างการสัญจรให้สะดวกสบาย ผู้คนจึงหันมานิยมการปลูกบ้านริมเส้นทางสัญจรมากยิ่งขึ้น อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้ที่มีความสูงตั้งแต่ 1-2 ชั้น ทั้งแบบที่มีใต้ถุนและไม่มี ภายหลังที่นาของ

⁷⁸ เพิ่งอ้าง. หน้า 6767.

⁷⁹ บุญผา คุณยศยิ่ง. สันกำแพง, เมือง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ 13, 2542 (6767)

⁸⁰ นันทวดี สังข์แดง. กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542. หน้า 34.

ชาวบ้านถูกซื้อขามากขึ้นและมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและร้านค้าโดยทอดตัวไปตามถนนสายบ่อสร้าง-คอยสะเก็ด

ลักษณะทางสังคมของชุมชนในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมแบบยังชีพและพัฒนาสู่การค้าขาย การรับจ้าง และการทำงานหัตถกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการทำร่มโดยคิดเป็นร้อยละ 75 ของชาวบ้านทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากสภาวะความขาดแคลนน้ำที่ใช้ในการเกษตร ราคาผลผลิตที่ตกต่ำ และการเปลี่ยนแปลงของของการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เปลี่ยนมือจากชาวบ้านสู่นายทุน ได้ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามมา งานหัตถกรรมการผลิตร่มมีพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปและได้รับการพัฒนาปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา จากเดิมที่เป็นเพียงการผลิตเพื่อใช้ภายในครัวเรือน นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนในการกระตุ้นการผลิตให้เกิดเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรมมากขึ้นเพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มักหาซื้อเพื่อเป็นของฝาก ผู้คนจากต่างถิ่นที่หาซื้อในจำนวนมากเพื่อนำไปจำหน่ายต่อ ตลอดจนชาวต่างชาติที่มีความสนใจนำไปจำหน่ายในตลาดต่างประเทศ การติดต่อซื้อขายขยายวงกว้างขึ้นจนร่มบ่อสร้างได้กลายเป็นหัตถอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้ให้แก่ผู้คนในชุมชนอย่างเป็นลำดับขั้น งานหัตถกรรมร่มบ่อสร้างจึงเป็นอัตลักษณ์ของเมืองที่มีชื่อเสียงและมีบทบาทในการผลักดันเศรษฐกิจของเมืองอย่างเป็นรูปธรรม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 3.4 ภาพทางอากาศถ่ายยานการค้าเก่าเมืองสันกำแพง ปีพ.ศ. 2496
 ที่แสดงให้เห็นถึงเรือนค้าที่สามารถพบเห็นได้ ตามเส้นทางสัญจรหลักของเมือง
 ที่มา : <http://library.cmu.ac.th/ntic/picturelanna/pictures/BS-CM-MK035b.jpg> (บน) และ
<http://library.cmu.ac.th/ntic/picturelanna/pictures/BS-CM-MK036b.jpg> (ล่าง)
 เข้าถึงเมื่อ 9 พฤษภาคม 2557

จากการศึกษาของน้ำเพชร ชาทพ (2553)⁸¹ ที่ทำการศึกษาพัฒนาการทางด้านทำเลที่ตั้งทางการค้า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกทำเลที่ตั้ง การเปลี่ยนแปลงหรือการขยายตัวของโครงสร้างทางการค้า ตลอดจนการปรับตัวอันเกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจค้าปลีกและบริการ 4 ประเภท อันได้แก่ ศูนย์กลางการค้า ธุรกิจค้าปลีกที่อยู่ในรูปแบบร้านขายของชำ ธุรกิจการให้บริการ และธุรกิจค้าปลีกและบริการที่อยู่ในรูปแบบของร้านค้า-โรงงานในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลต้นเปา เมืองสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ธุรกิจการค้าและบริการเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ-สังคมในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งผู้วิจัยสามารถจำแนกออกเป็น 3 ช่วงเวลา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ช่วงก่อนปีพ.ศ. 2530 ลักษณะทางการค้าและการบริการไม่มีความซับซ้อนมากนัก ปัจจัยที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการค้าและการบริการคือ ปัจจัยด้านที่อยู่อาศัยและการท่องเที่ยว โดยมีรูปแบบการซื้อขายสินค้าและบริการระหว่างผู้คนกับผู้ประกอบการภายในพื้นที่แต่ก็มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเชิงการค้าด้วยเช่นกัน ปรากฏให้เห็นในรูปแบบร้านสินค้าหัตถกรรม ร้านขายของที่ระลึก แผงลอย ตลอดจนตลาดสดขนาดเล็กแห่งแรกของชุมชนคือ “ตลาดบ่อสร้าง” ที่ถือเป็นองค์ประกอบเมืองที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจและเป็นศูนย์กลางด้านการค้าและถือว่าเป็น “หัวบ้าน” (พื้นที่บริเวณทางเข้าหลักของหมู่บ้าน) ของชุมชนในยุคนี้

โครงสร้างร้านค้าอื่นๆ ที่ส่วนมากแล้วจะเป็นธุรกิจค้าปลีกที่อยู่ในรูปแบบร้านขายของชำนั้น เริ่มเข้ามาบทบาทในชุมชนในปี พ.ศ. 2523-2524 ก่อนการเกิดขึ้นของตลาดอู๋ทาลักษณะทั่วไปมีขนาดเล็กถึงที่พักอาศัย ผู้ประกอบการเลือกที่จะประกอบกิจการในหมู่บ้านที่ตนอาศัยและตั้งอยู่บนที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองมากกว่าการเช่าที่หรือการเช่าร้าน ทั้งนี้เป็นเพราะลักษณะการค้าที่ไม่ได้มีผลกำไรมากและภาระค่าใช้จ่ายประเภทค่าเช่าถือเป็นค่าใช้จ่ายส่วนเกินที่ผู้ประกอบการส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีความจำเป็นและไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน จำนวนร้านค้าจึงมีเห็นไม่มากนัก ส่วนใหญ่แล้วจะตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจายและแทรกตัวอยู่ภายในหมู่บ้าน แต่ก็มียู่บางส่วนที่กระจุกตัวกันจนเกิดเป็นเขตการค้าเฉพาะขึ้น ความเจริญและความคับคั่งด้านการคมนาคมยังมีไม่มากนัก เส้นทางสัญจรยังมีเพียงสองเส้นทางหลักคือ ถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1006) และถนน

⁸¹ น้ำเพชร ชาทพ. พัฒนาการทางพื้นที่ของโครงสร้างการค้าและการปรับตัวของธุรกิจค้าปลีกในเมืองภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลต้นเปา เมืองสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ภูมิศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553. หน้า 161-167.

สายบ่อสร้าง-คอยสะเก็ด (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1014) ที่เชื่อมระหว่างตำบลต้นเปาและเมืองคอยสะเก็ดและไม่ได้มีบทบาทที่ช่วยส่งเสริมการค้าในพื้นที่แต่อย่างใด

ส่วนรูปแบบของการค้าในลักษณะร้านค้า-โรงงาน ที่มีส่วนการผลิตและจัดจำหน่ายอยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีลักษณะเป็นศูนย์สินค้าหัตถกรรมและเป็นศูนย์การค้าที่ทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในตัว เช่น เครื่องเงิน เครื่องปั้นดินเผา ไม้แกะสลัก กระจาดสา และร่มบ่อสร้าง โดยธุรกิจประเภทร้านค้า-โรงงานนี้เป็นลักษณะการค้าที่ปรากฏให้เห็นภายหลังในราวปี พ.ศ. 2528 และตั้งอยู่บริเวณสองฟากของสองเส้นทางหลักอย่างกระจาดกระจาย⁸² ด้วยความสะดวกสบายที่มุ่งเน้นให้ลูกค้าที่ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นนักท่องเที่ยวเข้าชมกรรมวิธีการผลิตและสามารถจับจ่ายหาซื้อผลิตภัณฑ์ของทางร้านได้ในสถานที่เดียวกัน อีกทั้งยังมีการซื้อขายระหว่างผู้ประกอบการรายใหญ่และรายย่อยอย่างต่อเนื่อง จึงถือว่าเป็นรูปแบบธุรกิจที่มีความโดดเด่นและมีบทบาทต่อเศรษฐกิจการค้าในพื้นที่เป็นอย่างมาก

2) ช่วงปี พ.ศ. 2530-2545 การค้าและบริการมีการขยายตัวค่อนข้างชัดเจน ทั้งในพื้นที่ภายในหมู่บ้านที่เป็นผลมาจากการตั้งโรงงานผลิตสินค้าหัตถกรรมที่ก่อให้เกิดการจ้างงานมากขึ้น และบริเวณตลอดแนวเส้นทางคมนาคมสำคัญอันเกิดจากการเพิ่มและปรับปรุงเส้นทางเพื่อรองรับการเติบโตทางด้านการท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น เป็นผลให้เกิดธุรกิจการค้าที่ตอบสนองกลุ่มลูกค้าหลักที่เป็นนักท่องเที่ยวตามมา อีกทั้งยังเกิดความเปลี่ยนแปลงกับธุรกิจประเภทร้านค้า-โรงงาน เกิดเป็นร้านค้า-โรงงานแบบดั้งเดิมที่มีลักษณะของการร่วมทุนแบบครอบครัวและกลุ่มองค์กร กับร้านค้า-โรงงานแบบสมัยใหม่ที่เกิดจากการลงทุนของภาคเอกชนหรือนายทุนจากภายนอกขึ้น ความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจได้เป็นจุดเริ่มต้นให้ชุมชนชนเมืองเริ่มมีการขยายตัวและพัฒนาเข้าสู่ความเป็นเทศบาลตำบลต้นเปา

รูปแบบการค้าขายภายในชุมชนยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมากมายนัก แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2530-2531 ได้มีผู้ประกอบการบางส่วนเริ่มที่จะเช่าอาคารหรือห้องเช่าเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับในปี พ.ศ. 2532 ได้มีการก่อตั้ง “ตลาดอุ้ยตา” ขึ้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นตลาดค้าปลีกและเป็นพื้นที่สำหรับแลกเปลี่ยนสินค้าทั้งภายในและนอกพื้นที่ ตลาดอุ้ยตาถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่เชื่อมระหว่างเมืองสันกำแพง-คอยสะเก็ด-สารภีเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพื้นที่การค้าโดยพิจารณาถึงความสำคัญของศูนย์กลางการค้าปลีกและ

⁸² น้ำเพชร ชาทพ. พัฒนาการทางพื้นที่ของโครงสร้างการค้าและการปรับตัวของธุรกิจค้าปลีกในเมืองภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลต้นเปา เมืองสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ภูมิศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553. หน้า 45.

กำไรที่เกิดจากการค้ามากขึ้น จากเดิมที่อยู่อย่างกระจัดกระจายให้เกิดการกระจุกตัวกันอย่างหนาแน่นบริเวณตรงข้ามที่ตั้งตลาดอุยथा ต่อมาในปี พ.ศ. 2533-2538 ความเจริญทางการค้าในเขตพื้นที่เมืองสันกำแพงมีมากขึ้น ทำให้พื้นที่ศูนย์กลางชุมชนย้ายตำแหน่งจากบริเวณชุมชนดั้งเดิมคือตลาดบ่อสร้าง ไปสู่พื้นที่ท้ายบ้านซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะมีการเข้ามาซื้อที่ดินของนายทุนบริเวณทางเข้าท้ายหมู่บ้านและสร้างอาคารพาณิชย์ขึ้นเพื่อแบ่งเช่าสำหรับทำการค้า⁸³ โดยอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวแห่งแรกเกิดขึ้นบริเวณหน้าหมู่บ้านหนองโค้ง และขยายเพิ่มมากขึ้นตามพื้นที่ทางการค้าสำคัญ⁸⁴ ต่อมาภายหลังปี พ.ศ. 2540 ร้านค้าขนาดเล็กภายในหมู่บ้านมีการขยายตัวและเพิ่มจำนวนร้านค้าอย่างเห็นได้ชัด ในช่วงปีเดียวกันนี้เอง ห้องเช่าและอาคารพาณิชย์ถูกสร้างเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณบ้านหนองโค้งและถนนสายบ่อสร้าง- คอยสะเกิด ลักษณะเติบโตของร้านค้าพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป สังเกตได้จากในปี พ.ศ. 2540 นี้เองเป็นช่วงปีที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจรุนแรง แต่ร้านค้าภายในชุมชนที่ได้รับผลกระทบนั้นค่อนข้างน้อย นั่นเป็นเพราะยังมีจำนวนน้อยและเป็นการค้าที่ไม่ได้มีการลงทุนมาก

ในปีพ.ศ. 2538 ได้มีการขยายทางหลวงหมายเลข 1014 เชื่อมจากบริเวณทางแยกของถนนเชียงใหม่-สันกำแพงกับถนนบ่อสร้าง-คอยสะเกิด ไปบรรจบกับทางหลวงหมายเลข 1317 กลายเป็นบริเวณที่เรียกว่า “สี่แยกบ่อสร้าง” เป็นการเพิ่มช่องทางการสัญจรเข้าสู่ศูนย์หัตถกรรมร่มบ่อสร้างที่ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวขึ้นชื่ออีกทางหนึ่ง พื้นที่สองฟากถนนสายหลักของชุมชนยังคงเป็นเป้าหมายของนักลงทุน ที่ดินส่วนใหญ่ที่เป็นที่นาถูกขายทอดตลาดให้แก่บริษัทหรือนักลงทุนจากภายนอก โดยเป็นช่วงเวลานี้มีการพัฒนาด้านการคมนาคมมากและการปรับปรุงโครงข่ายถนนอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ธุรกิจค้าปลีกมีการเติบโตขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ร้านค้าของที่ระลึกที่โดยส่วนใหญ่แล้วจะตั้งขึ้นอย่างหนาแน่นอยู่ติดกับศูนย์หัตถกรรมร่มบ่อสร้าง พื้นที่บริเวณโดยรอบเส้นทางคมนาคมเริ่มถูกจับจองเพื่อเป็นทำเลสำหรับประกอบการ อีกทั้งยังมีการขยายตัวของที่อยู่อาศัยประเภทบ้านจัดสรรเป็นไปเพื่อรองรับ

⁸³ นันทวดี สังข์แดง. กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542. หน้า 36.

⁸⁴ น้ำเพชร ชาเทพ. พัฒนาการทางพื้นที่ของโครงสร้างการค้าและการปรับตัวของธุรกิจค้าปลีกในเมืองภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลต้นเปา เมืองสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ภูมิศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553. หน้า 81.

จำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น ธุรกิจร้านต่างๆ ต่างปรับตัวเพื่อตอบรับกับสถานการณ์การเติบโตของเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป

โรงงานผลิตสินค้าประเภทหัตถกรรมมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่ไม่ได้ตั้งอยู่บนที่ดินริมสองฟากถนนสายหลัก ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการที่จะตั้งโรงงานในบริเวณที่มีวัตถุดิบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความสะดวกสบายในการใช้วัตถุดิบประกอบการผลิตและประหยัดค่าจัดส่ง สามารถจ้างชาวบ้านในพื้นที่เป็นแรงงานได้โดยสามารถจ่ายในอัตราค่าแรงที่ไม่ส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตจนเกินไป อีกทั้งพื้นที่เหล่านั้นยังมีราคาที่ดินที่ไม่สูงมากเมื่อเทียบกับที่ดินที่อยู่ติดกับถนนสายหลัก

ในปี พ.ศ. 2542 นี้เองเป็นปีที่ชุมชนต้นเปาได้มีการเปลี่ยนแปลงสถานะจากเขตสุขาภิบาลตำบลต้นเปาเป็นเทศบาลตำบลต้นเปา ภาครัฐได้มีส่วนในการกำหนดนโยบายแผนและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาพื้นที่ ทำให้เกิดการเปิดโอกาสหรือการอนุญาตเข้าลงทุนในพื้นที่จากนายทุนภายนอกเพิ่มมากขึ้น ธุรกิจประเภทใหม่ๆ มีความเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป

3) ช่วงปี พ.ศ. 2546-2552 การปรับปรุงถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง โดยโครงการเพิ่มทางหลวงหมายเลข 121 ซึ่งเป็นถนนรอบเมืองตัดกับถนนเชียงใหม่-สันกำแพง ได้ช่วยแก้ไขปัญหการจราจรที่ติดขัดประกอบกับช่วงเวลาเดียวกันได้มีการปรับปรุงถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพงให้เป็นถนนสายวัฒนธรรม เน้นให้มีการปรับปรุงด้านภูมิทัศน์ที่ส่งผลให้เกิดภาพลักษณ์ที่สวยงามแก่เมือง กระตุ้นให้มีการท่องเที่ยว และเป็นการลดต้นทุนด้านการขนส่งที่สามารถช่วยประหยัดต้นทุนการขนส่งได้เป็นอย่างดี ทั้งยังส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงราคาที่ดินให้เพิ่มสูงขึ้นอีกด้วย เป็นผลมาจากนโยบายของภาครัฐที่มุ่งเน้นในการเปิดโอกาสให้แก่ธุรกิจระดับชาติมากขึ้น จึงเกิดการขยายตัวของธุรกิจและร้านค้าบริเวณสองฟากถนนสายหลักมากขึ้น โดยพื้นที่ที่มีการขยายตัวทางการค้ามากที่สุดคือบริเวณสี่แยกบ่อสร้าง⁸⁵ ราว พ.ศ. 2547 เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องจนทำให้เจ้าของที่ดินเริ่มโครงการการปลูกสร้างอาคารพาณิชย์เพื่อรองรับการลงทุนที่เพิ่มมากขึ้น เป็นช่วงเดียวกันกับที่เทศบาลตำบลต้นเปาได้พัฒนาและเติบโตจนกลายเป็นศูนย์กลางทางธุรกิจและการให้บริการ การใช้ที่ดินเพื่อการค้าขายตัวอย่างเข้มข้นบริเวณสองฟากของถนนสายหลักคือถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง และถนนสายบ่อสร้าง-ดอยสะเก็ด มีนโยบายการพัฒนาระบบ

⁸⁵ เพ็ญอ้าง. หน้า 85-86.

การคมนาคมขนส่ง การปรับปรุงตลาดอุทัยให้ทันสมัย จำนวนผู้คนที่มาจับจ่ายใช้สอยเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้เกิดการขยายพื้นที่เศรษฐกิจแห่งใหม่ เกิดเป็นตลาดศรียนต์ในพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อรองรับความต้องการของลูกค้าที่เพิ่มมากขึ้นและในส่วนที่ตลาดอุทัยไม่สามารถรองรับได้ ตลอดจนการเกิดขึ้นของไฮเปอร์มาร์เก็ตขนาดกลางขึ้นในพื้นที่ส่งผลให้ผู้ประกอบการมีทัศนคติในการเลือกทำเลที่ตั้งของร้านค้าที่กว้างขึ้น จากแต่เดิมจะให้ความสนใจพื้นที่ติดตลาดที่อยู่ประชิดติดหน้าถนนเป็นหลักพัฒนาสู่การเลือกทำเลที่อยู่ติดกับไฮเปอร์มาร์เก็ต ความเติบโตของตลาดและพื้นที่ทางการค้าสามารถบ่งบอกถึงความเติบโตทางด้านการค้าของเมืองสันกำแพงได้เป็นอย่างดี รูปแบบของร้านค้า-โรงงานมีทิศทางการเติบโตที่ลดน้อยลง แทนที่ด้วยอาคารพาณิชย์ให้เช่าที่มีรูปแบบการใช้สอยที่ไม่ตายตัว

และถึงแม้สันกำแพงจะมีเศรษฐกิจที่รุดหน้าเพียงใด สภาพแวดล้อม สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและรูปแบบวิถีชีวิตที่โดดเด่น จึงทำให้พื้นที่ตำบลออนใต้ เมืองสันกำแพงได้รับเลือกเป็นพื้นที่ชุมชนนิเวศ (Eco Village) ซึ่งถือเป็นเทรนด์การท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมของโลกในเวลานี้ ซึ่งการนำร่องนี้เกิดขึ้นเพื่อเป็นต้นแบบให้แก่โครงการชุมชนนิเวศอื่นๆ ที่จะเกิดขึ้นภายหลังโดยเริ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2556 มีวัตถุประสงค์มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งแนวทางการพัฒนาชุมชนนิเวศนี้เกิดขึ้นเพื่อเป็นการบริหารเมืองเชิงป้องกัน มีการจัดการอัตลักษณ์และทรัพยากรชุมชน ทั้งยังเป็นการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตและการบริโภคให้เกิดความยั่งยืนควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองด้านอื่นๆ⁸⁶

3.7 ข้อมูลทั่วไปของเมืองสารภี

3.7.1 ข้อมูลเบื้องต้นของเมืองสารภี เมืองสารภีตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ระยะทาง 10 กิโลเมตร มีพื้นที่ 97.457 ตารางกิโลเมตร แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 12 ตำบล 105 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลยางเนิ้ง ตำบลสารภี ตำบลชมพู ตำบลไชยสถาน ตำบลข้าวเมง ตำบลหนองแฝก ตำบลหนองผึ้ง ตำบลท่ากว้าง ตำบลคอนแก้ว ตำบลท่าวังตาล ตำบลสันทราย และตำบลป่าบง

⁸⁶ เมกะโปรเจกต์รัฐธำมเชียงใหม่ สนามบิน2-ไฮสปีดเทรน-เมืองแฝด-เชียงใหม่อาย. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1369332947. เข้าถึงเมื่อ 1 กรกฎาคม 2558. และ เมืองน่าอยู่ : เชียงใหม่พลิก 25 เมืองสู่ชุมชนนิเวศยั่งยืน บัน “ออนใต้” โมเดล...ต้นแบบ Eco Village. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.rideabikenews.com/travel-route-detail.php?id=23>. เข้าถึงเมื่อ 1 กรกฎาคม 2558.

ที่ตั้งของเมืองสารภีเป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการเพาะปลูก ทั้งยังเป็นเพียงเมืองเดียวของ จังหวัดเชียงใหม่ที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบทั้งหมด ไม่มีภูเขา และมีทรัพยากรประเภทป่าไม้ ในจำนวนที่น้อยมาก แต่ถึงอย่างไรในพื้นที่ของเมืองสารภียังมีลำน้ำสายสำคัญทั้งลำน้ำแม่ปิงและลำ น้ำแม่กวังที่ช่วยหล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตรให้ชุ่มชื้นและมีน้ำเพียงพอตลอดทั้งปี⁸⁷

เมืองแมริมมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ เมืองสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ทิศใต้ ติดต่อกับ เมืองหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เมืองบ้านธิ และเมืองเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เมืองหางดง และอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

การคมนาคมจากตัวเมืองเชียงใหม่สู่เมืองสารภีมีด้วยกันหลากหลายเส้นทาง เช่น ถนน ชูปเปอร์ไฮเวย์ สายเชียงใหม่-ลำปาง ที่ผ่านตัวเมืองสารภี การสารพัดไฟโดยใช้เส้นทางรถไฟสายเหนือ ระหว่างเส้นทางจังหวัดเชียงใหม่-กรุงเทพฯที่ผ่านเมืองสารภี และเส้นทางประวัติศาสตร์ที่มีความเก่าแก่ อย่างถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน เป็นต้น

เมืองสารภีมีจำนวนประชากรทั้งหมด 79,996 คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงไปคือ ศาสนาคริสต์และอิสลาม มีความหนาแน่น 820.8925 คนต่อตารางกิโลเมตร⁸⁸ โดยในเทศบาลยางหนึ่ง เมืองสารภี จังหวัดเชียงใหม่อันเป็นพื้นที่ที่ทำการศึกษา มีประชากรทั้งหมด 9,558 คน แบ่งเป็นชาย 4,397 คน หญิง 5,161 คน มีทั้งสิ้น 4,116 ครัวเรือน⁸⁹ ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมทำนา และทำสวนลำไย นอกนั้นเป็นการปลูกพืชหมุนเวียน เช่น กระเทียม ถั่วเหลือง ถั่วลิสง เป็นต้น

3.7.2 ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน เมื่อราวปี พ.ศ. 1837 พญามังรายได้สถาปนาเวียง กุมกามให้เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนา แต่เนื่องจากปัญหาอุทกภัยบ่อยครั้ง จึงทำให้เกิดการ ย้ายเมืองมาอยู่ยังสถานที่แห่งใหม่อันเป็นที่ตั้งของตัวเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน แต่ถึงอย่างไรเวียงกม กามและชุมชนโดยรอบยังคงมีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กับเมืองเชียงใหม่อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะการติดต่อระหว่างกันในฐานะเมืองพี่เมืองน้อง โดยใช้ลำน้ำแม่ปิงที่ไหลผ่านทางด้านทิศ

⁸⁷ บุญผา คุณยศยิ่ง. สารภี, เมือง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ 13, 2542. หน้า 6850-6854.

⁸⁸ เมืองสารภี. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://th.wikipedia.org/wiki/เมืองสารภี> สืบค้น 17 เมษายน 2558.

⁸⁹ รายงานสถิติจำนวนประชากร และบ้าน รายจังหวัด รายเมือง และรายตำบล ณ เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2554 : เทศบาล ตำบลยางหนึ่ง [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http://stat.bora.dopa.go.th/xstat/p5450_09.html สืบค้น 17 เมษายน 2558.

ตะวันออกของเวียงกุมกามเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก แต่ภายหลังเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านลักษณะภูมิประเทศในพื้นที่เวียงกุมกามซึ่งอยู่ในเขตเมืองสารภี ปัจจุบัน คือเส้นทางไหลของน้ำที่เดิมอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเวียงกุมกามเนื่องจากการทับถมของตะกอนดินจำนวนมากเหลือเพียงร่องน้ำขนาดเล็กที่ชาวบ้านมักเรียกว่า “ปิงห่าง” ทั้งยังเป็นเหตุให้เส้นทางไหลของน้ำเกิดการเปลี่ยนทิศไปทางทิศตะวันตกของเวียงกุมกามแทน ต่อมา มีการตั้งบ้านเรือนตามแนวปิงห่างมากขึ้น เกิดการขยายตัวเป็นชุมชนหลายชุมชน ภายหลังจากที่พญามังรายพบชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การเป็นราชธานีเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางการขยายราชอาณาจักรแห่งใหม่ เวียงกุมกามกลายเป็นเมืองหน้าด่านและเป็นที่ประทับพักผ่อนอิริยาบถของกษัตริย์ และใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในระดับเมือง ด้านการอยู่อาศัยของราษฎรยังคงมีการอยู่อาศัยสืบเนื่องต่อมา อย่างไรก็ตาม เวียงกุมกามเพิ่งถูกทิ้งร้างไปพร้อมกับเชียงใหม่เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าครั้งที่ 2 และได้กลับมาปรากฏหลักฐานอีกครั้งในนามของ “ท้าวังตาล” ในราวปีพ.ศ. 2339⁹⁰

การไปมาหาสู่กันเป็นนิजरหว่างนพบุรีศรีนครพิงค์-เวียงกุมกาม-เมืองลำพูน ได้ทำให้เกิดเส้นทางสัญจรทางบกเลียบบแม่น้ำขึ้น และพัฒนาเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญระหว่างเชียงใหม่-ลำพูน การพัฒนาปรับปรุงเส้นทางดังกล่าวเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 โดยในปีพ.ศ. 2438 พระยาทรงสุรเดช (อ้น บุนนาค) ข้าหลวงใหญ่มณฑลลาวเฉียง ที่ได้ทำการขยายถนนให้กว้างขึ้นเพียงพอต่อการเดินทาง จากเดิมที่เป็นทางดินเท้าและเส้นทางวัวต่างมาเป็นทางเกวียน ต่อมาในปีพ.ศ. 2449 เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) ข้าหลวงมณฑลพายัพได้ดำเนินนโยบาย “น้ำต้องกองต่ำ” โดยการพัฒนาปรับปรุงระบบคูคลองและโครงสร้างทางสัญจรทั่วทั้งเมือง รวมไปถึงถนนสายนี้ โดยเฉพาะภูมิทัศน์และบรรยากาศตลอดสองข้างทางของถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน ที่ได้เริ่มมีการปลูกต้นยางขึ้นมาตั้งแต่ในราวปี พ.ศ. 2445 เป็นแถวยาวตลอดแนวและถือว่าเป็นไม้หายากที่ยังคงหลงเหลือพบเห็นได้ในปัจจุบันกว่า 1,227 ต้น กว่า 903 ต้นอยู่ในเขตเมืองสารภี⁹¹

โดยแต่เดิมนั้นเมืองสารภีมีชื่อว่า “เมืองยางเนิ้ง” มาจาก ภาษาพื้นเมือง 2 คำ คือคำว่า “ยาง” หมายถึงต้นยาง และ คำว่า “เนิ้ง” หมายถึงลักษณะที่โน้มเอน ที่ว่าการเมืองถูกจัดตั้งขึ้นในปีพ.ศ. 2434 (ร.ศ. 109) จึงเรียกชื่อเมืองตามลักษณะเด่นอย่างมีเอกลักษณ์ของต้นยางบางต้นที่ปรากฏในเมือง ประกอบกับ “ยางเนิ้ง” เป็นชื่อตำบลอันเป็นที่ตั้งของที่ว่าการเมืองในสมัยนั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2470

⁹⁰ _____. อนุสรณ์ 100 ปี เมืองสารภี : ประวัติศาสตร์. เชียงใหม่ : สุขาภิบาลยางเนิ้ง เมืองสารภี, 2534. หน้า 25-26.

⁹¹ _____. อนุสรณ์ 100 ปี เมืองสารภี : อาณาจักรเวียงกุมกาม, เวียงกุมกาม. เชียงใหม่ : สุขาภิบาลยางเนิ้ง เมืองสารภี, 2534. หน้า 25-26.

ท้าวพระยาขุนพร้อมด้วยราษฎร ได้เสนอการเปลี่ยนชื่อต่ออำมาตย์ตรีพันธุราษฎร ซึ่งดำรงตำแหน่ง
นายเมือง เสียใหม่เป็น “เมืองสารภี” ที่มีที่มาจากดอกไม้กลิ่นหอมชนิดหนึ่ง ขึ้นอยู่ที่วัดสารภี ตำบล
สารภี และขึ้นอยู่ทั่วไปเป็นจำนวนมากในสมัยนั้น อีกทั้งยังเป็นดอกไม้ที่ชาวบ้านในพื้นที่นิยมเก็บไป
ไว้ปรุงยาและนำเอสมาราดกแห้งผสมน้ำคำหัวในประเพณีปีใหม่เมือง (สงกรานต์)⁹² และแม้ว่าจะ
ได้รับการเปลี่ยนชื่อเมืองเป็น “เมืองสารภี” แล้วก็ตาม แต่ที่ว่าการเมืองยังคงตั้งอยู่ที่ตำบลยางนึ่ง
เช่นเดิม โดยบริเวณที่ตั้งของที่ว่าการเมืองนั้นเดิมเป็นที่ตั้งของวัดร้างชื่อ “วัดเชียงยืน” มีกำแพง
ล้อมรอบ พื้นที่ชุมชนบริเวณดังกล่าว เดิมเรียกว่า “เวียงหมาก” สันนิษฐานว่าเป็นเวียงชั้นนอกของเวียง
กุมกาม ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลท่าวังตาล⁹³

โครงการพัฒนาเมืองแปดเชียงใหม่-ลำพูน ที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ได้ทำการศึกษาในรายละเอียดถึงความเหมาะสมเพื่อให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์
การพัฒนาของจังหวัดและกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้มีการเสนอยุทธศาสตร์และแนวทางการ
พัฒนาเชียงใหม่-ลำพูนไว้ว่าควรเร่งพัฒนาบริการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในพื้นที่เพื่อรองรับ
การขยายตัวของเมืองไปยังพื้นที่ด้านตะวันออกของแม่ปิงโดยหนึ่งในนั้นมีเมืองสารภีรวมอยู่ด้วย ซึ่ง
ทั้งนี้มีความสอดคล้องกันกับนโยบายผังเมืองด้านการจัดระเบียบที่ดินเลียบทางรถไฟเชียงใหม่-ลำพูน
(ระยะที่ 2) ที่อยู่ในเขตเมืองสารภีโดยมุ่งเน้นในการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคและการจัดการ
ภูมิทัศน์เมืองเพื่อเป็นการกระตุ้นการลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์ให้คึกคักยิ่งขึ้น⁹⁴ และช่วยร่นระยะ
การเดินทางของกลุ่มนายทุนที่แต่เดิมมักพำนักในเขตพื้นที่ศูนย์กลางเมืองเชียงใหม่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน ตั้งแต่ศูนย์กลางการคมนาคมตลอดจนวัตถุดิบที่ใช้สำหรับภาคอุตสาหกรรม
ขนาดใหญ่ จึงทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเมืองลำพูน-เชียงใหม่อยู่อย่างต่อเนื่อง โดยมีเมืองสารภี
เป็นเส้นทางผ่านและมีอาณาเขตติดต่อกับนิคมอุตสาหกรรมลำพูน จึงเกิดการพัฒนากลายเป็นแหล่งที่พัก
อาศัยสำหรับแรงงานขึ้นใกล้ๆ กัน

นิคมอุตสาหกรรมที่เปิดดำเนินงานเมื่อปีพ.ศ. 2528 เป็นไปตามแนวทางการพัฒนาประเทศ
ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2505-2510 ได้ส่งผลกระทบต่อ
เจริญเติบโตของชุมชนโดยรอบโดยเฉพาะพื้นที่เมืองสารภีที่มีอาณาเขตติดต่อกับนิคมอุตสาหกรรม
โดยตรง เนื่องจากความต้องการแรงงานจำนวนมาก หากแต่แรงงานที่มีอยู่ในพื้นที่โดยรอบเป็น

⁹² _____. อนุสรณ์ 100 ปี เมืองสารภี : ประวัติศาสตร์. เชียงใหม่ : สุขาภิบาลยางนึ่ง เมืองสารภี, 2534. หน้า 25-26.

⁹³ เพิ่งอ้าง.

⁹⁴ เมือง 2 บุคลิก เชียงใหม่ : ลำพูน เตรียมพื้นแผนเชื่อมเมืองแปด (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
<http://www.prachatai.com/journal/2004/09/473>. เข้าถึงเมื่อ 1 กรกฎาคม 2558.

แรงงานไม่มีทักษะเพียงพอและขาดประสบการณ์ในการทำงานภาคอุตสาหกรรม ภายหลังจึงได้มีการอพยพเข้ามาของแรงงานต่างถิ่น เป็นผลให้มีการเพิ่มขึ้นของประชากรแบบก้าวกระโดด เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมขึ้นภายในพื้นที่ อาทิ วัฒนธรรมอาหารการกิน รูปแบบความสัมพันธ์ในสังคม เป็นต้น มีความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจทั้งในระดับจังหวัดไล่เรียงลงมาจนถึงระดับชุมชน และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะพื้นที่ภาคการเกษตรที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากการที่ภาครัฐได้สนับสนุนให้มีมาตรการลดราคาที่ดินให้แก่ผู้ที่ต้องการจะลงทุนประกอบอุตสาหกรรม เนื่องจากก่อนหน้านี้ได้ประสบกับปัญหาเรื่องการขายที่ดิน⁹⁵ ภายหลังการเติบโตอย่างต่อเนื่องของนิคมอุตสาหกรรมทั้งด้านการลงทุนและจำนวนแรงงานที่เพิ่มมากขึ้นได้ทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนที่พักอาศัย ภาคเอกชนได้เข้ามาพัฒนาที่ดินเพื่อสร้างที่พักอาศัยแบบแบ่งเช่าจึงทำให้เกิดการขยายตัวของการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อพักอาศัยอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง พ.ศ. 2535 ที่มีความเข้มข้นในการใช้ที่ดินมากขึ้นและนอกเหนือจากการใช้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยแล้ว ยังมีกิจกรรมการใช้ที่ดินประเภทสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่พัฒนาโดยภาครัฐ รวมถึงการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ทางการค้าและการบริการอื่นๆ ที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยภาคเอกชนซึ่งไม่เคยปรากฏให้เห็นมาก่อน เนื่องจากเป็นสิ่งที่บริการที่นอกเหนือจากความจำเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนและถือเป็นสิ่งสิ้นเปลือง เช่น ร้านอาหาร ร้านซักรีด มินิสโตร์ ร้านจำหน่ายจักรยานยนต์และเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น สิ่งบริการเหล่านี้เกิดขึ้นเนื่องจากความต้องการของแรงงานในนิคมอุตสาหกรรมแทบทั้งสิ้น⁹⁶ การขยายตัวของการใช้ที่ดินเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องดังจะเห็นได้จากใน พ.ศ. 2540 ที่ที่อยู่อาศัยประเภทหอพักได้กระจุกตัวอยู่อย่างหนาแน่นบริเวณพื้นที่ติดกับนิคมอุตสาหกรรมและขยายตัวไปตามเส้นทางคมนาคมขนาดใหญ่ จำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นส่งผลให้การพัฒนาระบบบริการด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลมากขึ้นและรวดเร็วขึ้น เมื่อความต้องการแรงงานมากขึ้นคนในชุมชนจึงพัฒนาศักยภาพและเข้าทำงานได้ในที่สุด เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและการประกอบอาชีพ เนื่องจากการทำงานในภาคอุตสาหกรรมเป็นการทำงานที่มีรายได้อย่างต่อเนื่องตลอดปีและมีรายได้ที่สูงกว่าการผลิตภาคเกษตรรวมทั้งการค้าขายแบบทั่วไป

3.8 ข้อมูลทั่วไปของเมืองหาดง

⁹⁵ สุริย์ บุญญานุพงศ์. บทบาทของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือต่อการเจริญเติบโตของชุมชนโดยรอบ. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า 24.

⁹⁶ เพิ่งอ้าง. หน้า 63.

3.8.1 ข้อมูลเบื้องต้นของเมืองหางดง เมืองหางดงตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร สามารถเดินทางได้โดยทางหลวงแผ่นดินสาย เชียงใหม่-เมืองฮอด ในระยะทาง 22 กิโลเมตร เมืองหางดงมีพื้นที่ 277.1 ตารางกิโลเมตร แบ่งพื้นที่ การปกครองออกเป็น 11 ตำบล 109 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลหางดง ตำบลหนองแก้ว ตำบลหารแก้ว ตำบลหนองตอง ตำบลขุนคง ตำบลสบแม่ข้า ตำบลบ้านแหวน ตำบลสันผักหวาน ตำบลหนองควาย ตำบลบ้านปง และตำบลน้ำแพร่

พื้นที่ของเมืองหางดงประมาณ 2 ใน 3 ที่อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเป็นป่าเขาสลับซับซ้อนและ แหล่งต้นน้ำลำธาร บางส่วนอยู่ในเขตวนอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย และพื้นที่ 1 ใน 3 ที่อยู่ ทางด้านทิศตะวันออกเป็นที่ราบไปจรดแม่น้ำปิง บางส่วนเป็นที่ราบลุ่มที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกแต่ก็ มักจะประสบปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝนแทบทุกปีมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญเป็นป่าเบญจพรรณ และไม้สัก พบมากในเขตวนอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย และอุทยานแห่งชาติออบขาน ซึ่งเป็นพื้นที่ ป่าสงวนแห่งชาติ มีลำน้ำแม่ปิงและลำน้ำแม่ท่าช้างไหลผ่านในพื้นที่⁹⁷

เมืองแมริมมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ เมืองสะเมิง และเมืองแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอเมืองเชียงใหม่ และเมืองสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ทิศใต้ ติดต่อกับ เมืองสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และเมืองเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เมืองสันป่าตอง เมืองแม่วาง และเมืองสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

เมืองหางดงมีจำนวนประชากรทั้งหมด 83,310 คน ร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธ และอีกร้อย ละ 10 นับถือศาสนาคริสต์ มีความหนาแน่นของประชากร 300.64 คนต่อตารางกิโลเมตร⁹⁸ โดยใน เทศบาลตำบลหางดง เมืองหางดง จังหวัดเชียงใหม่อันเป็นที่ทำการศึกษา มีประชากรทั้งหมด 5,491 คน แบ่งเป็นชาย 2,522 คน หญิง 2,969 คน มีทั้งสิ้น 3,025 ครัวเรือน⁹⁹ ประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทางเกษตร คือ ทำนา ทำสวนและปลูกพืชหมุนเวียน พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ กระเทียม ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ข้าวโพด นอกนั้นเป็นการทำสวนลำไย สำหรับการปศุสัตว์ มีฟาร์มสุกร

⁹⁷ บุปผา คุณยศยิ่ง. หางดง, เมือง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ 14, 2542. หน้า 7572-7576.

⁹⁸ เมืองหางดง. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://th.wikipedia.org/wiki/เมืองหางดง>. สืบค้น 17 เมษายน 2558.

⁹⁹ รายงานสถิติจำนวนประชากร และบ้าน รายจังหวัด รายเมือง และรายตำบล ณ เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2554 : เทศบาล ตำบลหางดง [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http://stat.bora.dopa.go.th/xstat/p5450_10.html สืบค้น 17 เมษายน 2558.

และฟาร์มเลี้ยงไก่ ประชากรบางส่วนมีอาชีพหัตถกรรมเป็นอาชีพเสริม โดยเฉพาะการแกะสลักไม้ที่บ้านถวาย ตำบลขุนคอง และการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเหมืองกุง ตำบลหนองควาย¹⁰⁰

3.8.2 ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน จากการศึกษาของ ชัยณรงค์ พุกษากร (2540)¹⁰¹ พบว่าชุมชนหางดงเดิมเป็นชุมชนการค้าโบราณอายุกว่า 250 ปี เก่าแก่กว่า ในอดีตเป็นชุมชนการค้าที่มีกลุ่มคนพื้นเมืองและชาวเงี้ยวอาศัยและทำการค้าร่วมกัน พื้นที่เดิมเป็นเขตป่าไม้อุดมสมบูรณ์ การเกิดขึ้นของชุมชนนั้นเริ่มจากการเสาะแสวงหาของป่าของคนต่างถิ่น เมื่อพบทำเลที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐานจึงเริ่มปรับปรุงพื้นที่และสร้างที่อยู่อาศัยขึ้น โดยที่บ้านเรือนจะปลูกสร้างขึ้นในลักษณะกระจายตัวอยู่โดยทั่วไปบางส่วนตั้งอยู่ริมทางสัญจรและตามเส้นทางคมนาคมทางน้ำ และเมื่อราว พ.ศ. 2439 พื้นที่ศูนย์กลางชุมชนซึ่งมีแม่น้ำปิงไหลผ่าน มักประสบปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี ทำให้ชาวบ้านต้องอพยพย้ายที่อยู่ไปยังทิศตะวันตกของแม่น้ำไหลออกไปโดยตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณชุมชนบ้านสันผักหวาน¹⁰² ชุมชนแผ่ขยายตัวไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้และมีการตั้งชุมชนใหม่ขึ้น รวมทั้งมีการเกิดขึ้นของพื้นที่ตลาดซึ่งเป็นพื้นที่ทางการค้าระหว่างหางดง เมืองเชียงใหม่ สันกำแพง และเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน

เดิมพื้นที่เมืองหางดงที่อยู่ภายใต้การปกครองของ พญามะโน เจ้าน้อยมหาอินทร์และพญาประจักษ์ มีสภาพกร้างว่างเปล่า ราษฎรและจำนวนครัวเรือนมีเพียงน้อยนิด ชุมชนขยายตัวอย่างต่อเนื่อง กระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ราว ร.ศ.120 หมู่บ้านใหญ่ๆ หลายๆ ตำบลที่สามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้ภายในระยะเวลา 6 ชั่วโมงหรือมีจำนวนราษฎรมากกว่าหนึ่งหมื่นคนได้ถูกจัดตั้งให้เป็นเขตหัวเมืองชั้นในตามเขตการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล และได้รับการพระราชทานนามว่า “แขวงแม่ท่าช้าง” โดยชื่อแขวงนั้นมีการสันนิษฐานว่ามีที่มาจากลักษณะของต้นน้ำที่ออกมาจากช่องน้ำขนาดเล็กที่มีลักษณะเหมือนตาช้าง ที่ภาษาล้านนาเรียกว่า “ต่าจ้าง” จึงกลายเป็นชื่อเรียกลำน้ำสำคัญที่ปรากฏในพื้นที่ว่า “แม่ต่าจ้าง” และเพี้ยนเป็น “แม่ท่าช้าง” อีกข้อสันนิษฐานหนึ่งได้กล่าวว่าเมื่อเจ้านายฝ่าย

¹⁰⁰ บุญผา คุณยศยิ่ง. หางดง, เมือง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ 14, 2542. หน้า 7572-7576.

¹⁰¹ ชัยณรงค์ พุกษากร. เครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้ผลิตงานหัตถกรรมในชุมชนชนบทภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (การศึกษานอกระบบ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540. หน้า 36-39.

¹⁰² จุฑารัตน์ เมืองแก้ว. การปรับตัวของชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในภาคเหนือ : กรณีบ้านบ่อ เมืองหางดง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (การศึกษานอกระบบ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537. หน้า 54.

เหนือหรือเจ้านายทางเชียงใหม่ต้องการที่จะข้ามลำน้ำไปยังขุนยวมและจังหวัดแม่ฮ่องสอนจำต้องลงจากหลังช้างแล้วข้ามทำนายนี้นี้¹⁰³

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีวิถีการผลิตเพื่อยังชีพ งานหัตถกรรมส่วนใหญ่ถูกผลิตขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันและนำไปตกแต่งบ้านเรือนของชาวบ้าน อาทิ การปั้นเครื่องปั้นดินเผาและการแกะสลักไม้ เป็นต้น ลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนในอดีตมีการทำการค้าระหว่างชุมชนกับกลุ่มพ่อค้าในตัวเมืองเชียงใหม่โดยอาศัยแม่น้ำปิงเป็นเส้นทางหลักในการคมนาคมขนส่งทางน้ำ การขนถ่ายสินค้าอาศัยการสร้างท่าน้ำที่ใช้ร่วมกันจะเกิดการพัฒนาเป็นชุมชน “บ้านท่าขุนคง” และมีตลาดค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่เรียกว่า “บ้านกาด” ซึ่งอยู่ติดกับบ้านต้นแก้ว มีศูนย์กลางชุมชนคือ “วัดบ้านกาด” หรือ “วัดเดชดำรงค์” ซึ่งก่อสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2304 สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นภายหลังการก่อตั้งชุมชนแต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าชุมชนสร้างขึ้นเมื่อใด การค้าขายภายในชุมชนยังคงมีอยู่แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีพัฒนาการที่โดดเด่น¹⁰⁴

ในปี พ.ศ. 2451-2453 มีหลวงศุภดิษฐาภิบาล (ไผ่) เป็นนายแขวงคนแรก และเมื่อระบบแขวงได้รับการเปลี่ยนแปลงกลายเป็นเมือง แขวงแม่ท่าช้างจึงได้รับการเปลี่ยนชื่อเป็น “เมืองหางคง” เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีป่าไม้สักขึ้นหนาที่บริเวณดังกล่าวชาวบ้านใช้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเรียกว่า “คงกรรม หรือ คงคำ” ประกอบกับที่ว่าการเมืองได้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ท้ายคงกรรม ห่างออกไป 1.5 กิโลเมตร คำว่า “หาง” หมายถึง “ท้าย” เมื่อรวมกันจึงเป็นคำว่า “หางคง” คือพื้นที่ที่อยู่ท้ายคงกรรม การปรับโครงสร้างการปกครองระดับจังหวัดที่เกิดขึ้นในวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2481 ส่งผลให้เมืองหางคงถูกยุบและลดสถานะเป็นเพียงกิ่งเมืองที่ขึ้นตรงต่ออำเภอเมืองเชียงใหม่ ต่อมาภายหลังประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากความไม่สะดวกในการเดินทางเพื่อติดต่อราชการยังเมืองเมืองที่มีระยะทางกว่า 15 กิโลเมตร จึงทำให้ในปี พ.ศ. 2490 ทางราชการได้พิจารณาให้หางคงได้รับการยกฐานะเป็นเมืองเช่นเดิม¹⁰⁵ โดยช่วงเริ่มต้นของการปกครองในฐานะเมือง หางคงได้มีนายคำนวน ธรรมสโรช ดำรงตำแหน่งเป็นนายเมืองระหว่างปีพ.ศ. 2496 – 2506 เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานของเมือง ทั้งการก่อสร้างถนนหนทางที่ใช้ติดต่อระหว่างชุมชนกว่า

¹⁰³ เอกสารรายงานกิจการจังหวัดเชียงใหม่, 2503. อ้างถึงใน อนุ เนินหาด. 100 ปี เมืองหางคง, นพบุรีการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 1-2.

¹⁰⁴ จุฑารัตน์ เมืองแก้ว. การปรับตัวของชุมชนกิ่งเมืองถึงชนบทในภาคเหนือ : กรณีบ้านบ่อ เมืองหางคง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (การศึกษานอกระบบ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537. หน้า 65.

¹⁰⁵ อนุ เนินหาด. 100 ปี เมืองหางคง, นพบุรีการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 1-2.

สิบสาย จัดสร้างผนังและเหมืองฝายกักเก็บน้ำ รวมไปถึงการจัดสร้างสหกรณ์ สถานีอนามัย โรงเรียน รวมไปถึงที่ว่าการเมือง ซึ่งทั้งหมดนี้นับเป็นสาธารณูปการสำคัญที่ชุมชนพึงมี หางดงได้รับการพัฒนาอย่างมากจนเป็นที่ยอมรับและกล่าวกันโดยทั่วไปว่า “เมืองหางดงเปลี่ยนจากป่าดงไม่เหมือนแต่ก่อนแล้ว”¹⁰⁶

นายคำนวน ธรรมสโรช ได้กล่าวถึงหางดงในแง่ลักษณะเศรษฐกิจ-สังคม สภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์เมืองเมื่อสมัยยังดำรงตำแหน่งนายเมืองหางดงว่า เมื่อครั้งมารับราชการต้องนั่งรถบรรทุกเข้าจากสถานีรถไฟผ่านถนนลูกรังขรุขระแคบๆ ที่ตลอดสองข้างทางเต็มไปด้วยต้นจี้เหล็ก การเดินทางติดขัดระหว่างชุมชนเป็นไปอย่างยากลำบากผ่านการเดินลัดทุ่งนา ความยากลำบากดังกล่าวทำให้คนมีความต้องการที่จะตัดถนน โดยอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนทั้ง ไม่ว่าจะเป็นการอ้อนวอนขอที่ดินจากชาวบ้านที่เส้นทางจะตัดผ่าน การขอความร่วมมือจากกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านในการเกณฑ์ผู้คนช่วยขุดดินเพื่อถมถนน รวมทั้งเครื่องทุนแรงอย่างรถแทรกเตอร์ที่ทางจังหวัดได้สนับสนุนเพื่อใช้ในการพัฒนาพื้นที่ ถนนสายหลักที่ได้รับการพัฒนาคือถนนสายตำบลหนองตองที่ข้ามสะพานศรีวิชัยไปเขตลำพูน ปัจจุบันชื่อ “ถนนธรรมสโรช” ถนนไปวัดคอยถ้ำ ถนนไปตำบลบ้านปง รวมไปถึงถนนสายแม่จัน ด้านลักษณะทางภูมิศาสตร์พื้นที่หางดงประสบปัญหาความแห้งแล้งเนื่องจากขาดแคลนน้ำเพื่อบริโภคอย่างหนัก ทั้งนี้เนื่องมาจากลำน้ำแม่ท่าช้างที่เป็นลำน้ำสายหลักได้รับการแบ่งน้ำเข้าเขตหางดงเพียง 1 ส่วนจากทั้งหมด 3 ส่วน น้ำที่ได้รับไม่เพียงพอต่อความต้องการจนเกิดเหตุการณ์การแย่งน้ำขึ้น ซึ่งผู้มีอิทธิพลในพื้นที่จะมีสิทธิพิเศษในการจัดการน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ในที่นาของตน ตนในฐานะนายเมืองจึงอาศัยความสนิทสนมผ่านทางลูกชายของผู้มีอิทธิพลให้ช่วยมาเข้าใกล้เกลี้ย และเมื่อมีการทำความเข้าใจร่วมกันแล้ว จึงมีการของบประมาณจากส่วนกลางร่วมสี่หมื่นบาทประกอบกับการระดมแรงงานชาวบ้านช่วยกันทำฝายน้ำล้นที่เรียกว่า “ฝายเปา” ขึ้น เพื่อที่ชุมชนจะได้มีระบบจัดการน้ำที่สามารถกระจายน้ำได้อย่างทั่วถึง¹⁰⁷ พื้นที่ส่วนใหญ่ของหางดงเป็นป่าไม้สัก ซึ่งเดิมที่ไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่เมื่อมีการเข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ของชาวตะวันตก ได้ส่งผลให้หางดงกลายเป็นเขตสัมปทานป่าไม้สำคัญอีกแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ ส่งผลเสียให้เกิดปัญหาภัยแล้งตามมารวมทั้งเป็นแรงจูงใจให้ผู้คนอพยพย้ายถิ่นเข้ามายังแหล่งงานที่กำลังเกิดขึ้นในสมัยนั้น¹⁰⁸ ต่อมาในปี

¹⁰⁶ เอกสารรายงานกิจการจังหวัดเชียงใหม่, 2503. อ้างถึงใน อนุ เนินหาด. 100 ปี เมืองหางดง, นพบุรีการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 2-3.

¹⁰⁷ สัมภาษณ์นายคำนวน ธรรมสโรช อายุ 90 ปี, ไม่ปรากฏปีที่สัมภาษณ์. อ้างถึงใน อนุ เนินหาด. 100 ปี เมืองหางดง, นพบุรีการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 3-6.

¹⁰⁸ อนุ เนินหาด. 100 ปี เมืองหางดง, นพบุรีการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 24.

พ.ศ. 2501 ได้เริ่มมีการจัดสร้างโครงการคลองชลประทานส่งน้ำเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้งขึ้น กระทั่งปีพ.ศ. 2512 จึงได้ทำการปล่อยน้ำให้ประชาชนและภาคเกษตรกรรมได้ใช้น้ำ เส้นทางส่งน้ำเริ่มที่เขื่อนแม่แตง พาดผ่านเขตเมืองหางดง และจบปลายทางที่บ้านบ่อหลวง เมืองสันป่าตอง¹⁰⁹

เมื่อครั้งอดีตการเดินทางติดต่อค้าขายทางบกยังไม่สะดวกสบายมากนัก ลำน้ำแม่ปิงจึงถือเป็นเส้นทางการค้าที่มีความสำคัญสูงสุด การค้าขายในพื้นที่เมืองหางดงอาศัยการค้าโดยการถ่อเรือขึ้นไปทำการค้ากับตัวเมืองเชียงใหม่และรายได้บางส่วนได้รับจากการเป็นเมืองท่าของเชียงใหม่ ปรากฏในชื่อ “ท่าวังตาล” ทั้งในพื้นที่ในเขตเมืองหางดงยังเป็นชุมชนโบราณและเวียงโบราณที่ตั้งอยู่ใกล้กับลำน้ำแม่ปิงมาก่อนแทบทั้งสิ้น อาทิเช่น¹¹⁰

- เวียงมโน ปัจจุบันอยู่ในเขตพื้นที่บ้านหนองตอง เมืองหางดง
- ท่าหนองจี่ควาย อยู่ด้านทิศตะวันตกของเมืองหางดงที่เคยเป็นเขตสัมปทานป่าไม้และเป็นท่าที่ช้างลำเลียงไม้ลงสู่ลำน้ำแม่ปิง ปัจจุบันอยู่ในเขตพื้นที่บ้านน้ำแพร่และบ้านท้าวคำวัง เมืองหางดง
- ท่าขี้เหล็กหรือปากเหมืองท่าเรือ เป็นท่าเรือรับ-ส่งสินค้าของเจ้าน้อยคำตัน ณ เชียงใหม่
- ท่าศาลา อยู่ทางทิศใต้ของลำน้ำสบแม่จ่า เป็นท่าขนส่งสินค้าขึ้นล่องระหว่างเชียงใหม่-ระแหง (ตาก)

ด้านเศรษฐกิจการค้า เดิมหางดงมีการค้าขายติดต่อกับทางจังหวัดลำพูนอยู่เนืองๆ แต่ก็ไม่ได้ส่งผลต่อการเจริญเติบโตเมืองเท่าที่ควร เนื่องจากโดยพื้นฐานแล้วลักษณะทางภูมิศาสตร์ของหางดงเองเป็นที่ดอน ทำให้ทำนาไม่ค่อยได้ผล ต่างจากสันป่าตองที่อยู่ห่างออกไปอีก 10 กิโลเมตรที่เป็นที่ลุ่มจึงทำนาได้ผลดีกว่าและส่งผลให้ฐานะโดยรวมของชาวสันป่าตองดีกว่าชาวหางดง ไม่เพียงเท่านั้นการเข้าถึงระบบขนส่งที่ทันสมัยอย่างรถคอกหมูที่วิ่งระหว่างตัวเมืองเชียงใหม่-สันป่าตองยังเกิดขึ้นก่อนที่หางดงจะมี¹¹¹ เมื่อเข้าสู่ยุคของระบบการผลิตเชิงพาณิชย์แบบทุนนิยมที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2442 กระบวนการผลิตและวิถีชีวิตของชาวบ้านก็ยังคงไม่ได้รับผลกระทบมากนัก ดังจะเห็นได้จากอุตสาหกรรมการค้าข้าวที่เกิดขึ้นภายหลังการเข้ามาของเส้นทางรถไฟสายเหนือในปี พ.ศ. 2464

¹⁰⁹ สัมภาษณ์.ด.ศ.สมปอง ปราบศรีภูมิ, ไม่ปรากฏปีที่สัมภาษณ์. อ้างถึงใน อนุ เนินหาด. 100 ปี เมืองหางดง, นพบุรีการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 24-25.

¹¹⁰ สัมภาษณ์คุณประพันธ์ ศิริมณี, ไม่ปรากฏปีที่สัมภาษณ์. อนุ เนินหาด. 100 ปี เมืองหางดง, นพบุรีการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 31-32.

¹¹¹ สัมภาษณ์นายบุญมี สุทธิพันธุ์, ไม่ปรากฏปีที่สัมภาษณ์. อ้างถึงใน อนุ เนินหาด. 100 ปี เมืองหางดง, นพบุรีการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 15.

ชาวบ้านต่างไม่ได้มีความกระตือรือร้นในการค้าข้าวเนื่องจากเห็นว่าระบบเงินตราไม่ได้มีส่วนสำคัญต่อการดำรงชีพและผลผลิตยังคงมีอย่างเหลือเฟือ ประกอบกับการถือครองที่ดินของชาวบ้านก่อนปี พ.ศ. 2500 โดยเฉลี่ยมีจำนวนสูงถึงรายละ 100 ไร่ แต่ภายหลังลดจำนวนลงเรื่อยๆ จากการแบ่งมรดกเหลือเพียง 10-20 ไร่เท่านั้น¹¹² การขยายพื้นที่ทำกินในภายหลังไม่สามารถทำได้เช่นแต่ก่อน เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ข้างเคียงก็ต่างบุกเบิกที่ดินทำกินเช่นเดียวกัน

พื้นที่ทางเศรษฐกิจที่สำคัญแห่งหนึ่งของหางดงในอดีตคือ “ตลาดหางดง” มีข้อสันนิษฐานว่าเดิมเป็นที่ว่างของพญาจำบ้านที่มอบให้แก่ราชการ และอีกข้อสันนิษฐานคือซึ่งเกิดจากหลวงนรพาลพิทักษ์ (ฮวด) นายเมืองหางดงที่ดำรงตำแหน่งช่วงปีพ.ศ. 2464 – 2465 มีเชื้อสายจีนและสร้างฐานะจากการปล่อยเงินกู้ ได้เปลี่ยนพื้นที่ป่ากร้างให้กลายเป็นพื้นที่ทางการค้าของชุมชนและให้ชื่อตลาดว่า “ตลาดนรพาลสงเคราะห์” ตั้งอยู่ที่บริเวณห้องสมุดหางดง ริมถนนเชียงใหม่-ฮอด ตรงข้ามกับตลาดเทศบาลในปัจจุบัน¹¹³ ในเวลาต่อมาราวปีพ.ศ. 2522 นายเมืองจอม ขวัญดี ได้ทำการย้ายตลาดมายังพื้นที่ที่ซึ่งตลาดสุขาภิบาลหางดงตั้งอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากตลาดเดิมคับแคบเกินไป พื้นที่ดังกล่าวเดิมเป็นป่าช้าร้าง สนามเด็กเล่นและโรงฆ่าสัตว์ อีกทั้งยังเป็นจุดแวะพักของพ่อค้าวัวต่างม้าต่างก่อนที่จะเคลื่อนคาราวานเข้าสู่ตัวเมืองเชียงใหม่ซึ่งมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่การค้าในอนาคต นายเมืองจอม ขวัญดี และหมอมานะ ไชยวงศ์ จึงติดต่อขอซื้อที่ดินโดยใช้เงินราชการ การพัฒนาพื้นที่เริ่มต้นโดยการสร้างอาคาร 10 ห้องขึ้นด้านทิศใต้ ภายหลังสร้างเพิ่มเติมอีก 7-8 ห้องทั้งสองครั้งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจนถูกจองเต็มทุกห้อง และได้มีการสร้างอาคารเพิ่มเติมอีกแต่ปรากฏว่าขายไม่ออก¹¹⁴

เศรษฐกิจการค้าและกลุ่มนายทุนในพื้นที่หางดงนั้นไม่หวือหวามากนักเมื่อเทียบกับเมืองอื่นๆ ในยุคสมัยเดียวกันและยังจำกัดอยู่ในวงแคบ ซึ่งเริ่มต้นจากการค้าขายรายย่อยของคนในท้องถิ่น ต่อมาชาวจีนไม่กี่ครอบครัวเข้ามาตั้งรกรากและเริ่มทำการค้าขายอย่างจริงจังและถือเป็นต้นตระกูลที่มีความสำคัญในด้านเศรษฐกิจรุ่นแรกๆ ของเมืองคือตระกูลสุทธิพันธุ์และตระกูลลิ้มเม้งจิว¹¹⁵ ซึ่งการเข้า

¹¹² จุฑารัตน์ เมืองแก้ว. การปรับตัวของชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในภาคเหนือ : กรณีบ้านบ่อ เมืองหางดง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (การศึกษานอกระบบ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537. หน้า 65.

¹¹³ สัมภาษณ์คุณทองอินทร์ เดชะประทุม. อายุ 92 ปี, ไม่ปรากฏปีที่สัมภาษณ์. อ้างถึงใน อนุ เนินหาด. 100 ปี เมืองหางดง, นพบุรีการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 21-22.

¹¹⁴ อนุ เนินหาด. 100 ปี เมืองหางดง, นพบุรีการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 21-22.

¹¹⁵ เพิ่งอ้าง. หน้า 15-19.

มาตั้งรกรากของทั้งสองตระกูลต่างมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจการค้าและการพัฒนาการเมืองโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ตระกูลสุทธิพันธุ์ ต้นตระกูลคือ นายเซงฮ้อ แซ่ตั้ง และแม่จันทน์วอล ณ ลำพูน แสวงหาทำเลเพื่อประกอบธุรกิจใหม่จากเดิมที่ทำธุรกิจการค้า ที่พักและโรงสูบน้ำเกลือกับสถานีรถไฟแม่ทาจังหวัดลำพูน มายังหางดงเนื่องจากเห็นว่าการแข่งขันทางการค้ายังไม่สูงมากเหมือนในตัวเมือง เริ่มต้นโดยการเช่าห้องแถวเพื่อใช้ค้าขายของโชห่วยและถือเป็นร้านขายของที่ใหญ่ที่สุดในชุมชน อยู่บริเวณตลาดเก่า (ปัจจุบันเป็นห้องแถวบริเวณห้องสมุดประชาชน ตรงข้ามกับตลาดสุขาภิบาล) ตั้งชื่อร้านว่า “ร้านกิมเซ่งเฮง” ภายหลังเปลี่ยนชื่อร้านเป็น “สุทธิพันธุ์” ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในเวลาต่อมาการค้าได้กำไรเพียงพอ นายเซงฮ้อจึงซื้อรถบรรทุกขนาดเล็กที่เรียกว่า “รถฟอร์ดตราหมา” ให้กับญาติเพื่อดำเนินกิจการรับจ้างขนส่งระหว่างเชียงใหม่-หางดง ไม่เพียงเท่านั้นสมาชิกภายในครอบครัวอย่างนางลำจวน แซ่ตั้ง บุตรสาวของนายเซงฮ้อยังแตกขยายฐานการค้าของครอบครัวออกไปเปิดกิจการใหม่ชื่อร้าน “ศรีเจริญ” ที่นอกเหนือจากการขายของชำและผ้าเป็นพับแล้ว ราวปี พ.ศ. 2515 ก็ได้นำรถจักรยานและจักรยานยนต์เข้ามาจำหน่ายรวมด้วยและเลิกจำหน่ายเมื่อได้เป็นตัวแทนจำหน่ายสุราในเขตหางดงและเมืองสาขได้ทั้งหมด ในปีพ.ศ. 2525¹¹⁶

2) ตระกูลเม่งจิว ต้นตระกูลคือนายเม่งจิว แซ่ลิ้ม และนางกิมฮวย แซ่เตียว โดยย้ายถิ่นจากลำปางมาทำงานกับนายเซงฮ้อ ต่อมาเมื่อมีลูกแล้วจึงแยกครอบครัวออกมาเช่าห้องแถวเพื่อค้าขายของชำและเสื้อผ้าพื้นเมืองอยู่ด้านหลังตลาดหางดง (ปัจจุบันคือบริเวณหลังห้องสมุดประชาชน) และได้เปลี่ยนนามสกุลเป็น “นิ่มสถาพันธุ์” ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม การค้าขายได้สร้างฐานะให้กับครอบครัว จนในปีพ.ศ. 2518 ห้องแถวเดิมถูกสร้างเป็นตึกสองชั้นและเริ่มนำจักรยานยนต์มาขายในหางดง เมื่อกิจการเจริญขึ้นจึงได้ย้ายร้านของตนไปสร้างยังบริเวณตรงกันข้ามกับตลาดหางดง ในปีพ.ศ. 2521 และจัดตั้งเป็นห้างหุ้นส่วนจำกัดลิ้มเม่งจิว ประกอบกิจการขายรถจักรยานยนต์และเครื่องใช้ไฟฟ้าบนพื้นที่ 4 ไร่ที่ได้ซื้อเตรียมไว้ก่อนหน้านี้แล้ว

ราวปี พ.ศ. 2476-2500 ระบบการค้าขายแลกเปลี่ยนมีทั้งการค้าแบบคาราวานพ่อค้าวัวต่างม้าต่าง ที่เกิดจากการชักชวนคนในหมู่บ้านออกตระเวนค้าขายสินค้ายังหมู่บ้านต่างๆ ที่อยู่ห่างไกล ซึ่งมักเดินทางไปค้าขายยังเมืองเชียงดาว แม่แตง แม่อาย ผาง พริ้ว และเมืองเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

¹¹⁶ สัมภาษณ์คุณศิริพงศ์ ไชยวงศ์, ไม่ปรากฏปีที่สัมภาษณ์. อ้างถึงใน อนุ เนินหาด. 100 ปี เมืองหางดง, นพบุรีการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 18.

รวมถึงเมืองขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวนเงินที่ได้ก็มีจำนวนมากเพียงพอต่อการเลี้ยงดูครอบครัว ภายหลังในปี พ.ศ. 2489 เกิดโรคปากเท้าเปื่อยระบาด ทำให้ัวเกิดอาการเบื่ออาหารและล้มตายจำนวนมาก ประกอบกับการเกิดขึ้นของ “วัวลื้อ” (เกวียน) และระบบเส้นทางการค้าที่ได้รับการพัฒนาให้มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ได้รับความนิยมนเป็นอย่างมาก เนื่องจากสามารถบรรทุกสิ่งของได้ในจำนวนมากกว่าโดยไม่จำเป็นต้องใช้วัวในจำนวนมากเพื่อขนส่งสินค้า การค้าขายแบบการวานพ่อค้าวัวต่างม้าต่างจึงลดบทบาทและหายไปที่สุด¹¹⁷ และการค้าภายในหมู่บ้านที่เกิดขึ้นจากการค้าโดยพ่อค้าในเมือง ชาวจีน ชาวอินเดีย และชาวบ้านที่เป็นผู้ค้าเอง โดยการเข้ามาทำการค้ามักอาศัยจักรยานและรถบรรทุกเป็นพาหนะ สินค้าส่วนใหญ่มักเป็นยาสมุนไพรและสินค้าที่ชาวบ้านขาดแคลน¹¹⁸ พื้นที่ทางการค้าภายในชุมชนมีน้อยมากจนทำให้บางครั้งชาวบ้านต้องไปซื้อขายสินค้าจากตลาดในเมือง โดยให้นำสินค้าทางการเกษตรไปค้าขายแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่มีฐานการผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรม เช่น ไม้ขีดไฟ เกลือ น้ำมันก๊าด เสื้อผ้า ด้าย เป็นต้น ภายหลังเมื่อการค้าขายภายในเมืองขยายตัวมากขึ้น การกระจายสินค้าสู่ชุมชนโดยพ่อค้าเร่งจึงสามารถตอบสนองความต้องการของผู้คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี¹¹⁹ ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากการค้าขายมีเพียงในระดับหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านเองมักหาบเร่สินค้าที่ตนสามารถผลิตได้ จำพวกปลา ร้า ยาสูบ มิด หม้อ น้ำตาล ฯลฯ ตระเวนขายตามหมู่บ้านข้างเคียง พ่อค้าวัวต่างม้าต่างไม่ได้มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนมากนัก มีเพียงการรับจ้างขนส่งสินค้าในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบกับการทำการค้าแบบพ่อค้าวัวต่างม้าต่างของชาวหางดงมักเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้ามากกว่าการค้าขายทำให้ไม่ก่อให้เกิดกำไรที่มากพอ สินค้าที่ผลิตได้เองและเป็นที่ต้องการของตลาดมีจำนวนน้อย โดยเฉพาะสินค้าทางการเกษตรอันเป็นผลเนื่องมาจากการควบคุมปริมาณน้ำไม่ได้ ทำให้ผลผลิตมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการทำการค้า รวมทั้งการพึ่งพาตนเองในระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ค่อนข้างปิดของชาวบ้านมีอัตราที่สูงมากทำให้การค้าไม่เกิดการขยายตัว¹²⁰

งานหัตถกรรมในชุมชนส่วนใหญ่เริ่มต้นจากการ ภายหลังพื้นที่ทางการค้าของงานหัตถกรรมหลากหลายประเภทรวมทั้งการแกะสลักไม้ ได้ดึงเอาทรัพยากรบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญไปเป็น

¹¹⁷ อนุ เนินหาด. 100 ปี เมืองหางดง, นพบุรีการพิมพ์ : เชียงใหม่, 2545. หน้า 28-29.

¹¹⁸ จุฑารัตน์ เมืองแก้ว. การปรับตัวของชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในภาคเหนือ : กรณีบ้านบ่อ เมืองหางดง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (การศึกษานอกระบบ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537. หน้า 57.

¹¹⁹ เฟื่องอ้าง. หน้า 65.

¹²⁰ เฟื่องอ้าง. หน้า 67.

แรงงานภาคการผลิตในตัวเมืองเชียงใหม่ การท่องเที่ยวได้นำมาซึ่งกลุ่มลูกค้ารายใหญ่และเกิดการขยายตัวของ การซื้อขายสินค้าหัตถกรรม และต่างเกิดการขยายตัวขึ้นจากในเมืองสู่พื้นที่ชุมชนซึ่งเป็นแหล่งการผลิตหลักโดยเฉพาะชุมชนบ้านถวาย ภายหลังในปี พ.ศ. 2505-2508 กลุ่มแรงงานซึ่งเป็นชาวบ้านจึงได้เริ่มนำความรู้และภูมิปัญญาด้านการแกะสลักไม้ที่สั่งสมมาประกอบเป็นอาชีพเสริม นอกเหนือจากการเกษตร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่ออุตสาหกรรมการค้าข้าวของภาครัฐได้ทำให้การค้าข้าวเริ่มเป็นผลขึ้นตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2510 โดยมีกลุ่มพ่อค้าชาวจีนเริ่มออกมารับซื้อข้าวและผลผลิต ในขณะที่เดียวกันก็เปิดร้านขายของในตลาดของชุมชนโดยการนำสินค้าจากในตัวเมืองมาจำหน่าย ตลอดจนการเป็นนายทุนปล่อยเงินกู้ ส่วนเจ้านายฝ่ายเหนือได้ใช้อำนาจเข้าจับจองที่ดินทำกินที่ไม่มีผู้ถือครอง ระบบเงินตราเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านเร่งการผลิตและเริ่มมีหนี้สินที่เกิดจากการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยและการกดขี่จากการค้าขายที่หวังผลกำไรของกลุ่มนายทุน ภายหลังจากกรมชลประทานได้พัฒนาระบบชลประทานและสร้างคลองส่งน้ำในปี พ.ศ. 2512 ขึ้น ผู้ที่มีที่ดินอยู่บริเวณที่มีคลองชลประทานตัดผ่านจึงเริ่มย้ายจากที่อยู่อาศัยเดิมออกไปสร้างบ้านเรือนตามท่าเลเหล่านั้น เพื่อความสะดวกในการประกอบอาชีพทำสวนทำไร่เพื่อยกระดับฐานะของตนนอกเหนือจากการทำนา ลักษณะการยังชีพมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนับตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2516 ที่เกษตรกรผันตัวเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมผลิตโดยเฉพาะโรงงานเซรามิกและรับจ้างทำงานหัตถกรรมในชุมชนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการเข้ามาลงทุนตั้งโรงงานของกลุ่มนายทุนส่งผลต่อการค้าและพาณิชย์กรรมประเภทอื่นๆ เป็นอย่างมาก ในภายหลังจากช่วงยุคสมัยนี้จึงไม่ค่อยพบเห็นการเติบโตของสถาปัตยกรรมเรือนค้ำมากนัก มีเพียงชาวบ้านบางส่วนที่ไม่ได้อยู่ในภาคอุตสาหกรรมที่ลงทุนเปิดร้านค้าเป็นของตนเอง ภาคเศรษฐกิจเปลี่ยนผ่านสู่การผลิตในระบบโรงงานอุตสาหกรรมและการค้าขายที่ดินเป็นส่วนใหญ่

การจากศึกษาวิจัยของสุวัฒนา คหิณฑพงศ์ (2548)¹²¹ ในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนพบว่าก่อน พ.ศ. 2523 ไม่มีความหลากหลายมากนักและมีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะจำนวนพื้นที่เท่านั้น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทางการเกษตรและอีกส่วนเป็นพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเกิดขึ้นเมื่อมีการปรับปรุงถนนสายเชียงใหม่-ฮอดในปี พ.ศ. 2529 โดยเป็นผลให้เกิดการใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยให้มีการขยายตัวเพิ่มสูงขึ้น ที่ดินว่างเปล่าและพื้นที่ทางการเกษตรลดจำนวนลงเรื่อยๆ กลายเป็นที่อยู่อาศัยในรูปแบบที่ดินจัดสรร การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินเกิดขึ้นในพื้นที่ที่

¹²¹ สุวัฒนา คหิณฑพงศ์. ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในชุมชนบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมชานเมือง : กรณีศึกษาบ้านเป้า หมู่ที่ 5 ตำบลสันผักหวาน เมืองหางดง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับ. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548. หน้า 209-213.

อยู่ใกล้กันกับอำเภอเมืองเชียงใหม่โดยการเข้ากว้านซื้อของกลุ่มนายทุน และยังคงเพิ่มจำนวนขึ้น กระทั่งเข้าสู่ช่วงปี พ.ศ. 2538 จึงเกิดการชะลอตัวลง พื้นที่เกษตรกรรมที่ลดจำนวนกระทบต่อการบริโภคของผู้คนในชุมชน จากเดิมที่มีการปลูกผลผลิตไว้กินเอง จึงมีความจำเป็นในการพึ่งพาการนำเข้าสินค้าการเกษตรจากนอกพื้นที่ผ่านทางพ่อค้าแม่ค้าในพื้นที่หรืออาจมีการเดินทางออกไปซื้อยังนอกชุมชน ประกอบกับในช่วงเดียวกันนี้ที่เป็นสมัย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายและโครงการต่างๆ ที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเมืองโดยเฉพาะการสร้างถนน การปรับปรุงและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรพื้นที่ภายนอกเมืองเพื่อรองรับความแออัดของชุมชนเมือง โดยพื้นที่ที่ถนนสายเชียงใหม่-หางดงตัดผ่านก็เป็นหนึ่งในพื้นที่นั้นเช่นกัน การขยายถนนเป็น 4 เลนได้กระตุ้นให้เกิดการเติบโตของหมู่บ้านจัดสรร โรงงานอุตสาหกรรมและอาคารพาณิชย์เป็นอย่างมาก พ.ศ. 2542 มีการขยายตัวของชุมชนไปทางทิศเหนือที่เชื่อมถึงกันกับพื้นที่เมืองหลัก กระทั่งในปัจจุบันก็ยังคงมีการลดลงของพื้นที่การเกษตรที่ถูกนำไปพัฒนาเป็นหมู่บ้านจัดสรรและเกิดการเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยในลักษณะต่างๆ อย่างต่อเนื่อง แต่ถึงอย่างไรอัตราการซื้อขายที่ดินก็ยังถือว่าลดลงจากเดิมมากทั้งนี้เนื่องมาจากราคาที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ได้มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจซื้อขายของนายทุนในปัจจุบัน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved